

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, завідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, завідділу оперативної інформації, Т. Дубас, завідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 2 2020

ЗМІСТ

Коротко про головне

Візит Президента України В. Зеленського до Республіки Польща.....3

Аналітика

Політичні акценти

Тарасенко Н.

Давос-2020: головні меседжі світових та українських політиків в оцінках експертів.....4

Потіха А.

Повернення української делегації до Парламентської асамблеї Ради Європи.....15

Горова С.

Російські впливи на світовий політичний процес (коментар).....22

Якименко Ю.

Политический контекст публикации «пленок Гончарука» и перспективы изменений в составе и структуре Кабинета Министров Украины в оценках СМИ.....26

Вербицька Н.

«Транзит влади» в Росії: причини та ймовірні наслідки кадрових перестановок очима експертів.....33

До нових стандартів самоврядування

Пальчук В.

Зміни до Конституції в частині децентралізації в коментарях експертів.....	41
---	-----------

Економічний ракурс

Кулицький С.

Економіка України у 2020 р.: спадщина 2019 р. та оцінювання перспектив розвитку (Закінчення. Початок у № 1).....	52
---	-----------

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України.....	61
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	66
Наукові видання НАН України.....	76
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	77
Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності.....	78

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Закірова С., Закіров М.

Феномен інфотейнменту у сфері мас-медіа і комунікацій.....	83
---	-----------

Коротко про головне

Візит Президента України В. Зеленського до Республіки Польща

Під час робочого візиту до Республіки Польща Президент України В. Зеленський узяв участь у заходах, присвячених 75-й річниці визволення нацистського концтабору Аушвіц-Біркенау.

У Державному музеї концтабору виступали колишні бранці Аушвіца, які пережили страшні часи Голокосту. Вони ділилися спогадами та закликали міжнародну спільноту ніколи не забувати про страшну трагедію.

«Ви всі повинні постаратися, щоб пам'ять про це місце та про інші місця, де людей відправляли на смерть, зберігалася і щоб це більше не повторилося ніколи», – закликала 95-річна Б.-Ш. Даган, яка вижила в таборі Аушвіц-Біркенау.

Разом з іншими лідерами делегацій Президент України В. Зеленський поставив запалену лампаду до дошки пам'яті з написом українською мовою (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2020. – 27.01*).

«Лише демократичний згуртований світ зможе дати відсіч будь-якій агресії та вберегти людство від нових страждань», – наголосив Президент України В. Зеленський.

«Сьогодні всім демократичним державам варто об'єднати зусилля, щоб уникнути агресії, – заявив Президент України після переговорів з президентом Республіки Польща А. Дудою. – Європа і світ не мають права сьогодні мовчати, як це було у 39-му році. Європа і світ не мають права на байдужість і бездіяльність. Тільки згуртованість світу зможе дати відсіч будь-якій агресії і вберегти людство від нових страждань».

В. Зеленський наголосив, що сьогодні, у день відзначення 75-річчя визволення нацистського концтабору Аушвіц-Біркенау, Україна разом зі світом вшановує пам'ять жертв Голокосту й дає клятву ніколи не допустити повторення однієї з найтрагічніших сторінок в історії людства. «Як відповідальні демократичні держави ми назавжди кажемо “ні”. “Ні” тоталітарним ідеологіям, “ні” ксенофобії, агресії, будь-яким проявам репресій, ненависті та нетерпимості», – наголосив глава Української держави.

Крім того, Президент України зазначив, що в цей день на території колишнього концтабору Аушвіц-Біркенау разом із Президентом Польщі А. Дудою та лідерами ряду держав молитиметься за людське життя як найцінніше на планеті. «Добро та милосердя сильніші за будь-які геополітичні амбіції. Добро і милосердя, я впевнений, завжди переможуть», –

резюмував В. Зеленський *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2020. – 27.01).*

Аналітика

Політичні акценти

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Давос-2020: головні меседжі світових та українських політиків в оцінках експертів

У Давосі 21–24 січня відбувся ювілейний 50-й Всесвітній економічний форум (далі – ВЕФ). Цьогоріч на форум приїхало майже 3 тис. учасників зі 117 країн, включаючи керівників 53 країн і урядів, серед яких президент США Д. Трамп, федеральний канцлер Німеччини А. Меркель, прем'єр Нідерландів М. Рютте, прем'єр-міністр Фінляндії С. Марін, принц Уельський Чарльз, Президент України В. Зеленський, глави країн та урядів Австрії, Італії, Іспанії, Греції, Польщі, Швейцарії, Афганістану, Пакистану, Іраку, Сінгапуру, Еквадору, Колумбії, Йорданії та ін.

Традиційно в роботі ВЕФ також узяли участь керівники міжнародних організацій: Генеральний секретар ООН А. Гутерріш, Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг, керівний директор Міжнародного валютного фонду К. Георгієва, глава Європейського центрального банку К. Лагард, генеральний директор Всесвітньої торговельної організації Р. Азеведо, президент Міжнародного комітету Червоного Хреста П. Маурер.

Крім політиків, Давос зібрав під одним дахом провідних бізнесменів, власників найбільших компаній, благодійників і знаменитостей, які разом вирішували, як «покращити світ». Серед спікерів форуму були присутні найвідоміші мільярдери – М. Цукерберг, Д. Сорос і Б. Гейтс. Загалом, за інформацією Bloomberg, захід відвідало 119 мільярдерів із 36 держав. Їхній сукупний статок сягає майже 500 млрд дол. Найбільше мільярдерів прилетіло зі США, Індії та Росії. Зокрема, цьогоріч форум відвідали скандальні російські олігархи з оточення В. Путіна – О. Дерипаска і В. Вексельберг, які перебувають під американськими санкціями.

Крім того, на нараду запросили 10 лідерів громадської думки віком до 20 років – екоактивістку Г. Тунберг, засновника Фонду «Світло і Надія для Пуерто Ріко» С. Гомеса, голову громадської організації із Замбії Н. Мванса, 13-річну канадку й активістку О. Пельтье та ін.

Не були присутні на форумі президент Франції Е. Макрон, прем'єр-міністр Канади Д. Трюдо та глава британського уряду Б. Джонсон. До речі, цьогоріч у Давос завітало лише 239 учасників з Британії – це найменший показник відвідування з 2010 р.

Україну на 50-му ВЕФ представляла делегація на чолі з Президентом В. Зеленським. На захід також прибули Прем'єр-міністр О. Гончарук та глава

Міністерства закордонних справ В. Пристайко. Із представників промисловості та бізнесу в Давосі були присутні гендиректор компанії «Смарт-холдинг» О. Пертін і голова правління цієї компанії В. Новинський, гендиректор ДТЕК М. Тимченко, мільярдер В. Пінчук, глава правління «Нафтогазу» А. Коболєв, глава агрохолдингу «Миронівський хлібопродукт» Ю. Косяк. З активістів – виконавчий директор Центру протидії корупції Д. Каленюк і режисер О. Сенцов.

Від фракції «Слуга народу» до Давосу прибуло 17 народних депутатів, серед яких голова фракції Д. Арахамія, його перший заступник О. Корнієнко, заступник голови фракції Є. Кравчук, депутати Є. Ясько, С. Юраш, Д. Наталуха, М. Бардіна, Р. Підласий, Ю. Овчиннікова та ін.

Крім того, за власним бажанням на економічний форум поїхали й депутати фракції «Голос» – К. Рудик, Я. Юрчишин, Ю. Клименко, Л. Василенко і Я. Железняк. При цьому Голова Верховної Ради Д. Разумков повідомив, що він не направляв народних депутатів на щорічне засідання та їхні поїздки не оплачуватимуться з держбюджету.

ЗМІ також повідомляли, що колишній Президент, а нині нардеп П. Порошенко забронював квитки для поїздки до Швейцарії, проте пізніше скасував візит.

Тема цьогорічної зустрічі – «Зацікавлені сторони за згуртований і стійкий світ». У її рамках Давос-2020 сфокусувався на питаннях побудови капіталізму в інтересах усіх зацікавлених сторін, боротьби з нерівністю, поділом у суспільстві та змінами клімату (окреслених Паризькою кліматичною угодою). Під час форуму обговорювали також проблеми розвитку нових технологій і можливі загрози від їх впровадження; захист біорізноманіття планети; розвиток бізнесу в умовах технологічних і соціальних змін; проблеми охорони здоров'я; питання професійного розвитку та майбутнє ринку праці; врегулювання воєнних конфліктів у гарячих точках.

Вибір такого порядку денного для ювілейного зібрання світової еліти обумовлено тим, що останнім часом дедалі більше сфер зіштовхується зі зростаючими проблемами, а багатопланова екологічна криза в цьому році займає всі п'ять ключових місць у щорічному звіті ВЕФ щодо найбільших ризиків для планети. Згідно із звітом, складеним на підставі опитування 750 експертів та осіб, що приймають рішення у світовій економіці, уперше п'ять найбільших світових ризиків є екологічними. До них належать екстремальні погодні явища, стихійні лиха, очікувані протягом наступних 10 років, імовірність втрати біорізноманіття та руйнування наземних і водних екосистем. Ще одним серйозним ризиком у звіті назвали нездатність урядів адаптуватися до зміни клімату. «Рівень моря підвищується, а пов'язані із зміною клімату пожежі займають великі площі», – заявив голова ВЕФ, екс-міністр закордонних справ Норвегії Б. Бренд.

Засновник ВЕФ К. Шваб у свою чергу заявив, що на традиційній щорічній зустрічі в Давосі почнеться виконання двох глобальних ініціатив: глобальної освітньої програми, яка дасть можливість навчити 1 млрд осіб, і

висаджування по всьому світу 1 млрд дерев. «Реставрація екосистеми – це пріоритет майбутнього десятиліття, ми хочемо залишити міцну спадщину для майбутніх поколінь», – заявив К. Шваб. Він додав, що світ перебуває в «надзвичайному стані» через кліматичну кризу й торгові війни, а «вікно для переговорів швидко закривається».

З огляду на пріоритетність екологічних питань під час дискусій на форумі-2020 найбільш обговорюваними в новинах та соціальних мережах гостями заходу стали шведська екоактивістка Г. Тунберг і її опонент президент США Д. Трамп. З трибун давоського форуму вони висловили дві протилежні точки зору: екоактивістка – про нагальну небезпеку змін клімату, а американський президент – про те, що всі ці розмови – це лише спроба загнати світ у депресію, а також що треба зберігати оптимістичний хід думок. Тож у якомусь сенсі Давос цього року став майданчиком протистояння цих двох людей.

Д. Трамп виступив у перший день форуму. Суть його промови, яку пізніше назвали «ін'єкцією оптимізму», зводилася до того, що потрібно нарощувати виробництво, а не лякати наслідками людської діяльності. Водночас виступ президента США був заряджений «американським національним егоїзмом». За словами Д. Трампа, у США найчистіше повітря й питна вода на землі, а в рамках світової екологічної акції американці висадять 1 трлн дерев. Д. Трамп заявив, що кожна країна повинна думати насамперед про себе й розвивати свої можливості. Він підкреслив, що США на сьогодні добувають нафти й газу більше за всіх у світі, та закликав Європу скористатися поставками енергосировини із США, щоб домогтися «реальної енергетичної безпеки».

Описуючи досягнення своєї країни, Д. Трамп зазначив, що американці витрачають на оплату електроенергії на 500 дол. менше в рік, ніж жителі Європи, і немає необхідності купувати її в інших держав, оскільки США стоять на порозі необмежених запасів електроенергії. Він також поінформував про рекордно низький рівень безробіття в США, зростання фондового ринку та про мільйони нових робочих місць. Д. Трамп наголосив, що інші країни мають наслідувати приклад США в розвитку економіки. «Роки економічного застою поступилися місцем бурхливому гейзеру економічних можливостей. Час скепсису закінчився», – зазначив він ([URL: https://www.dw.com/uk/трамп-у-давосі-похвалився-небаченими-успіхами-американської-економіки/a-52086539](https://www.dw.com/uk/трамп-у-давосі-похвалився-небаченими-успіхами-американської-економіки/a-52086539)).

Виступаючи на Всесвітньому економічному форумі в Давосі, американський президент розкритикував «вічних пророків загибелі», які попереджають, що світ стоїть перед великою екологічною кризою. «Ми повинні відкинути вічних пророків загибелі та їхні передбачення апокаліпсису», – наголосив він через кілька годин після виступу на форумі шведської екоактивістки Г. Тунберг, яка в перший день форуму взяла участь у сесії «Прокладаючи стійкий шлях до спільного майбутнього». Посил Г. Тунберг був протилежний тому, що висловив Д. Трамп. Дівчина

розкритикувала світових лідерів за те, що їм не вистачає часу для розв'язання проблем, пов'язаних зі зміною клімату. За її словами, майже нічого не було зроблено, оскільки глобальні викиди CO₂ не скоротилися, що загрожує підвищенням температури на планеті на 1,5 градуса Цельсія. «Навіть при підвищенні на 1 градус люди вмирають від кліматичних змін. У цьому полягає завдання всієї науки – запобігти дестабілізації клімату... Кожна частка градуса важлива», – заявила Г. Тунберг і додала, що ЗМІ ігнорують ці цифри.

«Я знаю, що ви не хочете про це чути або говорити, але я продовжу, поки ви не захочете почати це робити», – пригрозила Г. Тунберг. За її словами, у людства залишилося менше 8 років, щоб врятувати планету, але, незважаючи на це, жодні конкретні дії не виконуються. Водночас вона уточнила, що не може поскаржитися на те, що її не чують, просто голоси вчених і молодого покоління не перебувають у центрі дискусії.

Про необхідність зменшити вплив на клімат заявила й канцлер Німеччини А. Меркель. Вона зазначила, що Німеччина до 2030 р. отримуватиме 65 % енергоресурсів за рахунок поновних джерел енергії.

Президент Швеції С. Соммаруга закликала кожну з країн світу до активних самостійних дій, назвавши помилкою прагнення «ставити економічні інтереси вище функціонування природного світу».

Кліматичні зміни швидші за нас, і у війні, яку людство оголосило природі, природа б'є дуже жорстоко, заявив Генеральний секретар ООН А. Гутерреш. За його словами, необхідно рухатися в напрямі зеленої економіки; гроші платників податків у вигляді субсидій не повинні витрачатися на викопні види палива. Генсек підкреслив, що на країни G20 припадає 80 % світових викидів (URL: https://zik.ua/news/2020/01/24/forum_v_davosi_shcho_rozhliadaly_na_iuvilleinii_zustrichi_ta_shcho_vidstoiuvala_ukraina_956481).

Прозвучала й компромісна точка зору з приводу співіснування виробництва та кліматичних цінностей. Зокрема, глава Єврокомісії У. фон дер Ляйєн, виступаючи на відкритті форуму, висловила переконання, що стійка економіка можлива, а виробництво та кліматичні цінності можна примирити. «Занадто довго людство брало ресурси з навколишнього середовища й повертало до нього лише відходи», – наголосила вона. На думку У. фон дер Ляйєн, прийшов час для «нового капіталізму», який більше не є капіталізмом акціонерів і служить лише їх доходам. «Це капіталізм небайдужих людей, який сприяє достатку людей – працівників і всього суспільства», – заявила вона.

Президент України В. Зеленський присвятив Всесвітньому економічному форумі в Давосі один день – 22 січня. Для нього це був перший економічний саміт такого масштабу. За цей час на полях саміту він зустрівся з федеральним президентом Швейцарії С. Соммаругою; засновником ВЕФ К. Швабом; прем'єр-міністром Нідерландів М. Рютте; директором-розпорядником МВФ К. Георгієвою; ЄБРР С. Чакрабарті;

президентом компанії SOCAR Р. Абдуллаєвим; гендиректором компанії Cargill Inc. Д. Макленнаном. Ці зустрічі мали здебільшого привітальний комунікативний характер, тобто про укладення якихось конкретних домовленостей не йшлося (URL: <https://racurs.ua/ua/2532-pidsumky-davosu-2020-golovni-zayavy-ukrayinskyh-vysokoposadovciv.html>).

Під час участі в публічній сесії Всесвітнього економічного форуму Президент України виступив зі «спеціальним зверненням» до учасників зустрічі. Глава держави зауважив, що теми, які порушуються в Давосі, завжди влучно ілюструють сучасні виклики, що постають перед людством. Цьогорічний форум об'єднав лідерів для обговорення важливого питання – щодо згуртованого та сталого світу. «Яка найбільша загроза згуртованому та сталому світу сьогодні? Це питання безпеки – як окремої людини, так і цілих країн та народів. Сучасний світ змінюється з реактивною швидкістю, яка перемістила нас у нову епоху – епоху new normality. Те, що вчора здавалося фантастикою, сьогодні стало реальністю. Та, на жаль, далеко не все у ній є позитивним», – наголосив В. Зеленський.

За його словами, торгові війни, перерозподіл територій, стрімке зростання військових бюджетів, сепаратистські рухи, вихід країн із попередніх міжнародних угод підривають віру людства й наводять на думку, а чи не летить цей світ у прірву.

Президент України зазначив, що катаклізми стали для планети буденними, а потрясіння – звичкою для людства. І є ризик, що наступні покоління, страждаючи від кліматичних змін, перманентних конфліктів, бідності, обмеженого доступу до їжі, дорікатимуть кожному світовому лідеру за те, що мали шанс домовитися, але не скористалися ним.

Під час свого виступу В. Зеленський не оминув увагою політику й нагадав світовій спільноті про українське питання. «Шостий рік у моїй країні йде війна. Шостий рік як Росія анексувала в нас частину території. Незважаючи на тисячі сторінок міжнародного права та сотні організацій, покликаних його захищати. Ось така у нас з вами new normality. Так, світ згуртувався навколо вирішення цих питань. Але чи достатньо українцям – загиблим і тим, хто втратив домівки, – чи достатньо їм всесвітньої “стурбованості” та “занепокоєння”? Цього замало», – наголосив глава держави.

В. Зеленський зауважив, що ситуація в Україні є одним з прикладів, які свідчать, що нинішня архітектура світу вразлива й наявні інституції не завжди працюють так ефективно, як цього потребує сьогоднішня. «Світ потребує переосмислення та оновлення правил, особливо – правил міжнародної безпеки. Світ не може бути згуртованим тільки у Facebook, коли репостить виступ Г. Тунберг, фото жахливих пожеж у Австралії чи, на жаль, збитого українського “Боїнга” в Ірані. Та чи означає це, що всі зробили висновки? Ні. Бо для більшості через тиждень це вже втрачає актуальність, а в стрічку стукає новий гучний інформаційний привід», – зазначив Президент України.

Також на форумі в Давосі В. Зеленський заявив, що головне завдання України полягає в тому, щоб стати лідером Східної та Центральної Європи. Крім того, він запропонував ЄС прийняти Україну замість Британії. «Ми бачимо своє майбутнє у ЄС. Європейці мають просто взяти нас до ЄС. Багато країн бачать нас у ЄС поряд із собою. Але є і ті, які цього не хочуть. Питання полягає не в тому, коли ми будемо в ЄС, а який статус буде України в ЄС чи будуть на Україну дивитися як на повноцінного гравця, рівноправну країну. Зараз дуже зручний момент, коли одна країна зробила Брекзит, може, час для України зробити Entry?»

У нас є все, щоби стати успішною країною: сприятливі кліматичні умови, вигідне розташування, невичерпний аграрний та індустріальний потенціали та наш найцінніший ресурс – креативні і дуже талановиті люди, що входять до топ-50 за рейтингом Human capital index.

У нас немає тільки двох речей: іншого варіанта, аніж бути успішними, і немає достатнього фінансування. Усім пропонуємо стати акціонерами успіху України. Сьогодні прагматичному й закам'янілому світу гостро не вистачає дива. Світова економіка, яка перебуває на межі нової глобальної кризи потребує економічного дива. Україна – це саме те місце, де трапляються дива. Моя мета, щоб у підручниках поряд з кейсами Японії, Південної Кореї, Сінгапуру з'явилася Україна. Україна має стати інвестиційною Меккою Східної і Центральної Європи. Головним драйвером є можливість отримувати прибуток. Сьогодні ми недоінвестовані й недолюблені», – констатував Президент України.

«Ми підготували нову інвестиційну програму. Вона говорить про те, що кожному інвестору, крупній компанії, яка приведе в Україну 100 млн дол. і більше, ми забезпечимо окремий контракт з державою. Тобто держава буде вас захищати, у вас буде менеджер, який розмовляє п'ятьма мовами і працюватиме з вами 24/7. Усім інвесторам, які готові до великої приватизації, у перші два роки усім, хто приватизуватиме підприємства, вартістю 10 млн дол. і більше, ми даємо податкові канікули – ви не будете п'ять років сплачувати податок на прибуток. Ми готуємо велику приватизацію, яка стартує навесні. До приватизації будуть представлені 500 підприємств.

Україна стає стабільним і передбачуваним ринком зі значними можливостями для розширення бізнесу. Для нас це питання власного виживання, а для вас – стабільність у регіоні, а отже, і в Європі в цілому», – наголосив Президент.

Прем'єр-міністр України О. Гончарук свій візит на Всесвітній економічний форум у Давосі розпочав із зустрічі з прем'єр-міністром Фінляндії С. Марін. Вони обговорили можливості співпраці в освітній сфері, зокрема в рамках проекту «Фінська підтримка реформи української школи».

Однією з найголовніших новин для України в Давосі, на думку О. Гончарука, стало підписання Міністерством інфраструктури меморандуму про взаєморозуміння із залізничним оператором Німеччини Deutsche Bahn.

«Цей альянс – це логічне продовження плану реструктуризації “Укрзалізниці”, яке анонсував Президент Зеленський у вересні 2019 р. Німецькі фахівці працюватимуть над реформуванням управлінських механізмів підприємства», – написав О. Гончарук у Telegram, за що згодом отримав багато критики.

«Мабуть, не тільки мене шокувала заява Прем’єр-міністра України про передачу “Укрзалізниці” в управління Deutsche Bahn на 10 років. Як перша заступниця голови комітету інфраструктури почула цю феєричну новину перший раз прямо в Давосі», – написала нардеп від партії «Голос» Ю. Клименко. За її словами, уряд самостійно не може передати стратегічний об’єкт («Укрзалізницю») в управління. «Уряд, який бореться з корупцією, розповідає про прозорість і запрошує в Давосі інвесторів в Україну, під столом на таємних і неконкурентних умовах передає в управління найбільшу компанію України німецькій компанії, яка не є прибутковою та субсидується німецьким державним бюджетом у величезних розмірах – приблизно 12 млрд євро», – заявила Ю. Клименко.

Крім того, Deutsche Bahn 23 січня офіційно спростував заяву О. Гончарука щодо передачі в управління «Укрзалізниці». За словами представника прес-служби компанії К. Екштайна, німецький залізничний оператор надаватиме УЗ консультативні послуги, а про управління не йдеться.

За участі Прем’єр-міністра О. Гончарука в Давосі відбулося перше засідання Національної інвестиційної ради, до якої входять найбільші іноземні компанії, що працюють в Україні. Під час цього заходу О. Гончарук повідомив про покращення прогнозу Світового банку щодо економічного зростання України з 3 до 3,7 % у 2020 р., а також сповільнення темпів інфляції та ухвалення ряду законів, які регулюють бізнес-діяльність.

Також О. Гончарук пообіцяв створити особливі умови інвесторам. Йдеться про прямі гарантії від уряду для кожного інвестора, який вкладе понад 100 млн дол. в Україну. Для цього монобільшість планує підтримати спеціальний закон, який дасть змогу уряду напряму вирішувати питання, що турбують інвесторів. Залучити нові компанії до України в уряді також планують шляхом надання податкових канікул. Додатково О. Гончарук у Давосі пообіцяв створити спеціальний міжнародний арбітраж, який вирішуватиме справи до 10 млн дол.

Глава парламентської фракції «Слуга народу» Д. Арахамія під час перебування на Всесвітньому економічному форумі в Давосі заявив, що Україні варто тимчасово відмовитися від політики гармонізації власного законодавства з нормами Євросоюзу. «Багато сусідніх країн тиснуть на нас, схилиючи до так званої гармонізації законодавства. Однак я вважаю, що для України це неправильно. Якщо слабша економіка об’єднується із сильнішою, то завжди залишатиметься слабшою, граючи за однаковими правилами», – зазначив Д. Арахамія.

На його думку, Україна мусить посісти якесь своє унікальне місце, поки не стане сильнішою. Такі слова лідера президентської партії в парламенті гостро сприйняли користувачі соцмереж, порівнюючи риторику Д. Арахамії із заявами колишнього Президента-втікача В. Януковича й екс-глави уряду М. Азарова, які спробували згорнути євроінтеграційні процеси восени 2013 р. Це змусило Д. Арахамію прокоментувати свої слова, заявивши, що «зрада скасовується», а також «списавши» все на труднощі перекладу. «Я за договір про Асоціацію з ЄС і максимальну інтеграцію з європейськими сусідами. У той самий час інтереси України мають бути пріоритетом номер один для української влади. Саме на цьому я наголошував у Давосі в своєму виступі», – написав він.

Намір України продовжувати євроінтеграційні процеси підтвердила під час розмови з інвесторами в Давосі й очільниця Мінфіну О. Маркарова. «Зараз ситуація стабільна, інфляція низька, ми впевнено втілюємо наш євроінтеграційний порядок денний у фінансовій, митній, фіскальній та бюджетних сферах. Ми ухвалили все, що потрібно для приватизації, концесій та розвитку інфраструктури», – зазначила О. Маркарова.

На Всесвітньому економічному форумі відбувся ряд заходів, присвячених Україні. Ці заходи відбувалися в Українському домі в Давосі, який став мультиформатним простором, організованим фондом олігарха В. Пінчука. Його тематика у 2020 р. – «Україна: креативність, інновації, можливості». Ключовими питаннями, навколо яких відбувалися дискусії в Українському домі, було обговорення можливостей співробітництва зі стратегічними й економічними союзниками країни, ролі жінок-лідерів зі світовим впливом на сучасні суспільні процеси, технологій, що стрімко розвиваються, інвестиційних можливостей тощо. Серед запрошених спікерів були Прем'єр-міністр України О. Гончарук, глава фракції «Слуга народу» Д. Арахамія, глава правління НАК «Нафтогаз України» А. Коболев, глава агрохолдингу «Миронівський хлібопродукт» Ю. Косяк, режисер О. Сенцов (URL: <https://glavcom.ua/interviews/ya-prezident-248-dniv-pershiy-davos-zelenskogo-654452.html>).

У Давосі 23 січня відбувся вже традиційний Український сніданок, організований Фондом В. Пінчука та Міжнародною інвестиційно-консалтинговою групою EastOne. Український сніданок у Давосі проводиться щороку, починаючи з 2005 р., і має на меті промотувати Україну та об'єднувати разом українських і міжнародних лідерів. За 15 років сніданок став найбільшим зібранням за межами України, на якому обговорюють майбутнє держави. Цього року тема дискусії мала назву «Україна-2020 – нова реальність, новий наратив, нові виклики».

Модератором дискусії виступив ведучий програми Fareed Zakaria GPS (CNN) Ф. Закарія, за участі співзасновника та співвиконавчого голови правління Carlyle Group Д. Рубенштейна, професора економіки Єльського університету Р. Шиллера, виконавчого директора General Atlantic Б. Форда, головного виконавчого директора Jigsaw Д. Коена, а також українського

режисера О. Сенцова та Прем'єр-міністра України О. Гончарука як почесного спікера (URL: <https://pinchukfund.org/ua/projects/20/events/26007>).

«Реформи та протидія агресії – першочергові завдання для України. Про це організатор Українського сніданку В. Пінчук заявив у вступному слові. «Але є ще одна мета – подолання стереотипів. Вироблення позитивного іміджу нашої держави. Ті, хто не відвідував України, іноді готові повірити у найнесамовитішу, перепрошую, дурню: теорії змови, темні брудні підозри. Майже кожен, хто був в Україні, любить її. Фахівці погоджуються з тим, що керівництву України непогано вдається проводити реформи і протидіяти агресії. Але наратив також дуже важливий. Ми повинні бути скрізь і просто розказувати правду. Так, не все ідеально. Але значно краще, ніж про це звикли думати», – наголошує В. Пінчук (URL: <https://podrobnosti.ua/2335439-nova-realnst-ta-nov-vikliki-dlja-ukrani-fond-vktora-pnchuka-provv-schorchnij-ukranskij-sndanok-v-davos.html>).

Розвінчувати стереотипи й запрошувати в Україну інвесторів далі взявся український Прем'єр О. Гончарук. «Зараз Україна – це найбільш приваблива економіка для інвестицій. Ми маємо наймолодшого Президента, уряд, парламент, нове покоління у владі. Ми трансформуємо країну настільки швидко, наскільки це можливо», – зазначив О. Гончарук.

Щоб створити комфортні умови для інвесторів, очільник уряду анонсував зміни в податковому законодавстві вже цієї весни, пообіцяв спростити умови працевлаштування, поступово знімати обмеження на валютні операції. Нагадав і про «інвестиційну няню» для тих, хто вкладе в українську економіку понад 100 млн дол. І додав, що персональних менеджерів надаватимуть і підприємцям, які вже працюють в Україні. «Investment nanny – це не тому, що ми думаємо, що з інвесторами потрібно няньчитися. Це тому що ми хочемо, щоб інвестор відчував себе важливим і відчував турботу з боку держави вже зараз. Це стосується не лише інвесторів, які прийдуть. Це стосується і того бізнесу, який уже зараз працює в нашій країні», – наголосив Прем'єр-міністр України (URL: https://zik.ua/news/2020/01/24/forum_v_davosi_shcho_rozhliadaly_na_iuvileinii_zustrichi_ta_shcho_vidstoiuvala_ukraina_956481).

Однак гості зібрання найбільше непокоїлися корупцією. Як уряд боротиметься з одвічним лихом, питали в кожному виступі. В уряді ж наголошують: долатимуть корупцію, підвищуючи рівень доходів. На зустрічі виступив також український режисер О. Сенцов. Чи не вперше говорив українською. «Моя українська недосконала, але треба колись починати. Чому не сьогодні, – зауважив він. – Україна зараз теж недосконала. Ми маємо великі проблеми пострадянської держави. Це – корупція на всіх рівнях. Це – старе держуправління. Це бідний народ. Але наш вибір, наше намагання вступити до ЄС, жити за європейськими принципами, жити на рівні європейському вже зроблено. Зроблено шість років тому. І з цього шляху ми вже не звернемо».

На сніданку також порушили питання продовження роботи в Україні місії МВФ. Найближчими місяцями в уряді очікують розпочати нову програму співпраці з фондом. Головне ж питання: чи вдалося привабити в країну інвесторів? Українські депутати наголошують, що поки підбивати підсумки зарано.

Після завершення 50-го Всесвітнього економічного форуму Прем'єр-міністр О. Гончарук на своїй Facebook-сторінці написав, що головним висновком з Давосу є те, що довіра міжнародних партнерів до України посилюється (URL: <https://www.facebook.com/PMHoncharuk/videos/vb.103967017649885/491291698431790/?type=2&theater>).

Аналогічну заяву за підсумками участі у форумі в Давосі зробив Президент В. Зеленський. За його словами, Україна має підтримку з боку інвесторів. «Ми маємо цю підтримку. До нас зовсім по-іншому ставляться, нам вірять. Треба відкривати Україну, відкидати такі слова, як “корупційна”, “застаріла”, згадки про старі бізнес-групи чи політичний вплив», – зазначив В. Зеленський (URL: <https://business.ua/news/8673-nam-viryat-zelenskij-pobachiv-u-davosi-pidtrimku-investoriv>).

Президент наголосив, що він провів важливі зустрічі на полях форуму. «Я не вперше запрошую інвесторів. Ми готуємо для них програми. Це не просто слова», – підкреслив він. Глава держави також наголосив на важливості роботи Українського дому в Давосі. «Мені здається, що це слід розширювати, треба виділятися. Якщо ти хочеш, щоб саме до тебе заходили інвестиції, треба постійно розмовляти з інвесторами», – заявив В. Зеленський (URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/politics/2020-01-23/eto-ne-prosto-slova-zelenskij-sdelal-interesnoe-zayavlenie-po-itogam-peregovorov-v-davose/186408>).

Експерти висловили свої оцінки щодо підсумків цього річного Всесвітнього економічного форуму в Давосі під час дискусії «Davos 2020: висновки для України» в освітньому просторі Academy DTEK. «Питання зміни парадигми ведення бізнесу з того, метою якого є суто зростання прибутків, на такий, що піклується про людей та екосистему, піднімалося на ВЕФ ще 20 років тому, коли компанії з різних країн започаткували Глобальний договір ООН. Сьогодні в Україні 62 компанії, які приєдналися до Договору, а значить, беруть на себе соціальну відповідальність та націлені на реалізацію Цілей сталого розвитку», – зазначила голова правління мережі «Глобальний договір ООН в Україні» Т. Сахарук (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/eksperty-forume-davose-kazhdaya-kompaniya-1580027658.html>).

«Треба знаходити такі рішення, які були б вигідні і бізнесу, і суспільству. Великий бізнес складається з людей. Коли ми запускали проект зі створення мережі електростанцій, ми бачили відгук і зацікавленість колег всередині компанії і суспільства. Це надихає нас на пошук і розвиток нових ідей енергоефективного споживання. Чиста енергія

це спільна відповідальність: буде запит суспільства, будуть кроки і підтримка бізнесу», – заявив директор з розвитку бізнесу YASNO О. Онищенко.

На думку народного депутата восьмого скликання Т. Острікової, у Давосі багато говорили про спільну відповідальність держави, суспільства та бізнесу, про те, як зробити так, щоб ми жили на безпечній планеті. Власне, через це, вважають експерти, на перший план виходить розвиток зеленої енергетики, і Україна в цьому питанні одна з найперспективніших країн. «Потенціал України досить потужний. Особливо в сонячній та вітровій енергетиці. Утім енергетичні проекти зазвичай потребують багато часу, щоб окупитися. Тому важливо, аби в країні не змінювалися інвестиційні умови», – процитували учасники дискусії в Києві виступ головного наукового співробітника Центру стратегічних та міжнародних досліджень Е. Чоу в Давосі.

Інша важлива тема в Давосі – інноваційні підходи та цифровізація. На думку А. Яніцького, директора Центру журналістики KSE, в Україні справжнім викликом може стати необхідність створення інституцій і механізмів масового перенавчання для дорослих, адже в результаті трансформації та цифровізації бізнесів виникне необхідність підтримати людей, чії професії перестануть бути актуальними.

«Фактично бізнесу запропоновано взяти на себе відповідальність за суспільні соціальні перетворення. І це не лише про збереження навколишнього середовища, це ще й екологія свідомості. Тобто соціальний оптимізм, освітні програми, розвиток неприбуткових медіа», – переконана медіа-експерт Г. Безулик.

На переконання модератора дискусії та радника Academy DTEK П. Шеремета, рушіями економіки в будь-якій країні є й інвестиції, й інновації, тому позитивні зрушення в цих сферах украй важливі. «Але відповідальність держави, бізнесу та громадянського суспільства за соціальні перетворення і кліматичну кризу є очевидною», – додав П. Шеремета.

Отже, ювілейна зустріч лідерів держав, представників міжнародних організацій та бізнесу в Давосі у 2020 р. окреслила погляди світової еліти на теми, що є на сьогодні найактуальнішими з точки зору їхнього впливу на долю нашої планети й людства. Цьогоріч увагу учасників форуму було направлено на подолання кризи, пов'язаної зі зміною клімату. Обговорення «як врятувати планету» стали найбільш згадуваною темою. Принц Чарльз оголосив про запуск ініціативи та ради зі стійких ринків у співробітництві із Всесвітнім економічним форумом, щоб допомогти визначити шляхи швидкої декарбонізації світової економіки та переходу до сталих ринків.

ВЕФ-2020 закликав учасників використовувати тільки транспорт з низьким вмістом вуглецю, як, наприклад, поїзди. Також у рамках зусиль щодо забезпечення сталого розвитку прозвучали поради не вживати в їжу фуа-гра та ікру. Один день ВЕФ було відведено для «вегетаріанського меню і відкриття альтернативних джерел білка». Багатьом компаніям, які проводять власні заходи, було запропоновано розглянути можливість пропозиції

місцевих вин і «гірських трав'яних настоїв» замість імпортованих напоїв (URL: https://dt.ua/WORLD/davos-2020-pro-scho-vsi-govorili-na-vef-cogo-roku-336540_.html).

Поряд з домінуючими в Давосі темами зміни клімату, поновних джерел енергії та сталого розвитку було опубліковано ряд доповідей Всесвітнього економічного форуму та його партнерів, серед яких був, наприклад, рейтинг країн щодо соціальної мобільності. З нього випливає, що для просування соціально-економічними сходами деяким країнам потрібні покоління, а в інших це відбувається набагато швидше.

У Давосі також обговорювали, наскільки стійка економіка США до наступної світової кризи, шляхи розвитку світового капіталізму, перспективи демократії тощо. Однією з найчастіше обговорюваних тем на ВЕФ стало перенавчання кадрів. Експерти закликали до революції в цій сфері, тому що, за їхніми прогнозами, у 2030 р. потрібно буде перенавчити понад 1 млрд осіб, або вони залишаться без роботи. До 2022 р. 42 % основних навичок, необхідних для виконання існуючих робіт, зміняться.

Українська програма в Давосі включала зустрічі з відомими інтелектуалами, журналістами, політиками та бізнесменами на майданчиках Українського дому, під час «Українського сніданку» та панельних дискусій на полях форуму. Представники української влади в Давосі анонсували нові підходи до залучення іноземних інвестицій у країну. Президент В. Зеленський пообіцяв міжнародним інвесторам податкові канікули, а Прем'єр-міністр О. Гончарук висловив побажання, аби інвестори відчували турботу з боку держави за допомогою програми investment panny, яку мають намір запустити в Кабміні. Оскільки Всесвітній економічний форум у Давосі є неофіційною зустріччю світової еліти, він не передбачає укладання угод чи досягнення домовленостей. Участь у ньому переважно спрямована на формування позитивного іміджу країни, рекламування її можливостей та залучення інвесторів. Варто сподіватися, що представники України на цьогорічному форумі зробили вагомий внесок у виконання цих завдань.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Повернення української делегації до Парламентської асамблеї Ради Європи

Верховна Рада України 16 січня 2020 р. ухвалила постанову про відновлення роботи української делегації в Парламентській асамблеї Ради Європи (ПАРЄ). Проведення найближчої сесії ПАРЄ заплановано на 27–31 січня в Страсбурзі. Як відомо, до цього Україна призупинила свою участь через повернення делегації РФ до ПАРЄ. За словами глави української делегації в ПАРЄ Є. Ясько, українська делегація їде до Страсбурга, щоб боротися за Україну. Вона подякувала всім, хто підтримав парламентську дипломатію України. Як інформують ЗМІ, за відповідну постанову

проголосувало 348 народних депутатів. «Верховна Рада України заявляє, що метою участі делегації України в роботі ПАРЄ є недопущення збереження існуючої ситуації в Європі, яка склалася в результаті агресивної зовнішньої політики Російської Федерації, доведення об'єктивної інформації про протиправні дії Російської Федерації на окупованих територіях нашої держави та зусилля України для припинення збройної агресії з боку країни-члена Ради Європи і подолання її наслідків, а також недопущення використання трибуни ПАРЄ для поширення неправдивих наративів про ситуацію в Україні», – ідеться в документі (URL: <https://www.dw.com/uk/52033300>. 2020. 16.01).

Є. Ясько, оцінюючи значущість ПАРЄ, зазначила, що організація, створена для захисту демократії та прав людини, протягом останніх кількох років неодноразово зраджувала своїм основним принципам, закриваючи очі на порушення фундаментальних норм міжнародного права і власного статуту, а також систематичне зневажання цінностей міжнародного права, демократії та прав людини державами-членами. «Навіть більше, подібні порушення прикривають сумними й цинічними заявами про “діалог”, “порозуміння” та “єдність”. Апогеєм доби постправди в Раді Європи стало повернення делегації Російської Федерації до ПАРЄ влітку 2019 р.», – зазначила глава української делегації в ПАРЄ Є. Ясько (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/01/16/7105134>. 2020. 16.01).

За її словами, росіяни повернулися всупереч окупації українських, грузинських і молдовських територій, попри системні порушення прав людини на цих територіях, попри зміцнення авторитаризму всередині самої РФ, а головне – попри відкрите небажання РФ розв'язувати проблеми. Невиконання численних резолюцій ПАРЄ не стало на заваді поверненню російських делегатів до зали засідань асамблеї. «Ми переконані, що рішення про повернення РФ було помилкою, але, на жаль, у Західній Європі із цим згодні не всі», – наголосила Є. Ясько.

Вона повідомила, що після призначення її головою української делегації неодноразово чула думку, що діалог з Росією важливіший за вищезазначені «прикрі непорозуміння» і як би українцям не було це неприємно, але треба враховувати, що подібні наративи є частиною реальності. «Безперечно, ми маємо друзів, які думають інакше і виступають разом з Україною. Утім наразі “діалогісти” в більшості, що вимагає нової стратегії для нової делегації України у ПАРЄ», – переконана глава української делегації в ПАРЄ.

Вона вважає, що на сьогодні ситуація потроху змінюється, чим варто скористатися. Адже період, коли в Раді Європи головувала Франція – один із головних адвокатів повернення РФ, скінчився, тепер там головує Грузія. В Україні запрацював новий парламент, що сформував нову делегацію, а нещодавно було призначено нового постпреда України при Раді Європи.

За словами Є. Ясько, Україна мусить про себе заявити в ПАРЄ, тому Верховна Рада прийняла Заяву «Щодо участі Постійної делегації Верховної

Ради України в роботі Парламентської асамблеї Ради Європи у 2020 році». «Ми переконані, що це рішення є єдиним правильним за нинішніх умов. Воно ухвалено після численних консультацій як з українськими експертами, так і з міжнародними партнерами», – заявила політик.

Є. Ясько запевняє, що політична позиція нової делегації ґрунтується саме на національних інтересах і перезапуску відносин з іноземними партнерами. За її словами, такої ж позиції дотримується й Президент України В. Зеленський, який нещодавно призначив нового очільника постійного представництва при РЄ – дипломата-«важковаговика» Б. Тарасюка. «Це додатковий сигнал: ми плануємо серйозну боротьбу за основоположні цінності Ради Європи всередині організації», – підкреслила глава української делегації в ПАРЄ.

На її думку, серйозним аргументом на користь рішення про відновлення роботи в ПАРЄ став висновок Венеціанської комісії від 9 грудня 2019 р. Зокрема, це рішення підтвердило, що для Ради Європи є dokonаним фактом те, що українські Автономна Республіка Крим і Севастополь незаконно анексовані Росією, а «вибори» до Держдуми РФ на окупованій території Криму були прямим порушенням міжнародного права та мають розглядатися виключно у світлі кроків російської влади з легітимізації спроби анексії.

Крім того, комісія дійшла висновку, що організація та проведення виборів до парламенту держави-окупанта на окупованій території прямо заборонені міжнародним гуманітарним правом.

Також було визначено, що, враховуючи тимчасовий характер окупації Криму, первинним обов'язком держави-окупанта мало б бути відновлення виборчих прав громадян, які перебувають під окупацією, стосовно парламенту держави-суверена, тобто України, а не держави-окупанта. І представники Венеціанської комісії наголосили на можливості запровадження нових санкцій проти РФ.

Як відомо, у минулому році, як умову свого повернення до асамблеї, Москва вимагала від РЄ прибрати будь-які можливості для застосування до неї санкцій. І чимало членів асамблеї виявилися готові пожертвувати власними повноваженнями задля «діалогу» з агресором. «Однак рішення Венеціанської комісії каже, що включення до російської делегації депутатів, обраних з урахуванням голосів окупованого Криму, може бути підставою для оскарження повноважень цієї делегації в рамках ПАРЄ. Отже, ми маємо підстави для оскарження повноважень російської делегації. Це буде зроблено на зимовій сесії ПАРЄ», – зазначила Є. Ясько.

Вона запевнила, що українська делегація в ПАРЄ використовуватиме цю організацію як платформу для просування надважливих для України тем: деокупації Криму, протидії агресії на Сході України, звільнення політв'язнів та заручників, виконання Мінських домовленостей, посилення санкційного режиму проти агресора, боротьби з авторитаризмом у самій Росії. «В умовах інформаційної війни проти нашої країни, у яку Росія інвестує чимало

ресурсів, ми не можемо дозволити собі мовчати у відповідь на хвилю обвинувачень, маніпуляцій, бруду та фейків. Гордо grimнути дверима, і тим самим дозволити Росії просувати свій порядок денний у Раді Європи – не варіант. Цей шлях зашкодив би передусім самій Україні. Тому ми маємо і ми будемо відповідати. Ми й самі будемо наступати, боротися за правду», – заявила

Є. Ясько.

(URL:

<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/01/16/7105134>. 2020. 16.01).

Експерти, аналізуючи рішення Верховної Ради України про повернення української делегації до ПАРЄ, не мають єдиної думки і відзначають як позитивні, так і негативні сторони цього рішення. Як зазначив політолог В. Каспрук, у міжнародній політиці прийнято користуватися підходами політичної доцільності. «У цьому сенсі потрібно чітко розмежувати рішення не брати участі в сесіях ПАРЄ й нинішнє рішення взяти участь у сесіях ПАРЄ. Адже рішення не брати участь приймала ще стара президентська команда, а нинішнє рішення – це рішення команди Президента В. Зеленського. Ця нова команда має своє бачення міжнародної ситуації, тому цілком закономірно, що вона приймає рішення, які докорінно відрізняються від рішень команди экс-президента П. Порошенка», – зазначив експерт (URL: <https://comments.ua/ua/article/politics/foreign-policy/644172-ukraina-ta-pare-eksperti-proanalizuvali-rishennya-pro-povernennya-ukrains-koi-delegacii.html>. 2020. 15.01).

На його думку, якщо таке рішення прийнято, то очевидно, що воно є частиною плану більш лояльного ставлення до Росії. «Хоча будь-які дискусії Росія завжди намагатиметься перевести в русло, яке вигідно виключно для неї. Тому розраховувати на те, що на політичному майданчику ПАРЄ вдасться переконати Москву припинити агресію щодо України, не доводиться», – наголосив В. Каспрук. Він вважає, що в Кремлі й надалі повторюватимуть свою «політичну мантру», що на Донбасі триває внутрішній політичний конфлікт, а новій українській владі доведеться або погодитися з цим, або еволюціонувати в позиції з цього питання, що буде достатньо близькою до позиції, яку намагалася відстоювати українська дипломатія часів П. Порошенка.

В. Каспрук погоджується з рішенням ВР не брати участі в осінній сесії ПАРЄ, оскільки в цій організації явно підіграли Росії в цьому питанні, водночас Москва не виконала – та й не мала намірів виконувати – жодного рішення ПАРЄ, які стосувалися гібридної війни Росії з Україною.

У свою чергу політичний аналітик П. Нусс вважає, що повернення української делегації в ПАРЄ буде рівнозначно капітуляції перед Росією. «Лобі-група цієї ідеї, напевно, залишається на проросійських позиціях, бо ж Україна залишала ПАРЄ не просто так: це був протест проти повернення Росії без виконання умов, за яких РФ позбавили права брати участь у засіданнях Парламентської асамблеї», – наголосив експерт.

На його думку, якщо монобільшість В. Зеленського у ВР ухвалить рішення відновити участь України в засіданнях ПАРЄ, це стане капітуляцією

В. Зеленського та України. Де-факто – це стане згодою на анексію Криму Росією, зрадою громадян України, які стали внутрішньо переміщеними особами, залишивши анексований Росією український півострів.

Політолог переконаний, що жоден політичний розрахунок на вигоди, які переслідує офіс В. Зеленського та його фракція, не компенсує політико-дипломатичного збитку, якого завдасть цей крок. «Він поставить під сумнів можливість відновлення територіальної цілісності України в перспективі. А так як можливе повернення української делегації в ПАРЄ буде означати готовність влади В. Зеленського капітулювати перед Росією, це спричинить ескалацію внутрішньополітичної кризи та протистояння в нашій країні», – наголосив П. Нусс.

Політолог О. Палій також вважає, що рішення про повернення української делегації до участі в сесіях ПАРЄ – не зовсім правильне. Він вважає, що якщо вже ображатися, то не на півроку, а значно довше, щоб проявити позицію, а не позу. Тим більше що це повернення абсолютно нічого не дасть Україні. «Депутати просто вирішили зайвий раз помандрувати за державні кошти, ось і все. Треба розуміти, що в ПАРЄ – це просто говорильня, комунікаційний майданчик, де кожен демонструє ставлення один до одного. А якщо ми і в цій місії слабкі, то в чому, питається, ми сильні? Повертатися до участі в ПАРЄ Україна повинна лише тоді, коли у Росії виникнуть проблеми, а вони неодмінно виникнуть. Російська Федерація – тоталітарна держава і їй у будь-якому випадку не вдасться уникнути критики в ПАРЄ. Ось на хвилі цієї критики й потрібно було повертатися в асамблею, тоді б ми залишилися у вигазі», – переконаний політолог (URL: <https://lenta.ua/ua/pishli-shchob-povernutisya-eksperti-pro-te-shcho-prinese-ukrayini-vidnovlennya-roboti-v-pare-34637>. 2020. 14.01).

Директор Центру досліджень проблем громадянського суспільства В. Кулик вважає, що Україна мала б більш рішуче відстоювати свої інтереси. Якщо було прийнято рішення про призупинення роботи української делегації в ПАРЄ, то цю лінію необхідно було тримати й далі. «Рішення про повернення в ПАРЄ, я так розумію, означає те, що політична доцільність Банкової перемогла. Тому, для того щоб був нормальний фон для діалогу в рамках Мінського процесу, Україна повертається. Не виключаю також, що це було однією з вимог наших європейських партнерів, насамперед Франції», – зазначив експерт.

Разом з тим політолог переконаний, що демарш не був системним рішенням, оскільки він не супроводжувався відповідними дипломатичними кроками хоча б у рамках Ради Європи, а тому цей крок Києва у Європі хоча й помітили, але ніхто його серйозно не сприйняв.

Натомість директор Інституту глобальних стратегій В. Карасьов вважає, що рішення про повернення української делегації в ПАРЄ треба сприймати як повернення здорового глузду і відновлення зрілості зовнішньополітичного мислення в Україні. «Дипломатична самоізоляція не приносила нікому ніяких зовнішньополітичних дивідендів і успіхів. Світ

сьогодні динамічний, він вимагає на кожній міжнародній ділянці боротьби, видряпування шансів у будь-якому протистоянні – економічному, політичному, геополітичному», – зазначив експерт.

За його словами, сучасна політика – це завжди робота зі створення коаліції на свою підтримку. «Якщо ви не берете участі у цьому, то потенційну коаліцію на вашу підтримку можуть трансформувати в коаліцію проти вас. І не варто ухилятися від боротьби, проводити наступальну політику на всіх майданчиках, доводити свою позицію, переконувати. Політика – це публічна, суспільно-політична діяльність. А народна мудрість, що на ображених воду возять, цілком застосовна до тієї ситуації, яку ми отримали, відмовившись від участі в осінній сесії ПАРЄ. У результаті втратили якісь шанси, зате надали їх своїм опонентам. Дипломатія, політика – це своєрідний велосипед, що постійно мчить. Потрібно весь час рухати педалі, щоб не опинитися в ар'єргарді політичної боротьби», – підкреслив В. Карасьов.

При цьому він укотре наголосив, що рішення про повернення української делегації в ПАРЄ – правильне, хоча й запізніле. Головне, щоб «наша нова делегація працювала з подвоєною енергією, без клоунади і театральщини, яка була притаманна попередній делегації». «Потрібна не ефектна, а ефективна робота (і це стосується всієї нашої влади), тоді вона і буде давати дипломатичний результат», – заявив експерт.

Виконавчий директор Центру глобалістики «Стратегія XXI» В. Мартинюк також вважає правильним рішенням повернення української делегації до ПАРЄ. «Відсутність делегації не дає можливості впливати на процеси в ПАРЄ і говорити про окупацію Росією українських територій, порушення там прав людини й активно протидіяти російській делегації, а також домагатися покарання Росії з боку ПАРЄ. Голос України має звучати в усіх міжнародних організаціях, на всіх міжнародних майданчиках», – зазначив політолог. Разом з тим, за словами експерта, метою роботи української делегації має бути виключення Росії якщо не з ПАРЄ, то з процесів ухвалення рішень там, наскільки це можливо. «Українська делегація мусить активно працювати зі своїми партнерами в ПАРЄ і дедалі більше перетягувати інші країни на свій бік», – наголосив В. Мартинюк (URL: <https://www.unian.ua/politics/10836002-golos-ukrajini-maye-lunati-vsyudi-politolog-ociniv-rishennya-pro-povernennya-delegaciji-u-parye.html>. 2020. 18.01).

У партії «Слуга народу» задоволені рішенням Верховної Ради щодо повернення української делегації до ПАРЄ і зазначають, що участю в зимовій сесії, яка стартує 27 січня в Страсбурзі, Україна відновлює свою роботу в ПА. І, як зазначає І. Верещук, потрібно повертатися в ПАРЄ, бо «надто велика честь Росії самій там ходити і пояснювати ситуацію без української позиції» (URL: <https://www.segodnya.ua/ua/ukraine/konec-boykotu-pochemu-ukrainskaya-delegaciya-vozvrashchaetsya-v-pase-1389142.html>. 2020. 18.01).

Щоправда, опозиції не сподобалося рішення більшості повернутися до роботи в ПАРЄ. За словами колишнього керівника української делегації,

нардепа від партії «Європейська солідарність» В. Ар'єва, якщо і їхати в ПАРЄ, то тільки щоб поставити під сумнів повноваження російської делегації, депутати якої були обрані голосами жителів окупованих територій (зокрема, анексованого Криму).

Експерт Українського незалежного центру політичних досліджень М. Лациба вважає, що рішення вітчизняних парламентарів про повернення до ПАРЄ є цілком раціональним. «Це абсолютно правильне рішення. Більше того, я вважаю, що призупинення роботи в асамблеї – це було абсолютне зло для українських інтересів. Так, можна було зробити заяву про те, що ми не згодні з поверненням Росії до роботи в ПАРЄ, без виконання РФ відповідних рішень, однак все одно необхідно було залишатися там, оскільки майданчик асамблеї – це переговорний клуб для озвучування позиції держави. Тому вкрай важливо, щоб голос України звучав в ПАРЄ», – зазначив експерт (URL: <https://lenta.ua/ua/pishli-shchob-povernutisya-eksperti-pro-te-shcho-prinese-ukrayini-vidnovlennya-roboti-v-pare-34637>. 2020. 14.01). Він, як і багато експертів та політиків, вважає, що на сьогодні Росія дає своє бачення ситуації в цій поважній європейській організації щодо Донбасу та Криму, а Україна мовчить. «Так що, однозначно необхідно повертатися, активно працювати, вимагати прийняття ПАРЄ резолюції в українських інтересах», – зазначає експерт.

М. Лациба переконаний, що повернутися до повноцінної роботи в Парламентській асамблеї Ради Європи нашій делегації буде надзвичайно складно, оскільки там уже сформовано нові комітети та інші робочі органи, а українські депутати самі себе виключили з цього процесу.

Політолог В. Фесенко також переконаний у необхідності повернення української делегації до ПАРЄ, адже із самого початку було зрозуміло, що призупинення Україною роботи в ПАРЄ носить тимчасовий характер. Це був демарш, а повернення було в будь-якому випадку неминучим. І рішення про повернення – абсолютно вірне. «Не потрібно йти з ПАРЄ, оскільки це було б добровільним визнанням програшу на міжнародній арені. Нам не можна залишати поле бою, на ньому необхідно залишатися, змінювати тактику і максимально сконцентруватися на протидію Росії», – наголосив політолог.

При цьому він вважає, що демарш офіційного Києва в ПАРЄ був необхідний, щоб «чітко і жорстко» продемонструвати свою позицію. «Подібні демарші здійснюються в рамках ПАРЄ досить часто і це, у принципі, є виправданим. Наведу приклад. Виступає представник Ірану на Генасамблеї ООН – Ізраїль завжди виходить на знак протесту. Тобто це нормальна дипломатична практика, коли потрібно висловити незадоволення на дуже широку аудиторію», – зазначив В. Фесенко.

Безглуздом і необдуманим рішенням не брати участь у роботі ПАРЄ назвав політолог К. Молчанов, оскільки, за його словами, одразу було очевидно, що такий крок не принесе жодних плодів. «Наївно було б думати, що, якщо Україна припинить роботу в ПАРЄ на знак протесту, Росію візьмуть і виключать або, як мінімум, позбавлять права голосу. Тому демарш

– це демонстрація інфантильної позиції. Зрозуміло, що гроші ближче до кишені, а саме РФ платить більше внесків у ПАРЄ. А наша делегація жодним чином не змогла логічно пояснити причини свого демаршу, тепер не може пояснити причини повернення», – наголосив експерт.

У свою чергу експерт Лабораторії законодавчих ініціатив І. Когут також вважає, що самі по собі демарші часто є проявами не сили, а, навпаки, слабкості. «Силою української дипломатії на міжнародній арені повинен бути майданчик ПАРЄ. Так, ПАРЄ неодноразово демонструвала свою слабкість у плані фінансово-матеріальних викликів і те, що демократичні цінності там є вторинними. Але все одно, це майданчик, де українські політики проводять прямий діалог з представниками інших парламентів європейського простору, що вкрай важливо для нашої країни», – переконаний експерт.

Експерти звертають увагу на негативні й позитивні сторони рішення Верховної Ради України про повернення української делегації до ПАРЄ. При цьому вони наголошують більш на необхідності присутності української делегації в цій організації. Адже Україна повинна бути активним учасником роботи цієї міжнародної структури. Хоча б тому, що в умовах колосальних інформаційних викликів ігнорувати міжнародний майданчик, де можна без жодних посередників озвучити позицію держави, було б недалекоглядно. Україна матиме можливість про себе заявляти, нагадувати про ті проблеми, які турбують українців і потребують розв'язання на рівні Ради Європи.

С. Горова, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Російські впливи на світовий політичний процес (коментар)

Різка зміна геостратегічної ситуації в світі під впливом активізації Росії з опорою її на свою оновлену військову могутність, експортні можливості у сфері сировинних продуктів, зокрема енергоресурсів, та глобальну дипломатичну активність, пов'язану з активізацією спільної діяльності із ситуативними союзниками в справі формування багатопольярного світу створила реальні загрози для інтересів західного світу:

1. Зростаючими поставками газу («Північний потік-2», «Турецький потік»), енергоносіїв, що створює несприятливу обстановку для реалізації планів забезпечення скрапленням газом США, з арабських джерел і поставок норвезького газу європейським споживачам, незважаючи на прогнозоване зростання потреб Західної Європи в цих ресурсах. Варто зазначити, що згідно із стратегічними прогнозами, можливості поставок норвезького газу в Європу на сьогодні близькі до максимуму, а можливості поставок американського скрапленого газу не можуть бути розраховані на тривалу перспективу через свою затратність, через екологічні проблеми тощо. Це не робить поставки вуглеводнів із цих джерел фактором вагомої економічної і

будь-якої іншої політики протягом тривалого часу. Така обставина сприяє загостренню боротьби за ці ринки.

2. Оновлена воєнна могутність РФ уже сьогодні забезпечує гарантований термоядерний удар у відповідь на початок воєнних дій будь-яким із «партнерів» по сучасному політичному процесу – аж до застосування зброї «судного дня». У видах зброї, що ставляться на бойове чергування, у прискореному темпі збільшується процент діючої за новими фізичними принципами. Проти дії таких новинок не вироблено ефективних технологій для нейтралізації вражаючого ефекту, захисту території свого розташування, ефекту впливу масового ракетного удару.

Треба зазначити, що сьогодні відбувається прискорене оновлення технологічного арсеналу армії РФ («Армия-2030») ([URL: https://360tv.ru/news/army/armija-2030-glavnye-razrabotki-rossijskogo-oruzhija](https://360tv.ru/news/army/armija-2030-glavnye-razrabotki-rossijskogo-oruzhija)). У повну державну власність переведено всю ремонтно-модернізаційну базу, налагоджено випуск нових видів зброї – як для потреб власної армії та флоту, так і для задоволення відповідних запитів суб'єктів зарубіжного ринку озброєнь.

На ринку озброєнь також відбувається процес витіснення виробниками РФ традиційних постачальників найбільш затребуваних видів зброї (бронетанкової, зенітної авіаційної різного призначення тощо). Як правило, цей процес на ринках супроводжується утвердженням у регіонах певних політичних позицій.

3. Зростаюча збройна могутність РФ створює проблеми для США, НАТО, їхніх союзників у різних кінцях світу не лише наявними своїми можливостями, а й тією обставиною, що своєю наявністю вона відроджує не лише двополярний світ, а й утверджує світ багатополлярний, з новими правилами міжнародної діяльності (не плутати з «правилами», на які посилається Д. Трамп), правилами багатополлярності, що значною мірою формулюватимуться не лише США, а й країнами БРІКС, іншими здатними на ривок у своєму розвитку країнами світу (згадаємо КНДР). Зауважимо, що правила нового багатополярного світу перебувають лише в стадії свого творення, дуже небезпечній для сучасності.

Відповідні процеси стрімко розвиваються, і США та їхнім союзникам стає дедалі важче в односторонньому порядку контролювати технологічний розвиток у різних країнах світу, вдосконалення технологій – не лише воєнних, технологій подвійного призначення (наприклад, ядерних, хімічних, біологічних тощо), а також усіх інших здобутків у сфері технологій, науки, що становить конкурентну базу для міжнародних ринків.

4. Порушення правил (за формулюванням Д. Трампа) функціонування однополярного світу створює умови для розвитку міграційних загроз для країн з найвищим рівнем життя. Уже допущено помилки в гармонізації цього процесу з інтересами потоку мігрантів у країни Західної Європи як гуманітарного процесу, можуть бути посилені спеціальною міграційною політикою ряду країн чи шантажем переходу до такої політики ряду держав.

При цьому односторонні силові, дипломатичні дії будь-якої країни, з урахуванням фактора багатополлярності, не обіцяють гарантованого успіху.

5. Зростаючий рівень багатополлярності вже розпочав розвиток глобальної конфліктної ситуації навколо розвитку та експлуатації Північного морського шляху. Крім РФ, на участь у його експлуатації претендують США, Канада та практично всі прибережні країни, а також КНР та інші держави, логістика яких через Північний морський шлях стає відчутно вигіднішою від традиційних морських шляхів. РФ демонструє вже на сьогодні силові можливості для захисту своїх інтересів у цьому регіоні. Вона, зокрема, уже має відповідний флот з п'яти атомних криголамів, один з яких класифікується як бойовий.

6. Зміна геостратегічної ситуації у світі, зважаючи на активність Росії, та формування багатополярного світу є показовими і в ситуації на Близькому Сході. Участь російських збройних сил у сирійському конфлікті стала наочною ознакою повернення Росії на Близький Схід як активного гравця. Примітно, що воно було сприйнято з настороженістю на Заході і в основному доброзичливо – у самому регіоні.

Вступ Росії в конфлікт дав змогу радикальним чином змінити спрямованість і характер військових дій у Сирії. І Москва на сьогодні, можна сказати, досягла своєї мети – відновлення власного престижу, проявивши філігранну політичну майстерність, пішовши на співпрацю з Анкарою і Тегераном. Водночас Захід відмовився від діалогу з режимом Б. Асада, прагнучи витіснити Іран і нав'язував Туреччині західну підтримку, налаштувавши її в кінцевому підсумку проти себе.

Москва показала Сполученим Штатам Америки, що може і вторгатиметься в ті регіони, які Вашингтон вважає своїми оперативними зонами. Це змінило уявлення про Росію як про державу, що слабшає. «Прошли часи, коли над Росією посміювалися як над регіональною державою: у міжнародній політиці Путін сьогодні успішніший США і Євросоюзу», – писало німецьке видання Die Zeit напередодні візиту канцлера ФРН А. Меркель у Москву, де вона обговорила з В. Путіним Лівію, Сирію, Україну. І це вже можна цілком розцінювати як успіх російської дипломатії (URL: <https://zerkalo.az/blizhnij-vostok-kto-pravit-balom>).

Світовий порядок стрімко змінюється після ліквідації іранського генерала К. Сулеймані. У регіоні починається формування нових альянсів, перестановка гравців, навіть поява нових дійових осіб. Американський президент, ще недавно налаштований категорично проти НАТО, тепер звертається з проханням до Генсека НАТО Є. Столтенберга посилити участь Північноатлантичного альянсу на Близькому Сході, тобто в зоні російських інтересів. НАТО наблизилося до кордонів Росії на півночі, у Прибалтиці – Росія у відповідь влаштувалася біля південних кордонів Туреччини та оточила НАТО з південно-східного флангу.

У той момент, коли Сполучені Штати Америки та Іран опинилися на порозі війни в Іраку, президент Росії В. Путін 8 січня зустрівся в Стамбулі з

президентом Туреччини Р. Ердоганом, щоб дати довгоочікуваний старт роботі газопроводу «Турецький потік» й оголосити про нове перемир'я в Лівії.

Через два дні Москва й Анкара оголосили про те, що їм вдалося досягти ще однієї угоди про перемир'я в провінції Ідліб – останньому оплоті сирійських повстанців, на яких вели наступ проасадівські сили за підтримки російської військової авіації.

Ця чергова зустріч В. Путіна та Р. Ердогана відбулася на тлі зростання напруженості у відносинах між Анкарою і Вашингтоном – двома давніми союзниками по Альянсу. Сполучені Штати Америки гнівно протестували проти рішення Туреччини купити в Росії зенітні ракетні комплекси С-400 і проти військової операції Туреччини на північному сході Сирії.

У відповідь адміністрація Р. Ердогана пригрозила закрити дві великі американські військові бази на території Туреччини в тому випадку, якщо Конгрес схвалить пакет санкцій проти Анкари.

При цьому треба підкреслити, що особливістю присутності Росії в регіоні є її здатність вибудовувати відносини та підтримувати співробітництво з усіма головними регіональними гравцями на Близькому Сході – із Саудівською Аравією та Іраном, Туреччиною і Єгиптом, Палестиною й Ізраїлем, незважаючи на існуючі між ними суперечності. Росія для здійснення своїх інтересів і завдань діє у паралельних напрямках, одночасно намагаючись уникати активної конфронтації з іншими великими державами, діючими в регіоні. Особливо показово й те, що сьогодні Ірак, Ліван, навіть член НАТО Туреччина роблять ставку на Росію. Водночас довіра до США продовжує падати.

З точки зору західних стратегів, зовнішньополітична активність РФ, курс на її внутрішню модернізацію найбільш ефективно можуть бути нейтралізовані за допомогою загострення внутрішньополітичних проблем і перенапруження російської економіки, що подає ознаки певної активації. Посилення тиску в цьому напрямі дає надію цим стратегам на зниження значення сучасної Росії як основного на сьогодні форпосту багатопольярного світу. Тому у внутрішньоросійських процесах західні політтехнологи та представники російської еміграції намагаються активізувати прояви протестної активності у віддалених регіонах РФ, що ґрунтуються на економічних негараздах, національних, релігійних приводах для збудження масової свідомості, на протистояннях регіональних інтересів тощо. Прояви, що дедалі частіше відображаються регіональними електронними ЗМІ, про революційні ініціативи російського президента створюють враження дещо запізнілих. Найбільш вразливі місця нових накреслень В. Путіна вибудовано на слабкій російській економіці, яка не відповідає вимогам наддержави за рубежем, і бідності населення в країні, яке в деяких регіонах уже відкрито проявляє своє незадоволення існуючим рівнем життя.

На рівні міжнародному західні політтехнологи намагаються протистояти процесу зближення РФ з рядом країн, відносини з якими

обіцяють взаємовигідні перспективи, намагаються спровокувати надмірну затратність російської зовнішньої політики, що має стати, за прикладом ситуації з колишньою союзною державою, непомірним тягарем для економіки, що в багатьох галузях перебуває на стадії відновлення.

У такій ситуації, з урахуванням демонстрованого з перших кроків свого створення рішучого характеру нового російського керівництва, можна прогнозувати для України зростання жорсткості російських позицій у всіх наявних ще сферах економічних відносин (закупівля твелів для АЕС, електроенергії, інших товарів, у тому числі тих, що закуповуються нашою країною через треті країни). Очевидно, треба буде чекати зростання жорсткості в дипломатичних протистояннях. Економічні проблеми, скоріше за все, посилять свій вплив на перебіг подій, пов'язаних із пошуками миру на окупованих територіях Донбасу. Анексія цих територій Росією є надто затратною операцією для її економіки. У таких умовах жевріючий конфлікт на Сході України може тривати й надалі, не отримуючи нових підходів з боку оновленого російського керівництва.

Треба при цьому зазначити, що на сьогодні не існує також вироблених міжнародною спільнотою концепцій допомоги Україні у відбудові окупованих територій, а власна її економіка навряд чи зможе витримати такий тягар.

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Политический контекст публикации «пленок Гончарука» и перспективы изменений в составе и структуре Кабинета Министров Украины в оценках СМИ

В Интернете 15 января были опубликованы аудиозаписи с голосами якобы Премьер-министра А. Гончарука, заместителей главы НБУ Е. Рожковой и Д. Сологуба, главы Минфина О. Маркаровой, министра развития экономики Т. Милованова и заместителя главы Офиса Президента Ю. Ковалив, которые, вырабатывая общую позицию по разъяснению Президенту текущих вопросов экономической политики, поставили под сомнение его и свою собственную компетентность в сфере экономики. Это событие вызвало широкий общественный резонанс и послужило поводом к заявлениям о возможной отставке правительства, несмотря на то что, в соответствие с украинским законодательством, такая отставка формально невозможна, поскольку после утверждения программы своей деятельности парламентом Кабинет Министров пользуется годичным иммунитетом.

После публикации скандальных записей депутаты фракции «Слуга народа» обратились в Службу безопасности Украины с просьбой проверить их подлинность и наличие в записях признаков монтажа. Президент потребовал от правоохранительных органов за две недели установить

причастных к записи разговоров, а Генпрокурор Р. Рябошапка сообщил об открытии дела по расследованию инцидента.

Глава президентской фракции Д. Арахамия заявил, что в опубликованной аудиозаписи есть «склейка», но не отрицал, что голос на ней принадлежит главе правительства. «Это просто нарезка каких-то фраз разных людей в разное время, чтобы сотворить сенсацию... Как я понимаю, это была “склейка” стратегической сессии по финстабильности, которая продолжалась три часа», – сообщил он (URL: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/4183429-zaiavlenye-honcharuka-pyaryly-realnaia-otstavka>).

Премьер-министр А. Гончарук 17 января сообщил, что подал на имя Президента заявление о своей отставке. «Это связано с тем, что мы одна команда. Мы все пришли во власть и в парламент менять страну благодаря этому человеку. Благодаря Владимиру Александровичу Зеленскому. Мы все уважаем его, и для нас принципиально иметь доверие внутри команды на 100%», – заявил он, объясняя причины своего поступка (URL: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/4183429-zaiavlenye-honcharuka-pyaryly-realnaia-otstavka>).

Президент В. Зеленский отставку Премьер-министра не принял и, подчеркивают наблюдатели, не мог принять, поскольку соответствующее решение входит в сферу компетенции парламента, а не Президента. Это дало повод наблюдателям расценить реакцию А. Гончарука на публикацию аудиозаписей как политический ход. «Думаю, что это был больше политический жест Премьер-министра, и он обратился к Президенту с таким предложением. Если бы Президент поддержал это предложение, я думаю, что Премьер-министр обратился бы в Верховную Раду с соответствующим уже формальным заявлением о том, что он будет слагать с себя полномочия», – заявил об этом спикер Верховной Рады Д. Разумков (URL: https://24tv.ua/ru/goncharuku_dali_shans_razumkov_razjasnil_neodnoznachnyj_z_hest_s_zajavleniem_premera_n1265567).

«Заявление Гончарука носило характер своеобразного шантажа (если бы Гончарук действительно хотел в отставку, то не устраивал бы публичное шоу и писал бы заявление по назначению). Оставив Гончарука на должности, Зеленский дал сигнал всем остальным членам команды: ничего не бойтесь, никого не уволю. То есть продемонстрировал слабинку», – пишет политолог К. Бондаренко (URL: <https://strana.ua/news/245130-pochemu-zelenskij-ne-uvolil-honcharuka-posle-kassetnoho-skandala-.html>).

А. Гончарук, объясняя свой шаг, подчеркивал, что умышленно передал свое заявление Президенту, предоставив ему право передать этот документ на рассмотрение Верховной Раде. «Правительство Украины продолжает работать в штатном режиме до того момента, пока Президент не примет решение, кто на какой позиции в нашей большой команде может работать. Это политическое решение, которое мы ожидаем от лидера нашей политической силы», – отметил он (URL:

<https://korrespondent.net/ukraine/politics/4183429-zaiavlenye-honcharuka-pyaryly-realnaia-otstavka>).

В защиту А. Гончарука выступили некоторые члены правительства, назвав его «лучшим Премьер-министром Украины». Также правительство поддержал П. Порошенко, который, комментируя случившееся, заявил, что «псевдо-скандал» пытаются раздуть пророссийские силы. «Ситуация с записями Премьера – это не украинский сценарий. Вполне справедливые оценки вызовов и рисков экономической ситуации, которые были представлены в разговоре Премьера и руководства экономического блока, надо проанализировать и обеспечить соответствующую реакцию, чтобы противодействовать этим вызовам и рискам. Абсолютно неукраинские силы пытаются раздуть псевдо-скандал. Посмотрите, на каких каналах вышла атака на украинское правительство – на российских каналах. И на каналах одного известного олигарха», – заявил П. Порошенко (URL: <https://strana.ua/news/245130-pochemu-zelenskij-ne-uvolil-honcharuka-posle-kassetnoho-skandala-.html>).

Лидер партии «Батьківщина» Ю. Тимошенко, комментируя скандальные аудиозаписи, заявила, что нынешнего Президента и правительство необходимо менять. «Когда они сами это про себя говорят, что Премьер не разбирается в экономических вопросах – и это во время кризиса и финансового краха, который сегодня переживает страна, – это значит, что кто-то сознательно бросает нам в руки невежд, которые делают то, что им заказали извне», – заявила Ю. Тимошенко (URL: <https://hvylya.net/news/exclusive/pust-vozvrashhajutsja-v-svoi-95-e-kvartaly-timoshenko-gnevno-otreagirovala-na-skandal-s-goncharukom.html>).

По мнению политолога А. Антоюка, менять правительство на сегодняшний день было бы неуместно. «Отставка Гончарука спровоцировала бы потерю субъектности Президентом как Президента, как политического игрока. Он был бы еще более уязвимым к различным внешним факторам, ведь не факт, что фракция “Слуга народа” после такой отставки удержалась бы и не посыпалась», – говорит эксперт (URL: https://24tv.ua/ru/plenki_goncharuka_pochemu_premier_ministra_ne_uvolili_iz_za_skandala_n1266822).

Представители Международного валютного фонда выступили с поддержкой правительства А. Гончарука. «Благоразумная макроэкономическая политика правительства и НБУ способствовала укреплению экономики Украины, – отметили в представительстве фонда, комментируя обвинения в некомпетентности в адрес Кабмина и Нацбанка. – Низкий бюджетный дефицит, снижение отношения госдолга к ВВП, низкая инфляция и накопление валютных резервов – все это результат этой политики и важные предпосылки для экономической стабильности и роста» (URL: <https://glavcom.ua/ru/news/mvf-podderzhal-goncharuka-653338.html>).

«...Мне кажется, что правильно будет предоставить вам шанс и шанс вашему правительству, если вы решите некоторые вещи, которые сегодня

очень важны и очень беспокоят наше общество», – отреагировал Президент В. Зеленский на заявление А. Гончарука об отставке (URL: https://24tv.ua/ru/zelenskij_ne_prinjal_otstavku_goncharuka_i_dal_emu_shans_n1265510). Как заявил В. Зеленский, правительству необходимо разработать новую концепцию заработных плат для министров и заместителей всех министерств, ведомств и любых других государственных компаний. «Это должна быть нормальная заработная плата», – отметил он, подчеркнув, что зарплаты можно будет увеличивать, когда правительство улучшит экономическую ситуацию в стране.

Также Президент поручил Премьер-министру урегулировать вопрос премий топ-менеджеров «Нефтегаза» за получение компенсации от «Газпрома». По его словам, если руководство «Нефтегаза» не отреагирует на это требование, компанию придется «полностью перезагрузить».

Также Президент попросил Премьер-министра выявить слабые места в правительстве и заменить тех руководителей министерств, которые не справляются со своими обязанностями.

Кроме того, Президент заявил о необходимости разделения функций в ряде министерств. «У нас было объединение некоторых министерств. Это было правильное решение, потому что у нас профессиональный, кадровый голод и небольшой бюджет», – подчеркнул он (URL: https://24tv.ua/ru/zelenskij_vstretilsja_s_goncharukom_o_chem_govorili_n1265501). Но сегодня, по мнению В. Зеленского, некоторые министерства следует разделить. Речь, в частности, идет о Министерстве экономики, торговли и сельского хозяйства, Министерстве культуры, молодежи и спорта, а также о Министерстве ветеранов, временно оккупированных территорий и внутренне перемещенных лиц.

Как подчеркивают некоторые наблюдатели, руководители этих министерств в последнее время оказывались в центре политических скандалов – и именно их может иметь в виду Президент, заявляя о необходимости увольнения тех министров, которые не справляются со своими обязанностями. Не исключен также вариант, что министры останутся на своих постах, но в итоге реорганизации министерств и появления новых ведомств утратят контроль над рядом важных направлений. В частности, отмечают эксперты, Минагрополитики может быть выведено из состава Минэкономики и получит нового руководителя накануне открытия рынка земли. Некоторые наблюдатели считают, что возглавить министерство может нынешний заместитель министра экономики Т. Высоцкий, чью кандидатуру якобы поддерживают глава Офиса Президента А. Богдан и представители Украинского клуба аграрного бизнеса. «Богдан и УКАБ будут тянуть Высоцкого, но еще возможны две-три кандидатуры от других групп влияния. Своих людей будут двигать Коломойский, группа “Доверие”, другие аграрные ассоциации. Все хотят вступить в торги», – цитируют СМИ источник в профильном парламентском комитете (URL: <https://strana.ua/articles/analysis/245717-perestanki-v-pravitelstve-honcharuk->

ishchet-zamenu-rjadu-ministrov.html). Депутатская группа доверия на роль руководителя министерства, по этим данным, будет продвигать нынешнего советника Премьера по вопросам сельского хозяйства, народного депутата восьмого созыва А. Мушака.

«Все движения вокруг разъединения министерств имеют целью удовлетворить аппетиты разных групп влияния, представленных во власти. Сопrotивляться им Гончарук вряд ли может. Это значит, что в переформатированный Кабмин войдут совсем разные люди, которые будут плохо подчиняться Премьеру, отчего будет еще больше диссонанса в работе правительства. Гончарук станет еще чаще оглядываться на Офис Президента в поиске голосов за принятие решений в самом Кабмине и Верховной Раде», – прогнозирует политолог А. Октисюк (URL: <https://strana.ua/articles/analysis/245717-perestanovki-v-pravitelstve-honcharuk-ishchet-zamenu-rjadu-ministrov.html>).

Бывший вице-премьер-министр, народный депутат двух созывов П. Розенко предполагает, что А. Гончарук скопирует структуру Кабинета Министров В. Гройсмана. «По сути Премьер возвращается к структуре нашего правительства», – считает он (URL: <https://strana.ua/articles/analysis/245717-perestanovki-v-pravitelstve-honcharuk-ishchet-zamenu-rjadu-ministrov.html>).

В то же время некоторые наблюдатели считают, что даже после реорганизации Кабмина принципиальных изменений в его составе не произойдет и большинство действующих министров сохранят свои должности. Ожидается, что отчет о своей работе правительство представит в парламенте уже в начале февраля.

В политикуме и медиа-сфере звучат различные точки зрения о том, кто мог стать инициатором информационной атаки на правительство и публикации скандальных аудиозаписей.

По одной из наиболее распространенных точек зрения, таким человеком мог быть олигарх И. Коломойский. Как отмечают эксперты, в случае отставки правительства программа сотрудничества Украины с МВФ была бы заморожена до формирования нового состава Кабинета Министров и начала переговоров с фондом. По мнению бывшего депутата парламента С. Лещенко, выступившего в поддержку А. Гончарука, такой сценарий был главной целью атаки на Премьер-министра со стороны И. Коломойского. «Ведь, если бы Гончарука удалось сбить, это бы на неопределенное время затормозило программу сотрудничества с МВФ – для получения денег надо заключить меморандум, одним из подписантов которого является легитимный Премьер-министр. А подорвав программу взаимодействия с МВФ, Коломойский добился бы того, что автоматом отпала бы необходимость принимать закон, который запрещает возврат ПриватБанка прошлому владельцу», – заявил С. Лещенко (URL: <https://strana.ua/news/245130-pochemu-zelenskij-ne-uvolil-honcharuka-posle-kassetnoho-skandala-.html>).

«Естественно, Гончарука подставляют перед Зеленским. А это значит, что начинается открытая борьба за пост Премьера. Видимо, Зеленский не хочет отправлять Гончарука в отставку, поэтому заказчикам этой прослушки надо эмоционально повлиять на Президента и все-таки подтолкнуть его к смене Премьера и правительства», – пишет политолог В. Фесенко (URL: <https://www.bbc.com/russian/features-51138849>). «Большинство экспертов говорят, но, конечно, это невозможно доказать, это или сам Коломойский, или люди из его команды. Есть еще версия, на мой взгляд, очень уместная, что слушали К. Рожкову или Рожкова была причастна к этой прослушке, а записали Гончарука», – отмечает также эксперт (URL: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/4183429-zaiavlenye-honcharuka-ryar-yly-realnaia-otstavka>).

«Президент так долго не решался начать войну с Коломойским и Аваковым, что эти двое начали первыми. Пленки Гончарука – это и есть откровенное объявление войны Зеленскому», – считает экономический эксперт С. Фурца (URL: <https://www.bbc.com/russian/features-51138849>).

«Игорь Валерьевич и его люди ... вряд ли успокоятся. Тут же дело не в конкретном Гончаруке... С Гончаруком был только эпизод. Идет большая война национально-олигархического кооператива с агентами внешнего управления с перспективой на пять-семь лет», – комментирует ситуацию политолог А. Золотарев (URL: <https://strana.ua/news/245130-rochemu-zelenskij-ne-uvolil-honcharuka-posle-kassetnoho-skandala-.html>).

Политический эксперт Ю. Пилецкая пишет, что негативное восприятие В. Зеленским эффективности работы Премьер-министра и одновременное нежелание освободить его с занимаемой должности могло побудить окружение Президента «подтолкнуть» его к увольнению А. Гончарука. По ее словам, в дискриминации главы правительства якобы больше всех заинтересован советник Президента А. Ермак, а сам скандал с записью разговора произошел «под его четким и скоординированным влиянием». «В этом перевороте действовала группа с общими интересами Коломойского, Бродского, Данилова, Коболева и Витренко (источники указывают, что Ермак лоббирует на замену Гончаруку именно Ю. Витренко). Все сорвалось из-за того, что Витренко и Коболев в последний момент вышли из договоренностей слить Гончарука. Витренко получил из 3 млрд свою комиссию 0,5 % в 14 млн долл. США и передумал. Говорят, что до демарша эта группа уговорила и Президента. И если бы Витренко и Коболев не вышли в последний момент из договоренности, то переворот был бы удачным», – считает она (URL: <https://comments.ua/news/politics/domestic-policy/644952-proslushka-goncharuka-komu-mog-byt-vygoden-sliv-informacii.html>). По мнению Ю. Пилецкой, в кулуарной борьбе в Офисе Президента А. Ермак, пользуясь кредитом доверия от В. Зеленского, но «на каждом шагу фактически подставляя его», хочет расширить свое влияние на экономическую и внутреннюю политику.

Кампанией по дискредитации В. Зеленского назвала публикацию аудиозаписей представитель Кабмина в парламенте Е. Шуляк. «Это более политический вопрос. Потому что эта информационная атака, которая происходила в последние дни, пленки, которые обсуждались и в Интернете, и в СМИ, имели ...резонанс в обществе и обсуждение было именно относительно уважения к Президенту», – отмечает она (URL: <https://www.bbc.com/russian/features-51138849>).

«Целью заявления было показать, что в Верховной Раде есть большинство, которое поддерживает и Кабмин, и персонально Премьер-министра... Но также надо понимать, рано или поздно, а я предполагаю, что в течение этого года, это правительство уволят. И оно станет виновником всех провалов в экономике», – заявил, комментируя возможность отставки правительства, политолог С. Таран (URL: <https://www.bbc.com/russian/features-51138849>).

«Это изначально был не сценарий Зеленского. На него давили, чтобы он позволил скандалу добить Гончарука. Президент отказался и по этой причине, и еще по той, что у него, судя по всему, нет лояльного человека на замену», – считает политолог В. Карасев. Кроме того, полагает эксперт, А. Гончарук также может быть полезным для Президента в качестве фигуры, которая возьмет на себя негативные последствия общественного разочарования ходом сегодняшних болезненных социально-экономических преобразований. «Роль громоотвода Гончаруком лично и его правительством еще не закончена, они продолжают работу. Президент показал, что он разделяет народное негодование по поводу заоблачных зарплат и премий и под камеры требует разобраться», – говорит политолог (URL: <https://strana.ua/news/245130-pochemu-zelenskij-ne-uvolil-honcharuka-posle-kassetnoho-skandala-.html>).

Энергия общественного недовольства властью может быть отчасти снижена возможными чистками в правительстве, подкрепленными реорганизацией министерств, считает политолог Р. Бортник. «...В зоне риска... министры экономики, здравоохранения, юстиции, ветеранов, министр культуры, молодежи и спорта. Их места и восстановленные министерства-ведомства отдадут недовольным группам влияния, сбавив накал страстей», – прогнозирует эксперт, подчеркивая, что скандал с аудиозаписями еще не завершен (URL: <https://strana.ua/news/245130-pochemu-zelenskij-ne-uvolil-honcharuka-posle-kassetnoho-skandala-.html>). По его мнению, существует вероятность, что скандал возобновиться уже весной и последствия такого развития событий могут оказаться более серьезными.

Таким образом, в экспертной среде зреет мысль о постепенном обострении ситуации вокруг новой команды. Большинство склоняется к мысли, что в последующем возможны новые скандалы, а борьба различных групп влияния будет обостряться.

Н. Вербицька, власкор СІАЗ НБУВ

Транзит влади в Росії: причини та ймовірні наслідки кадрових перестановок очима експертів

Середина січня позначилася активізацією політичних процесів у Російській Федерації, які призвели до несподіваних, на перший погляд, відставок у російській владній вертикалі та дали підстави говорити про фактичний початок транзиту влади в Росії. 15 січня президент Росії В. Путін виступив з посланням до Федеральних зборів, у якому анонсував радикальну конституційну реформу. Серед запропонованих змін: посилення ролі Державної ради, парламенту та губернаторів, верховенство Конституції Росії над міжнародними законами та нові вимоги до кандидатів у президенти.

Зокрема, В. Путін висловився за передачу Держдумі частини повноважень президента, а саме надання нижній палаті парламенту права затверджувати кандидатуру глави уряду, його заступників і федеральних міністрів. Нині, відповідно до Конституції Росії, Держдума лише дає президентові згоду на кандидатуру прем'єра і ніяк не бере участь у формуванні уряду. Вочевидь, такий порядок призначення уряду має обмежити вплив президента на виконавчу гілку влади. Таким чином, імовірно, йдеться про зменшення ролі та впливу на внутрішню російську політику наступника В. Путіна.

Під час свого спічу В. Путін запропонував надати новий конституційний статус і розширити повноваження Держради – дорадчого органу при президентові, який об'єднує глав суб'єктів федерації, лідерів фракцій Держдуми та її спікерів. Зараз цей орган, як правило, збирається раз на рік або рідше і грає тільки консультативну роль. Говорячи про розширення повноважень Держради президент Росії не уточнив, що він конкретно має на увазі та якими конституційними повноваженнями буде наділений цей орган. Утім у російських ЗМІ існує припущення, що В. Путін, зміцнивши вплив і підвищивши статус Держради, після закінчення свого президентського терміну може очолити її сам, таким чином зберігши вплив та політичні важелі.

У змінах до конституції В. Путін також запропонував обмежити на території Російської Федерації вимоги міжнародного законодавства та договорів, а також рішення міжнародних органів. За його словами, «вони зможуть діяти на території Росії тільки в тій частині, в якій не тягнуть за собою обмеження прав і свобод людини і громадянина та не суперечать нашій Конституції». Російські ЗМІ називають це юридичною колізією, зауважуючи, що внести такі правки лише змінами до Конституції неможливо, потрібно оновлювати увесь основний документ країни.

Посол України в ЄС М. Точицький припускає, що пропоновані президентом РФ зміни до Конституції щодо її пріоритету над міжнародними

законами і договорами можуть дозволити Росії ігнорувати рішення Суду ООН. Він, зокрема, нагадав, як у 2015 р. Конституційний суд РФ ухвалив рішення про те, що Росія може не виконувати рішення ЄСПЛ у разі, якщо вони суперечать її Конституції.

«Нам вже тоді було чітко зрозуміло, чим це може закінчитися не лише для Ради Європи, а й для світу – повне нехтування Росією статутних обов'язків та зобов'язань у рамках членства в ключових міжнародних організаціях», – зазначив М. Точицький (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/01/16/7105201>; <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/01/16/7105201>). За його словами, висунута В. Путіним пропозиція про зміни до конституції стала наслідком кволої реакції світової спільноти на дії РФ. «Імовірно, уже в ближчому майбутньому ми станемо свідками того, що не лише рішення ЄСПЛ, а й Міжнародного суду ООН із легкістю ігноруватимуться державою, яка як постійний член Ради Безпеки ООН та Ради Європи мала б стояти на захисті принципів та цінностей, які роблять Європу та світ безпечнішими», – заявив дипломат.

Наступна ініціатива В. Путіна щодо зміни Основного закону РФ пропонує прописати в конституції нові вимоги до кандидатів на пост президента. Ідеться про їх обов'язкове проживання на території Росії не менш ніж 25 років (чинні норми передбачають постійне проживання не менш як 10 років). У кандидатів також не повинно бути іноземного громадянства або дозволу на проживання в іншій країні. За пропозицією В. Путіна, ця норма має також розповсюджуватися на суддів та керівників регіонів РФ. До того ж В. Путін вважає за необхідне «передбачити в Конституції повноваження Ради Федерації за поданням президента Росії позбавляти посад суддів Конституційного і Верховного судів» – у разі «скоєння ними правопорушень, що порочать честь і гідність» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/putin-oholosyv-znminy-do-konstytutsiji/30379235.html>).

Зміна норм Конституції Росії у частині вимог до кандидатів у президенти РФ, на думку оглядачів, може бути обумовлена декількома факторами. По-перше, імовірно, це може бути новим етапом так званої російської боротьби з іноземними агентами, яка давно триває в Росії. По-друге, це може бути спробою формалізувати недопущення до участі у виборчих перегонах опозиційних лідерів, таких як О. Навальний або М. Ходорковський, які або проживали, або працювали чи навчались за кордоном.

У посланні до Федеральних зборів В. Путін повторив проголошену на великій прес-конференції у грудні тезу щодо необхідності скасування в Конституції РФ застереження «поспіль» щодо числа термінів президентських повноважень. Нині в Конституції сказано, що «одна і та ж особа не повинна обіймати посаду президента Російської Федерації більше двох термінів поспіль». Що саме пропонує В. Путін обмежити в конституції: перебування

на посаді президента Росії два терміни поспіль, чи два терміни загалом, наразі достеменно не відомо. Таке розмите формулювання залишає чимало простору для маневру.

Сам В. Путін уже перебуває на четвертому президентському терміні. Він керував країною з 2000 по 2008 р., потім чотири роки був прем'єр-міністром РФ. У 2008 р. Держдума РФ прийняла поправку до Конституції про збільшення президентського терміну з чотирьох до шести років. У 2012 р. В. Путін пішов на третій, шестирічний, термін. У 2018 р. він знову виграв вибори.

Логічно, що при збереженні вже чинної заборони на третій поспіль президентський термін та за умови послаблення ролі президента в РФ, у 2024 р., коли закінчатся президентські повноваження В. Путіна, він може претендувати одночасно на дві ролі: прем'єр-міністра та голови Держради.

Як зазначає російське видання «Медуза», швидше за все діючий президент Росії збирається піти шляхом Н. Назарбаєва в Казахстані й очолить Державну раду. Як відомо, незадовго до своєї відставки з посади президента Казахстану Н. Назарбаєв розширював повноваження Ради безпеки, яку він очолив після свого довголітнього президентства. Вже новий президент Казахстану К.-Ж. Токаєв тепер змушений погоджувати з Н. Назарбаєвим всі ключові призначення та рішення в державі. Крім того, экс-президент Казахстану очолив правлячу партію «Нур-Отан», а його роль «лідера нації» зафіксована в конституції. Не виключено, що В. Путін захоче повторити цю схему.

Спочатку В. Путін сказав, що зміни пропонують ухвалити всенародним голосуванням, але потім його речник Д. Пєсков заперечив можливість референдуму. Він повідомив, що зміни до головного закону Росії мають бути підготовлені до кінця літа.

Невдовзі після оголошення В. Путіним послання Федеральним зборам прем'єр-міністр РФ Д. Медведєв заявив, що уряд іде у відставку. Він пояснив цей крок тим, що анонсовані президентом Росії фундаментальні зміни до Конституції РФ суттєво впливають не лише на кілька статей конституції, а й загалом на баланс влади. «У цьому контексті очевидно, що ми, як уряд РФ, повинні надати президенту нашої країни можливість ухвалювати всі необхідні для цього рішення. І в цих умовах, я вважаю, що було правильно, щоб відповідно до статті 117 Конституції РФ уряд РФ у чинному складі подав у відставку», – заявив Д. Медведєв.

Заява Д. Медведєва про відставку уряду спричинила падіння курсу рубля. Про це свідчать дані Московської біржі. Станом на 16:47 15 січня долар зміцнився на 0,22 % до 61,58 руб., євро – 0,41 % до 68,65 руб. Індекс Московської біржі знизився на 0,59 % до 3 111,44 пункту, індекс РТС – на 0,88 % до 1 590,89 пункту на 16:45 за московським часом (URL: <https://provse.te.ua/2020/01/u-rosii-vpav-rubl-na-foni-vidstavky-uriadu-medvedieva/>).

Президент РФ провів зустріч з Д. Медведевим і запропонував йому перейти в «президентський блок», щоб зайнятися питаннями обороноздатності. В. Путін оголосив, що спеціально для экс-прем'єра буде запроваджено нову посаду – заступника голови Ради безпеки Росії, яку очолює сам Путін. На думку деяких російських експертів, Д. Медведеву фактично буде відведена роль такого собі «віце-президента», який ще й буде позбавлений господарських питань. Прем'єрська ж посада після запровадження анонсованих змін до Конституції втратить свою вагу.

У другій половині дня 15 січня В. Путін вніс до Держдуми кандидатуру на посаду прем'єр-міністра. Ним став 53-річний голова Федеральної податкової служби М. Мішустін. 16 січня, як і очікувалось, Держдума підтримала його призначення на посаду глави уряду. Новий прем'єр не відрізняється великою публічністю в РФ та не особливо розпіарений російськими ЗМІ. Можливо, це пояснюється тим, що М. Мішустіна частіше характеризують як «технаря», аніж чиновника чи політичного діяча ([URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2020/01/16/7237574/](https://www.pravda.com.ua/articles/2020/01/16/7237574/)).

До державної служби його життя і робота були пов'язані з технічними науками та комп'ютерними технологіями. Він закінчив Московський верстатострументальний інститут та отримав диплом інженера-системотехніка. У 90-х працював у Міжнародному комп'ютерному клубі, який займався залученням інформаційних технологій у країну, а в 1996 р. очолив правління клубу.

На держслужбу М. Мішустін потрапив у 1998 р. – у сферу оподаткування, де працював на різних посадах. У 2010 р. став главою Федеральної податкової служби. На цій посаді він відзначився тим, що реформував податкову службу та впроваджував у її діяльність цифрові технології.

У період з 2008 до 2010 р. був президентом інвестиційної компанії UFG Capital Partners і керуючим партнером групи компаній UFG Asset Management. За підсумками 2009 р. глава російських податківців потрапив до трійки найбагатших чиновників Росії. Його дохід становив 78,6 млн руб., а разом з дружиною вони заробили 96,5 млн руб.

Одне з найбільших захоплень М. Мішустіна – хокей. Він не тільки є членом наглядової ради ЦСКА, але й сам, як і В. Путін, іноді бере участь в іграх. Російське видання «Ведомости» повідомило про ще одне захоплення нового прем'єра. Знайомі М. Мішустіна розповіли журналістам, що він захоплюється музикою і навіть написав декілька пісень для популярного російського співака Г. Лепса.

Про можливе призначення на посаду глави російського уряду саме М. Мішустіна в експертних та політичних колах Росії говорили ще до офіційного оприлюднення імені нового прем'єра. За словами політолога А. Окари, М. Мішустін – людина успішна і з досить хорошою репутацією. І це – абсолютно не той випадок, коли в критичній ситуації робляться якісь швидкі ходи. Все було заздалегідь розраховано і підготовлено, – вважає він

(URL:https://24tv.ua/vidstavka_uryadu_rosiyi_2020_navishho_tse_putinu_yak_vp_line_na_ukrayinu_n1264763).

За словами політолога В. Каспрука, М. Мішустін – персона, яка має довіру В. Путіна і, водночас, якщо йому скажуть, що треба піти з посади – він все виконає беззаперечно. Тобто ця людина – повністю контрольована і не має політичних амбіцій чи бажання підвищити свій ранг у російському політичному істеблішменті за рахунок В. Путіна чи Д. Медведєва.

«Більш тверезою» версією Д. Медведєва назвав М. Мішустіна директор американського Центру Пенн Байден М. Карпенгер. «Вибір М. Мішустіна як прем'єр-міністра показує, що Путін хоче безликого технократа без власних владних амбіцій. Він міг призначити О. Кудріна, який робив заяви стосовно корупції. Натомість він обрав Мішустіна, фактично більш тверезу (в буквальному сенсі) версію Медведєва», – пише аналітик.

Така зміна керівництва означає більшу орієнтацію на внутрішню ситуацію влади в Росії, але Д. Медведєв і далі залишатиметься «альтер-его» В. Путіна, вважає Д. Тренін, директор Інституту Карнегі в Москві (URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/sposterihachi-pro-putina/5246858.html>).

«Підвищення М. Мішустіна до посади російського прем'єр-міністра покликане підвищити компетентність керівництва Кабінету, яке має переорієнтуватись на дуже важливі внутрішні питання. Кар'єра Медведєва не завершена, він ще потрібен Путіну для перехідного сценарію. Він залишається, як і завжди альтер-его Путіна».

Майже за тиждень після відставки попереднього російського уряду, 21 січня, президент РФ В. Путін призначив новий склад кабінету міністрів. Уряд на чолі з М. Мішустіним значно помолодшав – шістьом із восьми нових міністрів менше 45 років.

Найбільше оновився соціально-економічний блок: міністри економіки, соціальної політики, охорони здоров'я та віце-прем'єри, які відповідають за ці напрями. Серед новачків особливо виокремлюється група, пов'язана з мером Москви С. Собяніним. В уряді опинилися відразу два колишніх заступники С. Собяніна – М. Хуснуллін та М. Решетніков. Ще двоє міністрів – родом з Тюменської області (звідки й сам мер Москви) – колишній губернатор регіону В. Якушев та колишній ректор Тюменського державного університету В. Фальков (URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20200123-novyj-uryad-rf-chy-zminytsya-polityka-shhodo-ukrayiny/>).

20 січня В. Путін зняв Ю. Чайку з поста генпрокурора і вніс на цю посаду кандидатуру заступника голови слідчого комітету Росії І. Краснова. Першим віце-прем'єром уряду РФ під керівництвом М. Мішустіна став А. Белоусов. Крім нього, в російського прем'єра буде ще вісім заступників (URL: <https://www.dw.com/uk/путін-затвердив-новий-уряд-росії-лавров-новак-та-шойгу-зберегли-посади/a-52101879>).

Силовий блок уряду не зазнав змін. Зберегли свої посади також міністр оборони С. Шойгу та глава МЗС С. Лавров. С. Шойгу на різних посадах в уряді вже 26 років, а С. Лавров – 16. Оскільки цим блоком опікується

президент, очевидно, що В. Путін ними задоволений, а це означає, що політика щодо України в новому російському уряді не зміниться.

Хоча один з головних кураторів українського напрямку – віце-прем'єр Д. Козак з Кабміну звільнений. Натомість він отримав нове призначення. Д. Козак призначений на посаду заступника глави адміністрації В. Путіна і став «куратором України» в Кремлі, замінивши В. Суркова, у якого були показово конфліктні відносини з Києвом. Сам В. Сурков нібито пішов з держслужби через «зміну курсу на українському напрямі». У Кремлі інформацію про його відставку не коментують, а зміну курсу – заперечують (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/01/27/7105590/>).

За інформацією ЗМІ, Д. Козак відомий як ідеолог федералізації Молдови, а Росія не приховує бажання втілити схожий проект і в Україні. Нині, коли він став офіційним «смотрящим» за обома державами, де В. Путін намагається втілювати свої плани, варто чекати нового етапу цих спроб. Зважаючи, що на молдовському досвіді Москва вже навчилася, що пряме просування федералізації викликає надто серйозний спротив, її напевно «продаватимуть» українським партнерам у прихованому вигляді, як «поступки задля миру в Україні». А зважаючи на українське походження Д. Козака (він народився на Кіровоградщині) та його неконфліктність порівняно із В. Сурковим, є ті, хто схильний вірити у позитивні наміри російського посадовця.

За висновками експертів, очікувати на зміну стратегії Росії щодо України зі зміною «смотрящего» від Кремля – небезпечна ілюзія. Адже людина, яка ухвалює в Росії стратегічні рішення, не змінилася. Водночас той факт, що на український напрям призначили посадовця, який концентрується на питаннях федералізації, наводить на певні думки. Недарма основні положення «Меморандуму Козака» – плану федералізації Молдови, який так і не був втілений, дивним чином збігаються з вимогами, які висували представники ОРДЛО (власні державні структури, нейтралітет, російська мова, право вето на зовнішньополітичні рішення). Та не випадково очільник російського МЗС С. Лавров свого часу відзначив схожість Донбасу і Придністров'я, Мінських домовленостей та «Меморандуму Козака». Отже, українську дипломатію та українське керівництво чекають переговори з досвідченим противником.

Запропоновані В. Путіним зміни до конституції більшість експертів розцінили радше не як бажання реформ, а як набір шляхів до зміцнення або переформатування абсолютної влади, якою фактично наділений хазяїн головного кабінету Кремля, оскільки 2024 р. він формально має піти з посади президента.

За словами політолога А. Окари, те, що сталося у владній верхівці Росії, можна вважати стартом нового передвиборного циклу. Так, В. Путін розпочав своє послання Федеральним зборам з обіцянок про збільшення соціальних виплат для населення. Тут ставка була зроблена на молодь, адже пенсіонери й так, за замовчуванням, підтримують В. Путіна.

Держрада, про яку згадав В. Путін – це поки що орган з досить розмитими повноваженнями, який існує давно, але наразі не введений у конституційне поле РФ. Однак, політолог зазначає: можна здогадуватися, що саме Путін очолить його в 2024 р. І ця посада буде головною в російській політичній системі (URL:https://24tv.ua/vidstavka_uryadu_rosiyi_2020_navishho_tse_putinu_yak_vp_line_na_ukrayinu_n1264763).

Політичний експерт В. Каспрук, своєю чергою, вбачає в ситуації, що склалася в Росії, політичний дефолт. «Довіра до В. Путіна опустилася до рівня 38 % і в Кремлі розуміють, що такими темпами виграти вибори буде проблематично. Тому вони вирішили діяти на упередження і відвести удар, як від Медведєва, так і від Путіна, за катастрофічні наслідки, до яких призвела їхня політика.

Фактично це схоже на спробу закрити пробій у державному кораблі Росії хоча б на певний час. Як надовго – це питання риторичне. Тому що, якщо російська економіка ляже, можна чекати на народні бунти. І, якщо вони будуть масові, це може призвести до, щонайменше, державного перевороту, на який можуть наважитися або спецслужби, або ж військові», – пояснює В. Каспрук.

Колишній прем'єр-міністр Росії, лідер Партії народної свободи, М. Касьянов головним підсумком послання президента РФ до Федеральних зборів вважає те, що «Путін нікуди не йде, і він це, в принципі, ховає за різними нібито посиленнями ролі Думи, Ради Федерації». На його думку, «розпочинається вбивання в голови росіян думок про те, що все змінюється на краще, що буде більше обговорень щодо складу уряду. Я вважаю, що і зараз, хоча ще в Конституції така поправка не прийнята, ніщо не заважає зробити те, що сказав Путін, а саме обговорювати в Думі призначення нових міністрів. Я думаю, це відволікання уваги громадян від головної думки, яку Путін сьогодні висловив, що “я, Путін, нікуди не йду, але для цього потрібно ще посилити вертикаль влади”» (URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/vidstavka-rosiya-putin-uryad/30379188.html>).

Президент фонду «Петербурзька політика» М. Виноградов відзначив, що «така інтенсифікація публічного політичного життя в країні, в якій 20 років майже нічого не було, несподівана. В один день відбуваються події, яких часом і за п'ять років не відбуваються. «Мабуть, вибудовується якась нова конструкція майбутнього транзиту. Незрозуміло ще, остаточна вона чи ні, бо поки що існує тільки в ескізі». Але в умовах, коли останні 5–6 років питання внутрішнього життя, внутрішньої політики були на периферії, такий одномоментний розворот вищого керівництва країни до внутрішніх тем і відновлення, нехай і тимчасове, внутрішньої політики, це великий сюрприз (URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/vidstavka-rosiya-putin-uryad/30379188.html>).

Політолог Ф. Крашенінников констатує, що в Росії почався транзит влади В. Путіна, і він йтиме з дуже великою швидкістю. «Мета такого

прискорення – збентежити суспільство, не дати йому зібратися й зрозуміти, що робити. Я думаю, зараз стрімко переписуть конституцію, без всякого референдуму, стрімко переформатують структуру влади, і скінчиться все це тим, що Путін сформує таку конституцію, таку конфігурацію влади, в рамках якої він збирається і правитиме довічно, оточений якимись своїми вірними холопами, які його посилюватимуть з усіх боків. Ось що сьогодні почалося. Це було очікувано, але не очікували, що все буде так блискавично. Але по-іншому у них не вийде зробити так, щоб суспільство не придумало, як на це реагувати, щоб не змогли придумати протитруту», – зазначає експерт ([URL: https://www.radiosvoboda.org/a/vidstavka-rosiya-putin-uryad/30379188.html](https://www.radiosvoboda.org/a/vidstavka-rosiya-putin-uryad/30379188.html)).

За словами експертів, у цілому зміни в уряді РФ ніяк не вплинуть на російсько-українські відносини. Однак, все ж варто бути готовими до ескалації конфлікту. «Вони хочуть убезпечити себе на всіх фронтах: політичному, соціальному, економічному. І, якщо подивитися на агресивні дії Путіна на міжнародній арені, які не припиняються, виглядає, що вони готуються до гри без правил. І саме тут є небезпека для України», – зазначає В. Каспрук ([URL: https://24tv.ua/vidstavka_uryadu_rosiyi_2020_navishho_tse_putinu_yak_vpline_n_a_ukrayinu_n1264763](https://24tv.ua/vidstavka_uryadu_rosiyi_2020_navishho_tse_putinu_yak_vpline_n_a_ukrayinu_n1264763)).

Політолог вбачає ризик для України у тому, що В. Путін не відмовиться від будь-якого бажання знищити українську державність, як і від проекту «Новоросія». І Україна має бути готова до всього. Передусім – до відбиття нового етапу агресії з боку Російської Федерації, можливо навіть уже навесні.

А. Окарау свою чергу зазначає, що будь-які зміни, пов'язані з Кримом, можливі тільки коли В. Путін піде з політики взагалі. З приводу ж Донбасу справді існують великі ризики: регіон може стати розмінною монетою чи тим фактором, який буде задіяний у внутрішніх російських розбірках. Тому ескалація конфлікту – цілком можлива.

Викликом для світу називають експерти зміни до конституції, згідно з якими міжнародне право для Росії більше не буде мати жодного значення. Як пояснив экс-міністр закордонних справ України В. Огризко, якщо країна – постійний член Ради безпеки ООН – оголошує міжнародне право для себе нечинним, це означає, що ми фактично починаємо процес переходу в міжнародний хаос. «Це – виклик для всіх: і для України, і для світу. Це – неприйнятно. Я не можу собі уявити, яка країна тепер підписуватиме якісь угоди з Росією (окрім КНДР, Ірану чи їм подібних). Тому що в будь-який момент російська сторона може заявити, що ця угода не відповідає інтересам РФ і виконуватися не буде. Те ж саме стосується і всіх чинних на сьогодні міжнародно-правових інструментів. Ідеться про міжнародні конвенції, договори тощо – на чому власне стоїть сучасний світ», – зазначає експерт.

Таким чином, констатує В. Огризко, Росія убезпечує себе від суду в Гаазі за МН17, злочини на Донбасі, анексію Криму, окупацію частини

території Грузії тощо. Усі ці речі вони фактично виводять за дужки, ставлячи на перше місце власне бачення того, що відбувається.

Отже, анонсовані президентом РФ зміни до Конституції Росії та кадрові зміни в російській владній вертикалі експерти схильні інтерпретувати в контексті так званого транзиту влади В. Путіна. Оскільки відповідно до конституції після двох термінів президентства поспіль він більше не може брати участь в наступних президентських виборах, В. Путін намагається трансформувати систему влади в такий спосіб, щоб максимально урізати повноваження наступних президента і прем'єра та водночас зберегти власний контроль над державою, заздалегідь створивши для себе нову «надпосаду». Тож схоже, що нові конституційні зміни дадуть змогу В. Путіну утримати владу і після 2024 р.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Зміни до Конституції в частині децентралізації в коментарях експертів

Президент України В. Зеленський 28 грудня 2019 р. направив до Верховної Ради новий законопроект про внесення змін до Конституції щодо децентралізації влади. Це доопрацьований текст законопроекту від 13 грудня. За словами В. Безгіна, народного депутата, голови підкомітету з питань адмінтерустрою Комітету ВР України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, цей проект покликаний позбавити останніх аргументів тих, хто атакував проект винятково з метою політичних дивідендів. До того ж він враховує техніко-юридичні зауваження й має ряд врахованих рекомендацій з боку конструктивних представників депутатських фракцій та асоціацій, що представляють органи місцевого самоврядування.

Як перші зміни до Конституції України, так і оновлені в частині децентралізації в коментарях експертів містять позитивні зміни й дискусійні положення. І кожна з цих змін заслуговує на увагу.

У змінах законопроекту до Конституції України від 13 грудня щодо адміністративно-територіального устрою для експертів не є зрозумілим наявність правової колізії в тексті, а також те, який статус «міста», «села», «селища», «району в місті», якщо їх вилучено із системи адмінтерустрою. Так, народний депутат України восьмого скликання, кандидат наук з державного управління О. Бойко пояснює, що змінюється система адміністративно-територіального устрою: «...Систему адміністративно-територіального устрою України складають адміністративно-територіальні одиниці: громади, округи, області, Автономна Республіка Крим». Тобто взагалі зникає із ст. 133 назва «місто», «село», «селище», «район у місті», проте надалі по тексту Конституції такі назви зустрічаються. При цьому в ч.

29 ст. 85 з'явилася нова назва «поселення» – без визначення, чи є воно частиною територіального устрою. Отже, такий понятійно-категорійний апарат потребує уточнення.

Ряд експертів, політиків звертали увагу на новацію в ч. 16 ст. 92, де зазначено, що виключно законами в тому числі встановлюється «правовий статус адміністративно-територіальних одиниць; правовий статус міста Києва як столиці України». Отже, правовий статус будь-якої окремої адмінтеродиниці може бути встановлено законом. О. Бойко зазначає, що уточнення щодо неможливості правового статусу для окремої адмінтеродиниці відсутні, а це не притаманно унітарній державі.

Також для експертів не було зрозумілим вилучення посилання на спеціальний статус м. Севастополь. Частина 16 ст. 92 та ст. 133 встановлює можливість окремого правового статусу і для Києва (у чинній редакції – спеціальний статус).

У тезах опублікованої публічної заяви міських, селищних, сільських голів, голів об'єднаних територіальних громад також звернено увагу, що в змінах до Конституції від 13 грудня Київ і Севастополь втрачають спеціальний статус. Міста державного значення стають звичайними громадами, що входять до складу відповідного округу та області або відповідно АР Крим. Лише для Києва передбачено окремі столичні функції. Тому для представників органів місцевого самоврядування не є зрозумілим, куди ці міста відносяться територіально (не визначено в перехідних положеннях). Необгрунтовано пониження статусу цих міст.

Тому в нових змінах до Конституції від 27 грудня повернуто статус Севастополю. «Повернули, щоб не було спекуляцій, що владна команда забула про Крим. Хоча очевидно, що підстав для особливого статусу, як у Києва, у цього міста нема», – підкреслив В. Безгін, народний депутат, голова підкомітету з питань адмінтерустрою Комітету ВР України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування.

Водночас Ю. Ганущак, директор Інституту розвитку територій, пояснює, що статус м. Київ як столиці України зазначено в Конституції. Севастополь вилучається, оскільки немає чітких ознак його особливості. Немає поняття «міст державного значення», як і немає пониження статусу міст. «Гра на емоційності деяких верств суспільства – “легендарний Севастополь” – ображає. Пункт 16 ст. 92 дещо видозмінено, знято слово «правовий», додано Севастополь. Тепер статус адмінтеродиниць, статус Києва та Севастополя потрібно розглядати в системі адмінтерустрою. Тобто жодних особливих адмінтеродиниць. Можливо, це усуне політичні маніпуляції щодо можливості ОРДЛО. Відновлення Севастополя – крок назад, данина ностальгійному виборцю», – підкреслив він.

Експерти також звертали увагу на правову колізію у визначенні терміна «громада» попередніх змін до Конституції. Так, змінами до Конституції, поданих 13 грудня, у цей термін вкладається новий зміст:

водночас це є первинною одиницею в системі адміністративно-територіального устрою (ст. 133) та первинним суб'єктом місцевого самоврядування (ст. 140). При цьому громада є юридичною особою (ст. 140). Контраверсійною є позиція визначення громади – складової системи місцевого самоврядування як юридичної особи. При цьому зміни до ст. 85 визначають, що саме до повноважень ВРУ належить утворення, ліквідація, найменування та перейменування в тому числі «громад». Тому, на думку експертів, термін «громада» має бути уточненим з огляду на недоречність вживання терміна і як назви адмінтеродиниці, і як назви складової місцевого самоврядування – до того ж у статусі юридичної особи.

У своїй публічній заяві представники органів місцевого самоврядування зазначають, що в змінах до Конституції від 13 грудня з визначенням терміна «громада» відбудеться значне ускладнення юридичних аспектів діяльності органів місцевого самоврядування. Громади визнаються юридичними особами, що суперечить засадам цивільного права. Вони пояснюють, що громадою одночасно є і жителі однієї місцевої спільноти, і адміністративна територія. Відповідно до ч. 1 ст. 5, ст. 69 Конституції України громади діють як складові народу України через вибори, референдуми, інші форми прямої демократії. З переважної більшості питань громади реалізують свої інтереси через відповідні органи місцевого самоврядування, які і є юридичними особами у звичайному розумінні.

У своїх коментарях Ю. Ганущак, директор Інституту розвитку територій також наголошував, що зауваження щодо терміна «громада» є слушним. Однак вказаний недолік не носить критичного характеру, можливі зловживання можуть бути нівельовані в законодавчому порядку. «Дійсно, термін “громада”, як і термін “комуна” у Франції, трактується двояко. При цьому громади, як сукупність жителів відповідної території, не можуть бути юридичними особами, тобто суб'єктами цивільного права», – зазначив він.

У зв'язку з такими зауваженнями експертів та органів місцевого самоврядування в нових змінах до Конституції України від 27 грудня громаду визначено як первинний суб'єкт місцевого самоврядування. Громада здійснює місцеве самоврядування безпосередньо шляхом виборів, місцевих референдумів, місцевих ініціатив та в інших формах, визначених законом.

Заміна назви «район» на «округ» як адмінтеродиниці субрегіонального рівня є дискусійним для багатьох експертів і політиків, оскільки «округ» є терміном спеціальної адміністративно-територіальної одиниці галузевого управління у вітчизняному законодавстві (госпітальний, освітній, старостинський округ); «округ» уже є загальноприйнятним терміном виборчого вітчизняного законодавства; зміна термінології призведе до нагальної невідкладної зміни надвеликої кількості законодавчих актів. О. Бойко наголошує, що зміна меж і компетенцій адмінтеродиниці не є підставою зміни її назви.

Стаття 133 визначає, що територію України становлять громади. Експерти наголошують на некоректності цієї норми. Некоректною

вважається норма ст. 133 «декілька суміжних громад становлять округ». Не зрозуміло, що значить «становлять» і чому критеріями створення субрегіонального рівня є абстрактне поняття «декілька громад».

Представники органів місцевого самоврядування звертають увагу на диспропорції та суперечності при формуванні рад округів через значні відмінності в чисельності населення громад, що увійдуть до їхнього складу в результаті прийняття нових змін до Конституції. Крім того, нові зміни до Конституції необґрунтовано понижують статус міст обласного значення. Усі міста входять до складу громад, громади – до округів, округи – до областей.

Іншу точку зору щодо цього питання висловлює Ю. Ганущак, директор Інституту розвитку територій. У чинній Конституції немає поняття «місто обласного значення». У процесі створення ОТГ усі громади отримують однаковий правовий статус, однакові повноваження. Зміни до Конституції чітко встановлюють трирівневу систему адмінтерустрою, при цьому забезпечується повсюдність як місцевого самоврядування, так і виконавчої влади. Однак треба зауважити, що при цьому громади, створені на основі великих міст, унаслідок фіскальної децентралізації отримують істотні преференції, порівняно з меншими громадами. Він переконаний, що є спроба виділити окремі міста серед усіх громад для отримання привілеїв і виведення їх із системи єдиного державного контролю.

Некоректною також експерти називають норму ст. 133 «зміна меж, найменування і перейменування громад здійснюються із з'ясуванням думки їхніх жителів у порядку, визначеному законом». У зв'язку з цим в експертів виникає питання: чому саме «громад», а не інших адмінтеродиноць? У контексті такої норми Конституції «думка мешканців» вбачається як введення нової конституційної форми безпосередньої демократії, що є сумнівним.

На думку представників органів місцевого самоврядування, нові зміни до Конституції містять також у собі загрозу необґрунтованого перегляду складу громад, округів, областей і їхнього статусу. Так, у змінах держава залишає за собою можливість у будь-який час переглянути склад громади, округу, області. У зв'язку з цим створюється можливість «перезапустити» будь-яку раду («обнулити» обраних її голову, депутатів). Очевидно, що декларативна норма про необхідність врахування думки відповідних громад цьому не завадить.

Заперечує таку думку Ю. Ганущак, за словами якого, місцеве самоврядування є не тільки правом, а й спроможністю органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) реалізовувати повноваження, визначені законом. Тому створення, ліквідація, зміна меж громад цілком логічне розв'язання проблеми неспроможності громад, що тягтиме додаткові кошти на її підтримку. Це повністю відповідає ст. 1 і 5 Європейської хартії. Доцільно зазначити законом, що зміни в адмінтерустрої набувають чинності тільки після проведення чергових виборів. Проведення позачергових виборів не пов'язано зі змінами в адмінтерустрої. Верховна Рада не оголошує

дострокових виборів, що добре. Однак припиняє повноваження органу місцевого самоврядування у випадку, коли Конституційний Суд визнав акт ОМС як такий, що загрожує територіальній цілісності, загрожує національній безпеці.

Щодо зміни адмінтерустрою округів та областей, на думку експерта, такі дії можливі тільки як наслідок істотної зміни законодавства, що визначає повноваження органів публічної влади на цих рівнях. Утримання чи створення таких органів без повноважень – марнотратство.

Зміни щодо організації виконавчої влади в Конституції також передбачають вилучення норм щодо районних та обласних державних адміністрацій. Їх узагалі не буде. Натомість з'являється стаття, яка регламентує впровадження інституту префектів. Така норма є важливою: в умовах децентралізації повноважень і ресурсів важливим є державний нагляд за дотриманням Конституції та законів України як унітарної держави. У проектах змін пропонується виключно законами визначати правовий статус префекта (ст. 92). Склад офісу префекта формує префект (ст. 118). Є застереження фахівців, що працівники префектури прогнозовано не матимуть статусу держслужбовців і призначатимуться поза конкурсними процедурами особисто префектом. При цьому кожні три роки працівники префектури матимуть шанси не бути призначеними новим префектом, а інституційна пам'ять є важливою.

Префект призначається на посаду і звільняється з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України. Термін перебування префекта на посаді в одному окрузі, області, Києві не може перевищувати трьох років. Префект є державним службовцем. Префект під час здійснення своїх повноважень підзвітний і підконтрольний Президентові України та Кабінетові Міністрів України (ст. 118). Такі норми експерти називають позитивними новаціями.

Відповідно до проекту префект на відповідній території (ст. 119):

1. Здійснює адміністративний нагляд за додержанням Конституції та законів України органами місцевого самоврядування у випадках і порядку, визначених Конституцією та законами України.

2. Спрямовує та координує діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади, здійснює адміністративний нагляд за додержанням ними Конституції й законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України.

3. Забезпечує взаємодію територіальних органів виконавчої влади з органами місцевого самоврядування в умовах воєнного або надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації.

4. Вносить Президенту України подання про зупинення дії ухваленого радою громади, головою громади, окружною, обласною радою акта, що не відповідає Конституції України, створює загрозу порушення державного суверенітету, територіальної цілісності чи загрозу національній безпеці, та

про тимчасове зупинення у зв'язку з цим повноважень голови громади, складу ради громади, окружної, обласної ради.

5. Здійснює інші повноваження, визначені законами України.

Префект на підставі і в порядку, що визначені законом, видає акти, які є обов'язковими на відповідній території.

Акти префектів, видані на здійснення повноважень, визначених п. 1 ч. 1 цієї статті, можуть бути скасовані Президентом України, а видані на здійснення повноважень, визначених п. 2, 3 ч. 1 цієї статті, – Кабінетом Міністрів України.

Акти префектів, видані на здійснення повноважень, визначених п. 5 ч. 1 цієї статті, скасовуються Президентом України, а у визначених законом випадках – Кабінетом Міністрів України.

Стаття 119 визначає, що префект на підставі і в порядку, що визначені законом, видає акти, які є обов'язковими на відповідній території. Фахівці звертають увагу, що у ст. 144 точно такі повноваження ОМС. Тавтологія повноважень не є позитивом.

У свою чергу, акти префектів можуть бути скасовані Президентом України або Кабінетом Міністрів України (ст. 119).

Вводиться поняття «представництва держави» в округах та областях, у Києві. Таке представництво надано префектам (ст. 118). Експерти зауважують, що термін «представництво держави» використовується в розумінні зовнішнього представництва та є дискусійним.

Виконавчу владу в областях та округах здійснюють територіальні органи центральних органів виконавчої влади (ст. 118). Відповідно до ч. 2 ст. 119 префект координує діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади, здійснює адміністративний нагляд за додержанням ними Конституції та законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України. Таким чином, префект поєднує в собі функції нагляду та функції виконавчої влади, що є нелогічним.

Змінами до ст. 120 вводяться обмеження щодо сумісництва для префектів і водночас вводяться обмеження до членів Кабінету Міністрів України, керівників центральних органів виконавчої влади та їхніх територіальних органів мати представницький мандат. «Члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів, префекти не можуть мати представницький мандат, не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою (крім викладацької, наукової та творчої роботи в позаробочий час), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку», – зазначено в ст. 120 змін до Конституції від 27 грудня. Таке конституційне нововведення експерти оцінюють як позитивне рішення.

Представники органів місцевого самоврядування у своїй спільній заяві наголошують, що в нових змінах передбачається істотне нарощування інструментів державного втручання в усіх галузях муніципального життя

через введення інституту префекта. На їхню думку, префекти – це спадкоємці місцевих держадміністрацій (формування, підпорядкування, окремі функції) та прокуратури, яка до реформування здійснювала загальний нагляд за ОМС і мала право зупиняти їхні акти щодо як власних, так і делегованих повноважень. Порухення положень Європейській хартії місцевого самоврядування, яка вимагає визначення чітких випадків державного нагляду та адекватності заходів адміністративного впливу.

Вони стверджують, що в такому форматі змін до Конституції префект втручається у власні справи місцевого самоврядування; Президент отримує право зупиняти повноваження місцевих рад та голів громад.

Натомість Ю. Ганущак пояснює, що префект здійснює нагляд лише на відповідність закону актів органів місцевого самоврядування. Також передбачаються консультації ОМС з префектами до прийняття акта на предмет законності таких актів. Нагляд здійснюється тільки щодо актів, які набрали чинності та тільки протягом обмеженого часу (на відміну від прокурорського нагляду, який у часі не був обмежений). Це повністю відповідає Європейській хартії місцевого самоврядування, яка допускає також контроль якості щодо делегованих повноважень, а не тільки законності актів.

Він переконаний, що подібні заяви статусу префекта – вивести з-під державного контролю діяльність ОМС.

Змінами щодо системи місцевого самоврядування в Конституції, зокрема абзац 1 ст. 140, передбачено, що «місцеве самоврядування є правом та спроможністю громади безпосередньо або через органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України». За словами народного депутата України восьмого скликання, кандидата наук з державного управління О. Бойко, дискусійним є визначення місцевого самоврядування як «спроможність громади»: хоча цей термін взято з Європейської хартії місцевого самоврядування, проте в законодавстві під спроможністю мається на увазі більш вузьке визначення. Тому в разі таких змін має відбутися коригування чинного законодавства з уточненням терміна «спроможності». Також дискусійним є визначення способу реалізації права: по-перше, на перше місце поставлено безпосередню форму демократії, а не представницьку. По-друге, «або» надає можливість вибору способу реалізації права на місцеве самоврядування. Це нівелює значущість представницького органу та спотворить партисипацію на паралельну форму правління.

Абзац 4 ст. 140 викладено в новій редакції: «Громада здійснює місцеве самоврядування безпосередньо шляхом виборів, місцевих референдумів, місцевих ініціатив та в інших формах, визначених законом». О. Бойко справедливо зауважує, що це дискусійне трактування способів здійснення місцевого самоврядування. При цьому, оскільки відсутня норма щодо представницької демократії, незрозумілим є роль представницької демократії в системі місцевого самоврядування.

Змінами до ст. 140 передбачається, що «органами місцевого самоврядування громади є рада громади та виконавчі органи ради громади».

Рада громади сприяє діяльності створених відповідно до закону та статуту громади органів самоорганізації населення і з цією метою може наділяти їх фінансами та майном.

Стаття 140 передбачає, що «окружна, обласна рада є органами місцевого самоврядування, що представляють і реалізують спільні, визначені законом, інтереси громад відповідно округу, області».

Статус голів громад, депутатів рад громад, окружних, обласних рад, порядок утворення, реорганізації та ліквідації виконавчих органів ради громади, виконавчих комітетів окружних, обласних рад, обсяг їхніх повноважень визначаються законом.

Питання організації управління районами в містах належить до компетенції рад міських громад.

У коментарях фахівців така норма є прийнятною.

Питання організації управління районами в містах належить до компетенції рад відповідних громад. На думку експертів, це – питання політичної доцільності. У цілому ця норма чинної редакції відповідає принципам Європейської хартії місцевого самоврядування. О. Бойко пояснює, що, повертаючись до ст. 133, де визначається адмінтерустрій, не знаходимо поняття «райони в місті». Виникає питання: якщо це не адмінтеродинація, тоді що це?

Статтею 141 вносяться зміни до принципів активного виборчого права: «Право голосу на виборах голови громади, депутатів ради громади, окружної, обласної ради мають громадяни України, які постійно проживають на території відповідної громади, досягли на день проведення виборів вісімнадцяти років і не визнані судом недієздатними.

Головою громади, депутатом ради громади, окружної, обласної ради може бути обраний громадянин України, який досяг на день проведення виборів вісімнадцяти років і не визнаний судом недієздатним. Не може бути обраним головою громади, депутатом ради громади, окружної, обласної ради громадянин, який відбуває покарання за вчинення злочину чи має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Громада на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування обирає голову громади, який очолює виконавчий орган ради громади.

Порядок обрання депутатів окружних і обласних рад забезпечує рівне представництво громад у межах відповідного округу, області і визначається законом.

Строк повноважень голови громади, депутатів ради громади, окружної, обласної ради, обраних на чергових виборах, становить п'ять років.

Підстави і порядок дострокового припинення повноважень голови громади, депутата чи складу ради громади, окружної, обласної ради визначаються Конституцією і законами України.

Чергові вибори голів громад, депутатів усіх рад громад, окружних, обласних рад відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень органів місцевого самоврядування, обраних на попередніх чергових місцевих виборах.

Позачергові вибори голови громади, депутатів ради громади, окружної, обласної ради призначаються не пізніше 120 днів з дня дострокового припинення повноважень голови громади, складу ради громади, окружної, обласної ради.

Окружна рада, обласна рада обирає зі свого складу відповідно голову окружної ради, голову обласної ради.

Окружна рада, обласна рада призначає і звільняє голову виконавчого комітету ради і за його поданням формує склад цього органу.

Голова громади, депутати ради громади, окружної, обласної ради не можуть мати іншого представницького мандата. Інші вимоги щодо несумісності мандата голови громади, депутата ради громади, окружної, обласної ради визначаються законом».

Після оприлюднення змін до Конституції від 13 грудня фахівці наголошували на неприпустимості вилучення в ст. 141 основних принципів виборчого права: «загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування». Так, вони збережені у загальних нормах ст. 70. Але при цьому при посиланні на вибори Президента, народних депутатів такі норми повторюються і збережені. Для місцевих же виборів вони вилучаються. Такі зміни до Конституції України є звуженням прав громадян, що недопустимо відповідно до абзацу 1 ст. 157 Конституції.

Стаття 141 визначає, що «порядок обрання депутатів окружних і обласних рад забезпечує представництво громад у межах відповідного округу, області і визначається законом». Така норма актуальна і важлива, на переконання експертів.

У попередніх змінах до Конституції змінено термін повноважень голови громади, депутатів ради громади, окружної, обласної ради, обраних на чергових виборах, – становить чотири роки. У зв'язку з цим, представники органів місцевого самоврядування наголошували на необґрунтованості зменшення до чотирьох років (зараз п'ять) терміну повноважень місцевих рад і голів громад, хоча повноваження Президента та парламенту залишаються на п'ять років. На національному рівні виборні особи отримують більше часу для реалізації своїх завдань та програм, ніж голови громад і місцеві депутати.

Тому в змінах до Конституції від 27 грудня термін повноважень громади залишається п'ять років, замість запропонованих чотири. Голова громади очолює виконавчий орган.

Водночас деякі експерти зауважують, що є неприпустимим порівнювати реалізацію програм національного рівня та місцевого управління. За словами Ю. Ганущака, програмні цілі, які ставляться в місцевому самоврядуванні, не перевищують трьох років. На цьому базується середньострокове планування. Водночас реформи, які започатковуються на державному рівні на першому році діяльності нового уряду, як правило, показують успішний результат тільки на п'ятому році, що дає шанси політичній команді бути переобраною. Він переконаний, що подібного роду заяви представників органів місцевого самоврядування щодо збільшення терміну повноважень обраних органів ОМС ставить за мету не реалізацію політичної програми, а консервацію владних структур для задоволення власних, а не публічних інтересів.

Змінено термін повноважень голови окружної, обласної ради – становить один рік. Обрання голови окружної, обласної ради відбувається на основі ротації (ст. 141). Така норма, на думку фахівців, є доволі дискусійною з огляду на нераціональність обрання на короткий термін і незрозумілість дефініції «ротація» (ротація та обрання – два різні процедурні призначення).

Пропонується призначення позачергових місцевих виборів залишити за повноваженнями ВРУ, але встановлено терміни: «не пізніше 180 днів з дня дострокового припинення повноважень голови громади, складу ради громади, окружної, обласної ради, а в разі дострокового припинення повноважень у порядку, передбаченому ст. 144 цієї Конституції, – не пізніше 120 днів з дня такого припинення».

Окружна, обласна рада призначає і звільняє голову виконавчого комітету ради і за його поданням формує склад цього органу (ст. 141). Призначення та звільнення голови виконавчого органу громади, її виконавчого комітету не врегульовано (ст. 141, 143).

Впроваджується норма обмеження щодо сумісництва: голова громади, депутати ради громади, окружної, обласної ради не можуть мати іншого представницького мандата. Інші вимоги щодо несумісності мандата голови громади, депутата ради громади, окружної, обласної ради визначаються законом (ст. 141).

Дискусійним є ст. 142 у змінах до Конституції. Так, відповідно до змін пропонується визнати додатково до чинної норми матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування в тому числі «інші об'єкти комунальної власності громади»; «місцеві податки і збори, частина загальнодержавних податків та інші доходи місцевих бюджетів». Останнє є дискусійним з огляду на невизначеність, яка частина «загальнодержавних податків» і що є «іншими доходами».

На переконання фахівців, потребує уточнення норма ст. 142 «об'єкти спільної власності громад перебувають в управлінні окружної чи обласної ради». Варіативність норми не дає чіткого розуміння, яке майно громад в управлінні окружної, яке – обласної ради. Відповідно до пропозицій експертів у змінах до Конституції від 27 грудня внесено поправку до ст. 142 в

такому трактуванні: «Держава забезпечує співмірність фінансових ресурсів та обсягу повноважень органів місцевого самоврядування, визначених Конституцією та законами України».

Фахівці оцінюють такі нововведення позитивною. Наступні є запобіжником захисту прав місцевого самоврядування, проте, на думку експертів, така деталізація в Конституції вбачається надмірною. «Зміна компетенції органу місцевого самоврядування здійснюється з одночасними відповідними змінами у розподілі фінансових ресурсів. Позиція “державна компенсує витрати органів місцевого самоврядування, спричинені рішеннями органів державної влади” є дискусійною», – зазначила народний депутат України восьмого скликання, кандидат наук з державного управління О. Бойко.

У ст. 143 серед іншого в повноваженнях громади є прийняття рішення щодо місцевих податків і зборів.

У ст. 143 принципово змінено позицію щодо референдумів: у чинній нормі – громади «забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів», а змінено на громади «забезпечують реалізацію результатів місцевих референдумів». Таким чином, органи місцевого самоврядування вилучаються із процесу організації референдумів. Отже, проведення за народною ініціативою референдуму буде можливим, а за ініціативою місцевої влади (наприклад, консультативний референдум) – стане неконституційним.

Визначення у ст. 143 повноваження рад регіонального та субрегіонального рівня взагалі вилучаються – з’являється відсильна норма на закон.

До Конституції не включено інститут старост як складову системи місцевого самоврядування. Але це питання, на думку експертів, не є доцільним.

Зміни до Конституції надає додаткові повноваження Президенту. Стаття 106 доповнюється нормою, що надає Президентові нові повноваження: «8-1) тимчасово зупиняє повноваження голови громади, складу ради громади, окружної, обласної ради за поданням префекта та призначає тимчасового державного уповноваженого у випадках, визначених цією Конституцією».

Пропонується надати повноваження Президенту України «у разі ухвалення радою, головою громади, окружною, обласною радою акта, що не відповідає Конституції України та створює загрозу порушення державного суверенітету, територіальної цілісності чи загрозу національній безпеці, Президент України за поданням префекта зупиняє указом дію відповідного акта з одночасним зверненням до Конституційного Суду України, тимчасово зупиняє повноваження голови громади, складу ради громади, окружної, обласної ради та призначає тимчасового державного уповноваженого. Тимчасовий державний уповноважений спрямовує та організовує діяльність відповідних виконавчих органів ради громади, виконавчого комітету

окружної, обласної ради. Правовий статус тимчасового державного уповноваженого визначається законом» (ст. 144). Питання запобіжника рухів, що є порушенням національної безпеки є важливим. Проте така норма для більшості експертів може бути використана як необґрунтоване втручання в місцеве самоврядування, особливо в частині впровадження інституту «державного уповноваженого», статус якого залишається невизначеним. Сумнівним є інституційна спроможність КСУ до оперативного розгляду подібних питань.

У змінах до ст. 144 Конституції пропонується таке трактування: «У разі визнання Конституційним Судом України акта голови громади, ради громади, окружної, обласної ради таким, що відповідає Конституції України, акти Президента України, видані відповідно до ч. 3 цієї статті, втрачають чинність.

У разі визнання Конституційним Судом України акта голови громади, ради громади, окружної, обласної ради таким, що не відповідає Конституції України, Верховна Рада України за поданням Президента України достроково припиняє повноваження голови громади, ради громади, окружної, обласної ради».

Як зазначалося, така норма є дискусійною з точки зору як політичної доцільності, так і відповідності принципам Європейської хартії місцевого самоврядування. При цьому варто зазначити, що в повноваженнях Верховної Ради України немає «дострокового припинення повноважень ОМС» (п. 5 ст. 85 Конституції) – є лише повноваження призначати позачергові вибори в разі дострокового припинення повноважень. Отже, такі пропозиції змін до ст. 144 щодо повноважень ВР України суперечитимуть п. 30 ст. 85 Конституції.

Таким чином, дехто з експертів не бачить «критичних помилок» у проекті. У доопрацьованому проекті змін до Конституції в частині децентралізації деякі зауваження враховано, однак залишаються позиції, які можуть бути предметом політичних маніпуляцій.

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Економіка України у 2020 р.: спадщина 2019 р. та оцінювання перспектив розвитку

(Закінчення. Початок у № 1)

Оцінювання перспектив розвитку української економіки

Згідно з урядовим консервативним прогнозом, який покладено в основу формування Державного бюджету на 2020 рік, реальний ВВП України у 2020 р. збільшиться на 3,7 %. Оптимістичний сценарій урядового прогнозу передбачає зростання вітчизняної економіки в 2020 р. до 4,8 % ВВП. Обґрунтовуючи оприлюднені економічні показники, Прем'єр-міністр

України О. Гончарук зазначив: «...Якщо в Україні вестиметься реальна боротьба з корупцією, економіка може зрости на 4,8 % у наступному році. Це теж реалістичний прогноз». Наведені вище прирости ВВП, щоправда, не відповідають задекларованим урядом ще у 2019 р. середньорічним темпам зростання, спрямованим на збільшення української економіки на 40 % протягом наступних п'яти років. Однак урядовці пов'язували прискорення зростання вітчизняної економіки з її реформуванням, яке, за їхніми словами, нині проводиться. Цим, власне, і пояснюється величина приросту ВВП України, що прогнозується урядом на нинішній рік.

Як зазначається в документі НБУ «Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2019 року», «...за базовим прогнозом, наступного року економічне зростання залишатиметься стійким, а в 2021 р. – прискориться до 4 %. Цьому сприятимуть подальше зростання доходів населення та продуктивності праці, м'якша монетарна політика та збереження високих темпів інвестицій».

Крім того, ЗМІ повідомляють, що Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства розробило два сценарії динаміки інфляції на 2021–2022 рр. За базовим прогнозом інфляція очікується в 2020 р. на рівні 5,5 %, у 2021 р. – 5,3 %, а в 2022 р. – 5,1 %. Прогноз інфляції за оптимістичним сценарієм такий: у 2020 р. – 5,8 % і в 2021–2022 рр. – по 5,0 %. За словами міністра Т. Милованова, різниця між базовим та оптимістичними прогнозами обумовлена рівнем інвестицій в економіку. «В оптимістичному сценарії на 3 млрд більше зовнішніх інвестицій. Для того щоб реалізувався цей сценарій, потрібен кращий бізнес-клімат, відсутність корупції у владі й на місцях, працює судова система, реформи (включаючи ліберальний ринок землі та приватизацію)», – написав у Facebook міністр. Він також зазначив, що при оптимістичному сценарії інфляція буде трохи вищою в перший рік – на 0,3 %. «Через збільшення інвестиційної активності», – пояснив Т. Милованов (URL: https://dt.ua/ECONOMICS/u-mert-ozvuchili-prognoz-inflyaciyi-do-2022-roku-328830_.htm).

Тим часом, за прогнозом Світового банку (СБ), що представлений в доповіді «Перспективи глобальної економіки. Січень 2020», цього року очікується зростання українського ВВП на 3,7 %, а в 2021–2022 рр. – на 4,2 % щорічно. Зазначимо тільки, що ці показники вищі, ніж аналогічні показники в багатьох інших державах світу. Також, за словами А. Головач, старшого економіста СБ, динаміка інфляції продовжить тренд на зниження: 5,5 і 5 % у 2020 і 2021 рр. відповідно.

Зі свого боку, на рівні 3,8 % прогнозували зростання ВВП України в 2020 р. аналітики американського фінансового холдингу JP Morgan. На їхню думку, такий показник економічного зростання обумовлений зниженням обсягів транзиту російського газу до ЄС через українську ГТС та впливом земельної реформи. Прикметно, що фахівці JP Morgan розглядають земельну реформу як чинник, що принаймні на початку її впровадження може дещо сповільнити зростання ВВП України. І це, загалом, логічно. Адже впровадження легального ринку земель сільськогосподарського призначення

відволікатиме увагу, зусилля й фінансові ресурси доволі багатьох суб'єктів вітчизняної економіки від організації виробничих процесів у сферу купівлі – продаж такого важливого активу, як земля.

Однак аналітики банку Credit Suisse прогнозують зростання економіки України в 4 % та вище в 2020–2021 рр. І прогнозуючи таке зростання української економіки, вони нагадують кредиторам про таку болючу проблему для розвитку нашої економіки, як ВВП-варанти. На вірогідному впливі цього фінансового інструмента на перспективи розвитку вітчизняної економіки ми коротко зупинимося нижче.

До організації прогнозування основних показників розвитку української економіки долучилися й деякі ЗМІ. Так, сайт «НВ Бізнес» разом з провідними аналітиками деяких вітчизняних компаній підготував прогнози ключових параметрів української економіки на 2020 р. Ці незалежні експерти запропонували базовий, негативний та позитивний сценарії розвитку української економіки в цьому році. Причому базовий і позитивний сценарії згаданих експертів навіть дещо песимістичніші, ніж відповідні урядові прогнози, згадані вище. При цьому варто підкреслити, що критерії, за якими запрошені експерти визначали сценарії прогнозів як базовий, песимістичний та оптимістичний, були сформульовані, в основному, у формі тез, без розгорнутих пояснень. Це певною мірою позначилося на представлених у прогнозах економіко-статистичних показниках. Також не було представлено статистичної оцінки ймовірності реалізації цих прогнозів (URL: <https://nv.ua/ukr/biz/finance/kurs-grivni-kurs-dolara-inflyaciya-i-vvp-prognoz-na-2020-rik-novini-ukrajini-50060608.html>).

У результаті, за базовим сценарієм, приріст України ВВП у 2020 р. очікується в межах 2,2–3 %%, згідно з негативним сценарієм – у межах 0–0,5 %, а згідно з позитивним – у межах 3,5–4,3 %. Стосовно ж споживчої інфляції, то за базовим сценарієм вона на кінець 2020 р. в Україні оцінюється у межах 6,5–10 %, згідно з негативним сценарієм – у межах 13–14,9 %, а згідно з позитивним – у межах 4–7 %. Середньорічні ж показники споживчої інфляції у 2020 р., згідно з оцінками зазначених експертів, становили за базовим сценарієм 4,8–5,2 %, згідно з негативним сценарієм – 9,5 %, а згідно з позитивним – 4,1 %.

Отже, за базовим сценарієм прогнозу розвитку вітчизняної економіки, який висунули опитані сайтом «НВ Бізнес» експерти, порівняно з консервативним урядовим прогнозом, на підставі якого формувався Державний бюджет на 2020 рік, передбачено порівняно нижчі темпи зростання ВВП і відносно вища інфляція. При цьому складається враження, що базовий прогноз зазначених експертів більше заснований на трендах української економіки зразка 2017–2018 рр., а не 2019 р. Зокрема, визнаючи, що «основним двигуном зростання економіки в наступному році буде збільшення споживчого попиту». Також, очікуючи на «подальше зростання інвестиційної активності, чому сприятимуть збереження макрофінансової стабільності в Україні і зниження процентних ставок», вони або дещо

занижують темпи зростання ВВП, або дещо завищують темпи інфляції (у розрахунку на кінець року). Адже зі світового досвіду відомо, що зростання ВВП за рахунок збільшення споживчого попиту, як правило, супроводжується деяким підвищенням темпів інфляції. З іншого боку, в оптимістичному урядовому прогнозі української економіки на 2020 р. як раз і передбачено відносно вищі темпи зростання ВВП та синхронне підвищення інфляції. І це, загалом, логічно. Однак у позитивному прогнозі згаданих експертів (який ніби ідентичний оптимістичному урядовому сценарію) така залежність між цими параметрами не проглядається.

Водночас одним з важливих чинників збільшення споживчого попиту в Україні є зростання реальної заробітної плати наших громадян. І, до речі, міністр розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства Т. Милованов написав на своїй сторінці в Facebook, що в 2020 р. реальна зарплата українців може зрости на 10 %.

Надзвичайно важливим для реалізації тих чи тих перспективних сценаріїв розвитку української економіки є прогноз обмінного курсу гривні. Адже, з одного боку, обмінний курс національної валюти формується під впливом балансу зовнішньої торгівлі товарами й послугами та цілого ряду міжнародних фінансових операцій, включаючи різні форми запозичень. З іншого боку, динаміка обмінного курсу національної валюти доволі сильно впливає на конкурентоспроможність національної економіки, а отже, і на рівень та структуру зайнятості, доходи підприємств і населення тощо.

Як повідомили ЗМІ, згідно з макроекономічним прогнозом уряду, середньорічний обмінний курс національної валюти у 2020 р. становитиме 27 грн/дол., у 2021 р. – 27,2 грн/дол., а в 2022 р. – 27,5 грн/дол. за базовим сценарієм, який було покладено в основу формування державного бюджету України на нинішній рік. За оптимістичним сценарієм урядового прогнозу обмінний курс гривні у 2020 р. очікується на рівні 24,8 грн/дол., у 2021 р. – 23,9 грн/дол. і в 2022 р. – 24,2 грн/дол. Як пояснив наприкінці грудня минулого року заступник міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства С. Ніколайчук: «За підсумками переговорів щодо транзиту газу ми отримали дуже хороші новини. Це дає підстави Україні мати міцніший обмінний курс. В урядові прогнози ми закладали деяку девальвацію курсу. Але з урахуванням сьогоднішніх і вчорашніх подій, з урахуванням того, що відбувається на валютному ринку за останні два-три місяці, думаю, у нас є всі підстави прогнозувати, що гривня зміцнюватиметься» (URL: https://dt.ua/ECONOMICS/u-mert-ochikuyut-zmicnennya-grivni-v-2020-roci-333686_.html).

Зі свого боку, незалежні/неурядові експерти прогнозують курс гривні в доволі широкому діапазоні, поділяючи при цьому свої прогнози на базові, негативні й позитивні. До того ж багато експертів розрізняє прогноз курсу гривні в середньорічному обчисленні й на кінець року. Зокрема, у базових варіантах найпоширеніший середньорічний діапазон обмінного курсу гривні на цей рік у межах 24,7–26 грн/дол. США, у негативних прогнозах – 27,5–29

грн/дол. США і 23–24 грн/дол. США – у позитивних сценаріях. Причому незалежні експерти в основному очікують на певне послаблення гривні протягом цього року. Залежно від згаданих вище сценаріїв, обмінний курс гривні на кінець 2020 р. прогнозується переважно в діапазоні 25–30 грн/дол. Хоча трапляються окремі оцінки і на рівні 22 грн/дол.

Через таке розмаїття оцінок проаналізуємо вірогідний вплив деяких чинників на формування обмінного курсу гривні в найближчому майбутньому. Як згадувалося вище, Україна наприкінці минулого року, згідно з рішенням Стокгольмського арбітражу, отримала від Росії 2,9 млрд дол., принаймні певна частина яких у I кварталі цього року буде конвертована в гривню. Адже, як повідомив НАК «Нафтогаз України», саме в I кварталі він планує сплатити податки з означених 2,9 млрд дол. Також Україна вже почала отримувати валютні кошти за прокачування до ЄС російського газу. При цьому існує вірогідність, що в 2020 р. фактичний обсяг транзиту російського газу, а отже, і відповідні валютні надходження в Україну будуть більше 65 млрд куб. м, гарантованих російсько-українським контрактом. Наприклад, голова правління НАК «Нафтогаз України» А. Коболєв заявив, що «Газпром» у 2020 р. може прокачати через газотранспортну систему України 75 млрд куб. м газу, оскільки Росія не зможе завершити будівництво «Північного потоку-2».

Тобто до кінця 2020 р., з урахуванням виплати згаданих вище 2,9 млрд дол., обсяги надходження вільноконвертованої валюти в Україну в газовій сфері будуть навіть більшими, ніж за рік до того. І можуть ще зрости, якщо зазначений вище прогноз А. Коболєва виявиться реальним. Щоправда, уже починаючи з 2021 р., надходження ВКВ в Україну від газової галузі, як зазначалося вище, стануть значно меншими, що сприятиме вже послабленню гривні.

Як уже наголошувалося, ще одним чинником, який цьогоріч сприятиме зміцненню гривні, хоча може дещо в менших масштабах, ніж минулого року, може бути продаж нерезидентам України (іноземцям) облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). До таких припущень підштовхують і результати продажу зазначених цінних паперів на першому в 2020 р. аукціоні, який відбувся 14 січня. Тоді «Міністерство фінансів запропонувало інвесторам номіновані в гривні державні облігації з терміном обігу три місяці, один рік, два та чотири роки. За підсумками аукціону для фінансування державного бюджету було залучено 6003 млн грн (3-місячні ОВДП – 522,9 млн грн; 1-річні ОВДП – 570,3 млн грн; 2-річні ОВДП – 1 694,8 млн; 4-річні ОВДП – 3 215,1 млн). При цьому загальний попит перевищив 25 242 млн грн (майже в 4 рази). Середньозважена дохідність 4-річних гривневих ОВДП зменшилась на 102 базисних пункти та склала 9,88 %. Дохідність 3-місячних паперів склала 10,73 % (зменшення на 105 б. п.), 1-річних – 10,18 % (зменшення на 124 б. п.), 2-річних – 10,04 % (зменшення на 96 б. п.)» (URL: <https://www.facebook.com/minfin.gov.ua/photos/a.152263058175763/2646777118724332/?type=3>). Зазначена тенденція перевищення попиту на ОВДП над їх

пропозицією та відповідного зниження доходності цих цінних паперів тривала й на наступному аукціоні з продажу гривневих ОВДП, за результатами якого до державної скарбниці було залучено «в доларовому еквіваленті 263 млн дол., що на 5 % більше, ніж на аукціоні тижнем раніше».

Щоправда, О. Деркач, співвласник холдингу «Молочний альянс», припускає, що накопичення ОВДП в іноземців (нерезидентів) за певних обставин усе-таки може спровокувати ефект краху «фінансової піраміди» з відчутними негативними наслідками для української економіки ([URL: https://nv.ua/ukr/biz/experts/ukrajinski-ovdp-u-chomu-nebezpeka-dlya-ekonomiki-povini-ukrajini-50063904.html](https://nv.ua/ukr/biz/experts/ukrajinski-ovdp-u-chomu-nebezpeka-dlya-ekonomiki-povini-ukrajini-50063904.html)). З цього приводу варто навести позицію НБУ, представлену в «Звіті про фінансову стабільність. Грудень 2020». «Більше половини куплених нерезидентами ОВДП погашаються в 2022–2025 рр., а виплати в найближчі два роки досить рівномірно розподілені в часі. Ризиками цього джерела фінансування є висока чутливість попиту до ситуації на міжнародному фінансовому ринку. У разі зміни настроїв інвесторів приплив коштів в Україну може припинитися. Для зменшення можливого негативного впливу потрібно розвивати внутрішній борговий ринок, збільшувати строки погашення боргу, робити виплати більш рівномірними та продовжувати співпрацю з МФО» (міжнародними фінансовими організаціями. – Прим. авт.). Утім конкретніше про ймовірність загрози для вітчизняних фінансів від накопичення ОВДП в іноземців можна говорити пізніше, коли наблизиться час їх погашення, а внутрішня й зовнішня економічна ситуація може змінитися.

З іншого боку, «ВВП-варанти було випущено в рамках реструктуризації держборгу в 2015 р. замість єврооблігацій на номінальну суму 3,2 млрд дол., і вони не є частиною держборгу країни. Платежі за ВВП-варантами здійснюватимуться щорічно в грошовій формі в доларах США залежно від динаміки зростання реального ВВП України в 2019–2038 рр., проте через два календарні роки – тобто між 2021 і 2040 роками». Причому темпи зростання платежів за ВВП-варантами значно перевищуватимуть темпи зростання реального ВВП України. І хоча міністр фінансів О. Маркарова повідомила, що тригери, які запускають виплати за ВВП-варантами, не настали ([URL: https://ua.interfax.com.ua/news/economic/635942.html](https://ua.interfax.com.ua/news/economic/635942.html)), однак, починаючи з 2021 р., перед Україною може стати дуже складна проблема. Потрібно буде одночасно поєднати прискорення темпів економічного зростання з ще вищими темпами зростання боргових платежів. По суті, боргові платежі консервуватимуть економічну відсталість нашої держави. І ця проблема заслуговує на окреме дослідження.

Ще одним джерелом зміцнення гривні у 2020 р. можуть стати валютні позики, що надаватимуться іноземними банками своїм дочірнім структурам в Україні в розрахунок на запровадження ринку сільськогосподарських земель у нашій державі. Отримана в такий спосіб іноземна валюта конвертуватиметься в гривні для подальшого кредитування покупців землі,

сільськогосподарської техніки та інших ресурсів. Щоправда, поки що немає достатньої інформації для оцінювання потенціалу цього каналу надходження вільноконвертованої валюти (ВКВ) в Україну, а отже, і його впливу на обмінний курс гривні.

Щоправда, і витрати Україною ВКВ у 2020 р., які діятимуть у напрямі зниження курсу гривні, у цьому році теж вельми значні. ЗМІ нагадують, що в 2020 р. Кабінет Міністрів, НБУ, підприємства й банки-резиденти України повинні виплатити за зовнішніми боргами 17,06 млрд дол. (в еквіваленті). З цієї суми 13,06 млрд дол. становить «тіло» боргу, а 4 млрд дол. – відсотки. Пікові виплати за зовнішнім боргом у 2020 р. припадають на I квартал (5,42 млрд дол.) і на III квартал 2020 р. (5,24 млрд дол.). У II кварталі сума платежів становитиме 3,41 млрд дол., а в IV – 2,99 млрд дол. Як бачимо, майже чверть витрат держави та приватного сектору на обслуговування зовнішніх боргів припадає на відсоткові платежі.

Причому саме необхідністю оптимізації обслуговування державного боргу представники діючої виконавчої влади пояснюють нещодавнє розміщення 10-річних єврооблігацій на суму 1,25 млрд євро за ставкою 4,375 % річних, попит на які в 5,6 раза перевищили їх пропозицію. «Для порівняння, у червні минулого року Україна розмістила семирічні єврооблігації на суму 1 млрд євро із прибутковістю 6,75 % річних».

Проте, як зазначають фахівці НБУ, «показник відношення боргу до ВВП зменшується, проте валютні виплати за державним боргом залишаються концентрованими. У 2020 р. вони скоротяться порівняно з нинішнім роком, однак будуть значними. Сукупно у 2020–2022 рр. валютні виплати уряду та НБУ разом з відсотками перевищать 24 млрд дол. Більшу частину цієї суми потрібно буде рефінансувати на зовнішніх ринках». Інакше кажучи, ці суми фактично вилучаються з процесу розвитку вітчизняної економіки. Тому й зменшення зовнішньої заборгованості, тобто вихід з «боргової пастки», є для України стратегічно важливим.

Водночас для виконання свого бюджету держава вдається до нових запозичень. Зокрема, «план фінансування державного бюджету в 2020 р., закладений урядом у його проект, передбачає зовнішні запозичення в обсязі 4,9 млрд дол. і внутрішні в обсязі 231,1 млрд грн, або 8,4 млрд дол.». Про це повідомив урядовий уповноважений з питань держборгу Ю. Буца. При цьому, як видно, частка державних запозичень у гривні зростатиме ([URL: https://ukr.lb.ua/economics/2019/11/14/442218_ukraina_2020_rotsi_planuie_pozichiti.htm](https://ukr.lb.ua/economics/2019/11/14/442218_ukraina_2020_rotsi_planuie_pozichiti.htm)).

Згідно з оцінками фахівців НБУ, за умови продовження структурних реформ, отримання запланованих траншів від МВФ (близько 5,5 млрд дол. протягом трьох років) та за відсутності значних макроекономічних шоків, за базовим сценарієм державний і гарантований державою борг скорочуватиметься до 50 % від ВВП на кінець 2020 р. та до 48 % – на кінець 2021 р. Загалом, нинішня фінансова політика уряду послаблює борговий тиск на державний бюджет у найближчому майбутньому. Але ж ця політика

створює потенційні передумови для зростання боргового навантаження на бюджет у більш віддаленій перспективі.

Водночас треба враховувати що, з одного боку, поступовий перехід на державні запозичення в гривні зменшує валютний ризик при обслуговуванні державного боргу через послаблення його безпосередньої залежності від міжнародних фінансових ринків. З іншого – створює додаткову конкуренцію для реального сектору української економіки за гривневі кредити.

Причому в 2020 р. при виконанні державного бюджету його потреба саме в гривневих ресурсах може зрости. Адже державний бюджет на цей рік розраховано на основі обмінного курсу 27 грн/дол. США. Але якщо гривня зміцнюватиметься до рівня 24,8 грн/дол., як воно, до речі, і передбачено оптимістичним сценарієм урядового прогнозу, то цього року, як і минулого, можуть виникнути проблеми з виконанням державного бюджету. Поки не зрозуміло, чи будуть у держави джерела надходжень для компенсації таких втрат, чи уряд буде змушений іти шляхом секвестру державного бюджету, як і цього року.

Також зміцнення гривні позначатиметься на складових платіжного балансу та показниках зовнішнього боргу України. Зокрема, за оцінками фахівців Світового банку, дефіцит платіжного балансу в Україні в 2019 р. оцінюється на рівні 3,1 % ВВП, проте через потенційні втрати доходів від транзиту газу й несприятливу кон'юнктуру на світових ринках цей показник збільшиться в 2020 і 2021 рр. до 3,6 і 3,8 % ВВП. Дефіцит державного бюджету знизиться до 2,1 % у 2020 р. і 1,9 % в 2021 р.

Ще раз нагадаємо, що, згідно з оцінками фахівців НБУ, за умови продовження структурних реформ, отримання запланованих траншів від МВФ (близько 5,5 млрд дол. протягом трьох років) та за відсутності значних макроекономічних шоків за базовим сценарієм державний і гарантований державою борг скорочуватиметься до 50 % від ВВП на кінець 2020 р. та до 48 % – на кінець 2021 р. Основними факторами буде зростання ВВП та контроль дефіциту бюджету внаслідок виваженої фіскальної політики. У Світовому банку вважають, що рівень державного боргу України становитиме у 2020 р. і у 2021 р. 54,6 і 55,3 % ВВП відповідно.

Однак минулорічне падіння промислового виробництва та невизначені (через екстремальні погодні умови) перспективи сільськогосподарського виробництва можуть втілитися в гальмуванні росту ВВП порівняно з показником, прогнозованим урядом на нинішній рік, а відтак і корекції в бік погіршення ряду інших прогнозних параметрів української економіки, які розглядалися вище. Причому, як цілком слушно зазначив В. Пекар, підприємець і викладач Києво-Могилянської бізнес-школи, «більшість економічних реформ 2020 р. дадуть результати тільки в 2021 р., а цьогооріч лише піднімуть настрій підприємцям (якщо його не зіпсують чергові поразки у сфері верховенства права)» (URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/prognoz-na-2020-rik-shcho-zminitsya-u-vidnosinah-z-rosiyeyu-i-oligarhami-novini-ukrajini-50066147.html>).

З інших чинників, що можуть відкоригувати наведені вище прогнозні показники української економіки в бік погіршення, варто звернути увагу на вже згадувані вище «борг Януковича» і, особливо, судові процеси щодо незаконності націоналізації ПриватБанку. Щодо «боргу Януковича», то, як зазначалося, незалежно від майбутнього рішення британського суду виплата Україною Росії означеної багатомільярдної суми неможлива через несприйняття українським суспільством такого акту з усіма соціально-політичними наслідками для діючої влади, які з цього випливають. Проте, враховуючи інертність роботи британської судової системи, навіть на несприятливі судові ухвали (якщо такі будуть) Україні доведеться реагувати не раніше 2021 р.

Вплив судових процесів у справах ПриватБанку в Україні та іноземних юрисдикціях на функціонування української фінансової системи та економіки в цілому залежатиме від того, чи вдасться владі запобігти поширенню панічних настроїв і відповідної реакції з боку клієнтів ПриватБанку в разі ухвали несприятливих для держави судових рішень.

Отже, проведений вище аналіз дає підстави сподіватися на відносно плавну траєкторію розвитку української економіки в нинішньому році. При цьому цілком вірогідно, що негативні наслідки, у разі реалізації впливу на вітчизняну економіку згадуваних вище потенційних загроз, українське суспільство переважно відчуватиме починаючи з 2021 р. *(При підготовці цієї праці було використано інформацію з таких джерел: Міністерство фінансів України (<https://minfin.gov.ua>); Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Дзеркало тижня. – 2019. – № 49; Дзеркало тижня (<http://dt.ua>). – 2019. – 23, 24.10, 19, 21.12; 2020. – 6.01; Економічна правда (<https://www.epravda.com.ua>). – 2019. – 24.12; Інтерфакс-Україна (<https://interfax.com.ua>). – 2020. – 16.01; Коммерсантъ (<https://www.kommersant.ru>). – 2020. – 8.01; Левый берег (<http://Lb.ua>). – 2019. – 16.12; 2020. – 2, 5.01; Ліга. net (<https://liga.net>). – 2019. – 23.12; Мінфін (<http://minfin.com.ua>). – 2019. – 26.12; Новое время (<http://nv.ua>). – 2019. – 13, 15, 16, 21–26, 28.12; 2020. – 3, 8, 11, 14–16, 23, 25.01; Остров (<http://www.ostro.or>). – 2020. – 1.01; РБК Україна (<https://www.rbc.ua>). – 2020. – 17.01; УНІАН (<https://www.unian.ua>). – 2019. – 31.12; Рубини Н. Анатомія грядущей рецессии (<https://www.project-syndicate.org/commentary/global-recession-us-china-trade-war-by-nouriel-roubini-2019-08/russian>); Global Growth: Modest Pickup to 2,5 % in 2020 amid Mounting Debt and Slowing Productivity Growth (<https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/01/08/modest-pickup-in-2020-amid-mounting-debt-and-slowng-productivity-growth>).*

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Під головуванням президента Національної академії наук України академіка Б. Патона 15 січня 2020 р. відбулося чергове засідання Президії НАН України.

Учасники зібрання заслухали дві доповіді.

З питання «Про виконання цільової комплексної програми фундаментальних досліджень НАН України “Фундаментальні проблеми створення нових наноматеріалів і нанотехнологій”» виступив перший віце-президент НАН України академік А. Наумовець.

У виголошеній доповіді він оприлюднив результати фундаментальних досліджень учених академії для розв’язання стратегічних завдань розвитку науки і техніки з метою створення новітніх технологій та одержання нових класів матеріалів для застосування їх в електроніці, інформатиці, біоінженерії, медицині, машино- та приладобудуванні тощо.

У виконанні програми протягом 2015–2019 рр. брали участь наукові співробітники 34 установ восьми відділень НАН України: інформатики, фізики і астрономії, фізико-технічних проблем матеріалознавства, фізико-технічних проблем енергетики, ядерної фізики та енергетики, хімії, біохімії, фізіології і молекулярної біології, загальної біології, а також установ при Президії НАН України.

У межах реалізації програми отримано ряд важливих наукових та науково-технічних результатів. З огляду на їх актуальність і перспективність, Президія НАН України прийняла рішення про започаткування нової Цільової програми фундаментальних досліджень НАН України «Перспективні фундаментальні дослідження та інноваційні розробки наноматеріалів і нанотехнологій для потреб промисловості, охорони здоров’я та сільського господарства» на 2020–2024 рр.

Перший віце-президент НАН України академік В. Горбулін порушив питання «Щодо подальшого реформування НАН України з метою підвищення ефективності її діяльності».

Він зазначив, що для підготовки пропозицій щодо розвитку вітчизняної наукової сфери в листопаді минулого року в Національній академії наук України створено спеціальну робочу групу. У стислі терміни цією групою підготовлено ґрунтовні пропозиції щодо першочергових змін до законодавства, а також пропозиції про подальше реформування діяльності академії. Також робоча група визначила питання, які потребують невідкладного вирішення через внесення змін до законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про приватизацію державного і комунального майна», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних

парків», а також до Податкового, Бюджетного та Господарського кодексів, Кодексу законів про працю України.

Важливим є внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», згідно з якими академія повинна здійснювати підготовку такого важливого прогностичного документа, як щорічна доповідь про стан та перспективи розвитку наукової та науково-технічної діяльності в Україні.

Крім того, запропоновано створити в НАН України нові дорадчі консультативно-експертні органи. Ще однією пропозицією робочої групи є створення науково-координаційних рад секцій НАН України.

Насамкінець академік НАН України В. Горбулін зазначив, що всі ці напрацювання були передані до робочої групи Національної ради з підготовки пропозицій щодо змін до законодавства для забезпечення реформи Національної академії наук та національних галузевих академій наук. Вони частково враховані в пропозиціях цієї робочої групи Національної ради, надісланих Прем'єр-міністру України, голові Національної ради з питань розвитку науки і технологій О. Гончаруку.

За результатами обговорення доповіді Президія НАН України схвалила пропозиції з питань, які потребують законодавчого врегулювання у 2020 р., а також підтримала пропозиції робочої групи про створення Науково-технічної ради Національної академії наук України та науково-координаційних рад секцій НАН України.

Учасники засідання також розглянули ряд кадрових і поточних питань (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 17.01*).

***

За дорученням першого віце-президента НАН України, голови координаційної ради Цільової науково-технічної програми оборонних досліджень НАН України на 2020–2024 роки академіка НАН України В. Горбуліна 16 січня 2020 р. в м. Одеса відбулася спільна нарада-семінар уповноважених представників секцій Міжвідомчої координаційної ради з питань морських досліджень Міністерства освіти і науки України та Національної академії наук України (далі – Міжвідомча координаційна рада) і Командування Військово-Морських Сил Збройних Сил України (далі – ВМС ЗС України) на тему «Висвітлення гідрографічної обстановки в акваторіях Чорного та Азовського морів з використанням океанографічних та гідрометеорологічних даних в інтересах навігаційно-гідрографічного забезпечення Військово-Морських Сил Збройних Сил України: стан та перспективи розвитку».

Захід проведено (на виконання рішень координаційної наради представників ВМС ЗС України, НАН України та Міжвідомчої координаційної ради, що відбулася 28 листопада 2018 р. у Києві) на базі та

при організаційно-технічній підтримці Національного університету «Одеська морська академія» Міністерства освіти і науки України.

Засідання спільної наради-семінару відбулося під керівництвом командувача Військово-Морських Сил Збройних Сил України адмірала І. Воронченка (співголова), заступника голови Міжвідомчої координаційної ради доктора географічних наук, професора, член-кореспондента НАН України О. А. Щипцова (співголова) та завідувача кафедри військової підготовки Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія» контр-адмірала І. Тимчука (координатор).

Зі вступним словом виступив ректор Національного університету «Одеська морська академія» Міністерства освіти і науки України, керівник Секції судноводіння Міжвідомчої координаційної ради доктор технічних наук, професор М. Міусов. Він, зокрема, звернув увагу присутніх на важливості подальшого розвитку вітчизняного кадрового потенціалу для навігаційно-гідрографічного забезпечення безпеки кораблеводіння.

На завершення засідання командувач Військово-Морських Сил Збройних Сил України адмірал І. Воронченко вручив пам'ятний знак заступнику голови Міжвідомчої координаційної ради члену-кореспонденту НАН України О. Щипцову з побажанням подальшого розвитку конструктивних взаємовідносин у сферах науково-технічного співробітництва та підготовки кадрів між відповідними підрозділами ВМС ЗС України і установами НАН України, а також Міністерства освіти і науки України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 21.01*).

***

В Інституті філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України (вул. Трьохсвятительська, 4, ауд. 318) 20 березня 2020 р. відбудеться Міжнародна конференція «Київ серед сакральних міст світу». Кінцевий термін подання заявок для участі в конференції – 20 лютого 2020 р.

Організатори: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України.

Заявки із зазначенням теми доповіді, відомостей про автора, а саме: прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, звання, посада та місце роботи, контактний телефон та електронна адреса, а також короткі тези виступу (близько 500 знаків) просимо надсилати до 20 лютого 2020 р. на електронну адресу: kyivsacrum@gmail.com. Оргкомітет залишає за собою право відбору доповідей (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 21.01*).

***

В Інституті ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України (м. Київ, вул. Терещенківська, 2) 25–26 березня 2020 р. відбудеться IV Міжнародна

конференція «Класифікація рослинності та біотопів України». Кінцевий термін подання заявок для участі в конференції – 10 лютого 2020 р.

Організатори: Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України (відділ геоботаніки та екології) та Українське ботанічне товариство (секція геоботаніки та екології).

Конференція має на меті глибоке та всебічне дослідження, удосконалення класифікації рослинності та біотопів України, активізацію міжнародного співробітництва, обмін досвідом з використання сучасних методів.

Форма участі в конференції очна (усна доповідь, без доповіді).

Заповнені заявки необхідно надіслати до 10 лютого 2020 р. на адресу vegetation.conf@ukr.net (**Національна академія наук України** (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 16.01).

***

В Інституті фізики конденсованих систем НАН України (м. Львів) 11–12 червня 2020 р. відбудеться XX Всеукраїнська школа-семінар та Конкурс молодих вчених зі статистичної фізики та теорії конденсованої речовини. Кінцевий термін реєстрації для участі в конференції – 19 квітня 2020 р.

Конференція проводиться щорічно з 2001 р. Мета заходу – посприяти молодим дослідникам у набутті досвіду представлення результатів своїх досліджень, дати змогу дізнатися про актуальні проблеми статистичної фізики в дискусіях з провідними фахівцями в цій галузі та послухати лекції запрошених видатних вчених України. Не менш важливим є сприяння в поширенні досліджень молодих науковців, що працюють у галузі статистичної фізики та теорії конденсованих речовин, а також встановлення зв'язків між молодими вченими різних дослідницьких центрів.

За матеріалами школи-семінару видається збірка тез доповідей.

Адреса для контактів: рада молодих вчених Інституту фізики конденсованих систем НАН України, вул. Свенціцького, 1, 79011 Львів, Україна; електронна пошта: icmp.cys@gmail.com, rmv@icmp.lviv.ua; тел: +38 0322 761978, факс: +38 0322 761158 (**Національна академія наук України** (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 21.01).

***

У Львові 9–11 червня 2020 р. відбудеться XV Міжнародна конференція з проблем корозії та протикорозійного захисту матеріалів «Корозія-2020».

Організатори конференції: Європейська корозійна федерація, Національна академія наук України, Міністерство освіти і науки України, Українська асоціація корозіоністів, Фізико-механічний інститут ім. Г. В. Карпенка НАН України, Львівський національний університет

ім. Івана Франка, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу.

Кращі статті, які містять нові, оригінальні результати, будуть відібрані для опублікування в міжнародному журналі «Фізико-хімічна механіка матеріалів», який видавництво Springer Verlag під назвою Materials Science перевидає англійською мовою.

Контакти Організаційного комітету: Фізико-механічний інститут ім. Г. В. Карпенка НАН України (м. Львів, вул. Наукова, 5), тел./факс: (032) 263-80-96, адреса електронної пошти: corrosion2020@ipm.lviv.ua, corrosion2020.lviv@gmail.com.

Більше інформації – на офіційній інтернет-сторінці конференції: <http://www.ipm.lviv.ua/corrosion2020/index.html> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 14.01).

***

*В Інституті математики НАН України (м. Київ, вул. Терещенківська, 3) 7–11 вересня 2020 р. відбудеться Міжнародна конференція *Functional Analysis and its Applications*, прив'язана пам'яті видатного українського математика Ю. Березанського (1925–2019).*

Організатори: Інститут математики НАН України, Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова, Міждисциплінарний центр дослідження складних систем.

Тематика конференції:

– теорія операторів, проблема моментів та інтерполяція, нескінченновимірний аналіз;

– некомутативний аналіз та операторні алгебри, нелінійний аналіз та обернені задачі, математичні моделі складних систем та фрактальний аналіз (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 20.01).

***

На початку жовтня 2020 р. в м. Малин Житомирської області відбудеться II Всеукраїнський археологічний з'їзд.

Організатори: Інститут археології НАН України, Всеукраїнська громадська організація «Спілка археологів України», міська рада м. Малин.

Заявки на участь та тези доповідей (до 2 тис. знаків) приймаються до 1 травня 2020 р.

Адреса для листування: iarhcongres@gmail.com (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 23.01).

***

В Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (м. Київ, вул. М. Грушевського, 4) 20–21 жовтня 2020 р. відбудеться Міжнародна наукова конференція «Мова, культура та переклад у XX–XXI ст. (до 130

річчя з дня народження проф. М. Зерова)». Кінцевий термін подання заявок для участі в конференції – 1 жовтня 2020 р.

Організатори: Національна академія наук України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Національна асоціація українців.

Для участі в конференції необхідно до 1 жовтня 2020 р. надіслати анкету учасника на електронну адресу оргкомітету inmo.conference@ukr.net, зазначивши тему листа «Мова, культура та переклад у ХХ–ХХІ ст. (до 130 річчя з дня народження проф. М. Зерова)».

Адреса оргкомітету: Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, вул. М. Грушевського, 4, к. 717, м. Київ.

Відповідальна особа: кандидат філологічних наук, молодший науковий співробітник А. Гончаренко.

Тел.: (+38 044) 279-02-92; факс: 278-71-82

E-mail: inmo.conference@ukr.net (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 20.01).

***

В Інституті філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України 6–8 грудня 2019 р. відбулися дві міжнародні конференції «Рецепції та впливи в історії філософії» та Digitalisation Priorities у рамках міжнародного проекту Polonica Philosophica Orientalia.

В обох заходах взяли участь фахівці з Польщі, України, Литви, Білорусі.

Учені обговорили досить широке коло питань. Зокрема, теоретичні та методологічні аспекти рецепцій, впливів, наслідування й діалогізму в історії української філософії, проблеми реконцептуалізації та методології дослідження в Classical reception studies, реконтекстуалізації модерної філософської спадщини (на прикладі творчості І. Костецького) тощо.

Головними темами київського обговорення стали каталогізація першоджерел, що зберігаються в бібліотеках Польщі, Литви, Білорусі та України, а також перспективи їх оцифрування, транскрипції, перекладу, редагування та розміщенні в мережі Інтернет. Учасники прийшли до певного компромісу щодо спільного каталогу джерел, також вироблено стратегію подальшої співпраці (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 16.01).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

На сайті Міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» 21 січня 2020 р. було опубліковано статтю старшого наукового співробітника Національного науково-природничого музею НАН

України доктора біологічних наук Л. Горобця, присвячену міфам і правді навколо питної води.

Автор статті зазначає: «Вода – чи не єдиний товар на ринку, якого потребує кожен. І хоча ціна на неї зазвичай невисока, торгівля питною водою та супутнім обладнанням цікавить багатьох підприємців. Однак цей бізнес має деякі особливості. Високий попит посилює конкуренцію, а вода – товар, з яким важко вирізнитися. Модного тренду не запровадити, а розвиток технологій не змінить вихідних параметрів. Тож і доводиться продавцям питної води демонструвати дива винахідливості та маркетингу, аби хоч якимось відтінити свій товар з-поміж пропозицій інших постачальників. Написи на пляшках проголошують: “Цілюща”, “Молодильна”, “Допоможе з похмілля” або просто “Без ГМО”. Однак частина цих характеристик є просто породженням реклами».

Л. Горобець порушує теми очищення водопровідної води, мінералізації води, рекламних слоганів.

Щодо останнього експерт зазначає: «Та найбільш ефективною рекламою, мабуть, варто визнати рекламу... пиття. Безліч сайтів розміщують поради щодо того, скільки необхідно випити води протягом доби. В основі цього не спеціальні наукові дослідження, а кампанія, яку вже кілька десятиліть поспіль проводить виробник спортивних напоїв Gatorade. На думку професора медицини Оклендського університету Т. Хью-Батлер, потребу у воді необхідно розраховувати не за порадами проплачених статей, а уважно прислухаючись до власного відчуття спраги. Бажання продати товар та обійти конкурентів є нормальним для будь-якого виробника, як добросовісного, так і не дуже. Але ринок існує завдяки не лише продавцям, а й покупцям. Останнім варто розсудливо ставитися до вибору, розрізняючи рекламні гасла і реальні характеристики» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 24.01*).

***

На сайті інформаційного порталу радіо «Свобода» 29 грудня 2019 р. опубліковано інтерв'ю з науковим співробітником відділу спеціальних галузей історичної науки та електронних інформаційних ресурсів Інституту історії України НАН України О. Алфьоровим, присвячене вітчизняній історії символу «тризуб».

Експерт зазначає: «Двозуб князя Святослава Хороброго та його трансформація в тризуб князя Володимира Великого – ці княжі знаки династії Рюриковичів й дотепер викликають дискусії у науковому світі. Ба більше: дотепер тема княжих знаків доби України-Русі залишається у сфері містифікацій з боку людей, які намагаються розшифрувати походження тризуба. На сьогодні налічується понад сорок гіпотез щодо значення тризуба. (...) Гіпотези щодо значення тризуба почали з'являтися у ХІХ сторіччі: хтось вважав, що то сатанинський символ, декому не давали спокою думки, кому з князів належать срібники (гроші) із зображенням тризуба – Володимирові

Великому чи Володимирові Мономаху. Дискусії не вщухають дотепер, і на сьогодні науковці налічують 43 гіпотези стосовно значення тризуба. До речі, сама назва “тризуб” є мовним неологізмом: він виник наприкінці ХІХ ст. – “тризуб”, “тризубець”. (...) Витоки походження тризуба необхідно шукати з кількох сотень княжих знаків руської княжої династії. Цей княжий знак археологічно зафіксований за людиною, котра мешкала у Х ст., а саме за князем Святославом Хоробрим (князь київський, представник династії Рюриковичів, єдиний син князя Ігоря та княгині Ольги – ред.). Знайдено його печатки, на яких написано “Святослав” та княжим двозубим знаком. Водночас маємо розуміти, що княжу династію Х ст. складали не лише ті князі, чий імена ми знаємо (Ігор, Святослав, Володимир). Вони мали по кілька десятків родичів, які мали свої знаки, що їх ми не знайшли в археологічних пам’ятках».

О. Алфьоров також пояснює чому з відомих княжих знаків у березні 1918 р. Українська Центральна Рада офіційно ухвалила саме тризуб як державний герб УНР: «Виникає молода держава – нова держава на карті Європи. Для утвердження молоді держави їй потрібні не лише державні інституції, закони тощо, а й державні атрибути, такі як герб і прапор, і це розуміли тодішні політики з Центральної Ради. Якщо з прапором все було більш-менш зрозуміло, тому що з ХІХ ст. сині та жовті кольори увійшли у свідомість українців, то з гербом усе було значно складніше. Так, серед представників соціалістів переконували усіх, що УНР мусить мати герб, на якому були би зафіксовані певні соціалістичні гасла. Одним із проектів герба було зображення робітника і селянки. Також у Раді розглядали герб із зображенням Архистратига Михаїла, але його відкинули як такий, який можуть сприймати як “імперський”. Спершу думка розмістити на гербі тризуб – знак з монети князя Володимира – особливого ентузіазму в політиків не викликала. Ідею підтримав М. Грушевський (історик, голова Центральної Ради УНР – ред.), і в одній зі своїх статей він написав, що на гербі молоді української держави чудово би виглядав тризуб. Поступово тризуб збільшує кількість своїх прихильників (один із авторів українських грошей художник Г. Нарбут малює його на банкноті). І якщо у 1917 р. про тризуб мало хто і знав, то уже в 1918 р. тризуб став популярним. Зазначу: тризуб був княжим знаком Володимира Святославича і до, і після хрещення. Через кілька сотень років тризуб став знаком УНР та держави гетьмана П. Скоропадського, й не змінився, як державний атрибут! Вже у 1920-і роки українство не уявляє собі іншого символу, ніж тризуб. Тризуб відтоді об’єднує всю Україну, це не є регіональний знак, він має історичну тяглість і пов’язує нас з тією Руссю, від якої нас “відрізав” “сусід”» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 21.01*).

***

16 січня 2020 р. на сайті онлайн-видання Science Ukraine було опубліковано коментар завідувача відділу фізики субзоряних та

***планетних систем Головної астрономічної обсерваторії НАН України
доктора фізико-математичних наук Я. Павленка щодо наявності другої
землеподібної планети біля Проксими.***

У найближчій до Сонця зоряній системі може обертатися друга землеподібна планета. Астрономи зафіксували ознаки іншої планети в системі червоного карлика, яка відома усім через відкриту раніше екзопланету Проксиму b.

На відстані близько 4,2 світлових років від Землі розташована найближча з відомих зоряних систем – Проксима Центавра. Астрономи спостерігали за цією зоряною системою понад 15 років у пошуках будь-яких ознак планет-компаньйонів. Так у 2016 р. була відкрита Проксима b, землеподібна планета з умовами, які можуть підтримувати воду в рідкому стані.

Однак наступні спостереження показали, що Проксима Центавра ще може здивувати людство та виявитися мультипланетною системою. 15 січня астрономи опублікували статтю, в якій наводять свідчення наявності другої землеподібної планети біля Проксими, на цей раз – значно більшої та віддаленішої від своєї батьківської зорі. Розрахунки показали, що другий компаньйон Проксими може бути в 5,8 раза масивнішим за Землю та робить оберт навколо своєї зорі за п'ять земних років. Кандидат на Проксиму c також значно віддаленіший за сусідку, тож температури на її поверхні мають бути надто низькими для підтримки рідкої води.

На присутність ще однієї планети вказали результати аналізу спектра випромінювання Проксими з двох телескопів у Чилі та обсерваторій інших країн. Зібрані дані охопили 17 років спостережень руху Проксими Центавра, її поступового наближення та віддалення на орбіті відносно Землі.

Учений зазначає: «Червоні карлики мають вельми розвинуті конвективні оболонки, в яких формуються магнітні поля. Тож для них є характерними зоряні спалахи (по аналогії зі спалахами на Сонці). Автори дослідження використали наші результати, отримані в співпраці з групою вчених з Інституту астрофізики на Канарських островах, для того, щоб відкинути можливість пояснення довгоперіодичної варіації параметрів спектра Проксими явищами зоряної активності».

Команда М. Дімассо врахувала гравітаційний вплив вже відомої Проксими b, а також спалахову активність зорі, однак дослідникам все ж вдалося виокремити додаткові коливання. Їх характер і вказав на гравітаційний вплив ще однієї планети.

Я. Павленко зауважує, що напрямок досліджень планетних систем червоних карликів потребує неабияких зусиль: «Оптичний спектр материнської зорі формується переважно полосами молекули TiO, а максимум випромінювання зміщений в інфрачервону частину спектра. З іншого боку, червоні карлики є відносно маломасивними об'єктами, тому їхній рух більш чутливий до присутності екзопланет».

М. Дімассо та його колеги кажуть, що для підтвердження другої планети в системі Проксими необхідно мати незалежне спостереження. Для безпосередніх візуальних спостережень, вбачаючи рекордну близькість Проксими с, ідеально підійдуть надвеликі телескопи нового покоління.

На думку вітчизняного вченого, нове відкриття дещо змінює наші теоретичні уявлення про формування планетних систем. Однак це можна пояснити тим, що Проксима Центавра є частиною кратної зоряної системи, а наявні моделі для спільної еволюції їхніх компонент ще необхідно розробити (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 20.01*).

***

«А давайте почепимо синьо-жовті стрічки і побачимо скільки нас» – інтерв'ю з істориком В. Скальським про Українську революцію 1917–1921 рр.

6 січня 2020 р. на сайті радіостанції «Громадське радіо» було опубліковано запис інтерв'ю в програмі «Гісторія» з науковим співробітником відділу історії української революції (1917–1921 рр.) Інституту історії України НАН України кандидатом історичних наук В. Скальським, присвячене 25-тисячній демонстрації у Петрограді в березні 1917-го року із синьо-жовтими прапорами та гаслами «Хай живе Україна!».

Історик говорив про державність, вплив Першої світової війни, переворот у 1917 р., українські кордони, останню організовану спробу відновити українську державність та багато іншого.

Наводимо деякі цитати з його інтерв'ю: «XIX ст. у всьому світі – це час, коли формуються нації, коли люди починають отримувати розуміння “я українець”, “я француз”, “я поляк”. (...) Перша світова війна – це перша війна, в яку селян насильно призивали. На фронті опинялись поруч: українець, білорус, фін, ще хтось. Так, вони всі говорять російською мовою, але в короткі часи відпочинку вони спілкуються і виявляють щось спільне і те, що відрізняє. Не кожен з них розумів, що він українець, але з'являються українські політичні партії, які видають свої газетки, брошурки, політичні трактати. (...) Переворот у 1917 р. – дуже знакова для нас подія, тому що впала імперія і настала, так би мовити, свобода. Люди отримали можливість проявляти всі свої потреби. Раніше нам забороняли розмовляти українською мовою і носити синьо-жовту стрічку, а тепер можна. “А давайте почепимо синьо-жовті стрічки і побачимо скільки нас? Виявляється, нас багато!”. Виявляється, що українці здатні були в березні 19-го р. у Петрограді організувати 25-тисячну демонстрацію з синьо-жовтими прапорами та гаслами “Хай живе Україна!” й пройти Невським проспектом. От тоді російські політики помітили Україну! (...) Якщо брати сучасну карту України, то сюди треба додати Холмщину і Підляшшя, теперішній південь Білорусі, те, що зараз є Російською Федерацією – Белгород, Курськ, Таганрог. (...)

У 1921 р. було кілька подій – Ризький мирний договір 1921 р. між Радянською Росією і Польщею, коли кордон було проведено по річці Збруч і інтереси України не бралися до уваги. Наступний момент – це другий зимовий похід армії УНР, остання організована спроба захистити українську державність, яка закінчилась трагічно. Понад 350 осіб потрапили в полон до більшовиків і були розстріляні. Фактично на цьому організована боротьба завершилась. Більшовики в Україні не мали впливу, тому їм довелося організовувати терор, розкуркулення й голодомор, щоб придушити спротив. З революції Україна вийшла в значно кращому стані, ніж була до неї. До революції не було навіть натяку на якусь Україну. Після – з'явилися кордони, слово “Україна” появилось в офіційній назві. З'явилися столиця, прапор, хай він був не синьо-жовтий» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 14.01).

***

Чому і як змінюється погода в Україні та клімат на всій планеті, – в ефірі програми «РадіоДень» (випуск за 10 січня 2019 р.) радіостанції «UA: Українське радіо» розповіла завідувач відділу прикладної метеорології та кліматології Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України та НАН України кандидат географічних наук В. Балабух.

«...Зараз ми є свідками унікального й надзвичайно цікавого процесу в атмосфері, – зауважує В. Балабух. – Зазвичай кінець січня – початок лютого в Україні та Європі є найхолоднішим періодом року. Проте цьогоріч атмосфера перебудувалася. Це пов'язано з дуже потужним полярним вихором, який утворився в полярних широтах і поширився на величезну площу – майже на весь Північний Льодовитий океан, північні регіони Атлантичного та Тихого океанів. Із січня в стратосфері (тобто на висоті близько 35 км над поверхнею Землі) було зафіксовано дуже низьку температуру: -96°C . Така фантастична цифра свідчить про те, що це утворення справді дуже й дуже потужне. Проблема полягає в тому, що воно спостерігається не лише в стратосфері, – полярний вихор об'єднався з вихорами в середині тропосфери, посиливши і так досить сильні циклони над Ісландією та Гренландією. А цей район, до речі, є так званим центром дії атмосфери для всієї Європи – взимку там зазвичай утворюються циклонічні вихори, які приносять на наш континент тепло і вологу. Циклони, що утворювалися, посилювали свій вплив аж до субтропічних широт. Взаємодіючи з антициклонами субтропічних широт, зокрема з Азорським антициклоном, який також є центром дії атмосфери в Атлантиці, вони формували дуже потужні південні та південно-західні повітряні потоки. Швидкість руху повітря в цих атмосферних ріках перевищила 400 км/год, а подекуди сягала 600 км/год (для порівняння: раніше завеликою вважалася швидкість 300 км/год). Це суттєво утруднює авіасполучення: літак, який зіткнеться з цією повітряною масою, не зможе рухатися. Таким чином, у

першій декаді січня Європа потрапила в полон південних і південно-західних повітряних потоків, які принесли на її територію тепло і вологу.

Отже, ця атмосферна “стіна” практично відгородила територію України від холодних арктичних повітряних мас. Тепле і вологе повітря з Атлантики, Середземномор’я формувало погоду і в нашій країні: додатні температури повітря спостерігалися не лише вдень, а й уночі, місцями утворювалися серпанки, тумани, а подекуди випадали невеликі опади, переважно у вигляді дощу. Надходження тепла й вологи з Атлантики триватиме, найімовірніше, до кінця січня».

Проте, за словами гості радіостудії, аномальна погода, подібна до минулорічної, спостерігалась і в інші роки: «Цей процес триває вже кілька десятиліть, і з кожним роком, як ми бачимо, стрімкість змін дедалі пришвидшується. Згідно з мапою температурних змін, яку не так давно опублікувало NASA, територія України належить до зон (серед них також Причорноморський і Прикаспійський регіони), де з 1981 по 2018 рр. сталися найбільш різкі зміни середніх річних температур на планеті. Варто зазначити, що з середини минулого століття ці зміни відбувалися майже вдвічі швидше, ніж зміни відповідних глобальних температур, а в останні 20–30 років – стали швидшими у 3–3,5 рази, ніж у цілому на планеті. У цьому, звичайно, є як плюси, так і мінуси. Проблема тільки в тому, що все відбувається надто швидко».

На Миколая, 19 грудня, найбільша кількість погодних аномалій в Україні спостерігалася в західних областях: місцями температура там сягала +20°C (!). На території нашої держави і так здавна протягом року переважала антициклональна погода, а тепер, коли ще й почала посилюватися адвекція (затікання) тепла з Атлантики, Середземномор’я і навіть Африки, атмосфера прогрівається до надвисоких температурних показників як улітку, так і взимку. Внаслідок цього зростає кількість спекотних днів у році, загалом подовжуючи спекотний період, а також з’являються (в тому числі й на Півночі України) тропічні ночі, колись характерні переважно для південних областей.

Загалом триває зміна кліматичних поясів і погодні умови на всій території нашої країни дедалі більше уподібнюються до степових. Про це свідчить, зокрема, переселення далі на Північ досі степових видів рослин і тварин. Отже, йдеться не про мінливі, а досить сталі й серйозні процеси».

«Особливістю останніх п’яти років стали потужні хвилі тепла (на всіх континентах було досягнуто небувалих температурних максимумів), які дуже часто супроводжувалися посухою, – зазначає вчена. – Так, в Австралії наприкінці 2019 р. температура повітря підвищилася до рекордних +49°C. Саме така спекотна й посушлива погода стала причиною масштабних лісових пожеж на значній частині території цієї острівної країни (зауважимо, що при температурі повітря вище +30°C евкаліпт починає продукувати особливі олійні випари, доволі легкозаймисті). Хоча в близько 95 % випадків винуватцем лісових пожеж є людина, на погодні ж процеси припадає в

середньому від 2 до 5 % (ідеться, перш за все, про сухі грози в умовах попереднього тривалого дефіциту опадів)».

За словами В. Балабух, антропогенний чинник став визначальним у процесі стрімкого розгортання кліматичних змін: «У результаті своєї діяльності ми викидаємо забагато парникових газів, причому біля 60 % викидів в Україні походять з енергетичної галузі. Тому найпершими заходами мають бути енергоощадність, енергоефективність, перехід на відновлювані джерела енергії. Це до снаги кожному – і малій дитині, і людині похилого віку. По-друге, необхідно суттєво збільшити кількість зелених насаджень, що дасть змогу вилучити з атмосфери значну кількість вуглекислого газу, натомість поповнивши її киснем, а також відрегулювати термічний режим і режим вологості у великих містах, які найбільше потерпають від кліматичних змін (іншими словами, змінити як глобальний клімат, так і мікроклімат кожного двору). Це означає, що ми повинні не тільки висадити дуже багато дерев (і, що не менш важливо, виростити їх), а й зберегти вже наявні ліси та лісосмуги, щоб наша планета знову стала зеленою.

Усе це потрібно для того, щоб зупинити темпи глобального підвищення середньої річної температури бодай на позначці 1,5°C, адже, якщо вона досягне й перевищить 2°C, в екосистемах Землі почнуться незворотні зміни, перші ознаки яких спостерігаються вже нині. Підкреслюю, що ці 2°C, на які може змінитися температура на нашій планеті, є середнім значенням. Це зовсім не означає, що саме на таку величину вона збільшиться в усіх регіонах – зміни відбуватимуться нерівномірно. Вже зараз найбільшими вони є в полярних широтах: очікується, що до кінця XXI ст. середня річна температура там може зрости на 8°C і більше. Оскільки люди нерідко протягом однієї доби спостерігають зростання температури на більшу ніж 8°C величину, ця цифра їх не вражає. Та, з іншого боку, потрібно пам'ятати, що зростання середньої річної температури лише на 0,1°C свідчить про збільшення тривалості теплого періоду на 1 день. А отже, полярним широтам загрожує подовження теплої пори на цілих 80 днів. Це потягне за собою катастрофічні зміни – танення льодовиків, підняття рівня Світового океану тощо. Недаремно ООН та Європарламент оголосили в 2019 р. про надзвичайний кліматичний стан. Глобальні зміни клімату загрожують не просто стабільності нашого життя, а й самому життю на Землі».

Докладніше про це, а також чи справджуються народні прикмети за нових кліматичних реалій та як прогнозують погоду у світі, дізнавайтеся з відеозапису розмови: https://youtu.be/WbyT7kF_GNo (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 21.01.*)

***

10 січня 2020 р. на сторінках журналу «Український тиждень» [№ 1 (633)] опубліковано статтю головного наукового співробітника відділу

історії України 20–30-х рр. XX ст. Інституту історії України НАН України доктора історичних наук С. Кульчицького. У ній розповідається, як радянські лідери планували настання «світлого майбутнього».

Автор зазначає: «Радянський суспільно-економічний лад на Заході звикли називати комунізмом, а в СРСР – соціалізмом. Особливої різниці між цими поняттями не існувало. На Заході комунізмом називали наявну реальність і не заморочувалися запевненнями радянських пропагандистів про майбутній комунізм із розподілом матеріальних благ за потребами. У Радянському Союзі будували соціалізм із розподілом благ за працею, але на горизонті завжди стовбичило марево комунізму як “світлого майбутнього”. Через три десятиліття після розпаду СРСР серед суспільствознавців панує певна розгубленість: як називати той лад, який існував у цій країні?».

У статті С. Кульчицький характеризує тоталітаризм радянського типу, ленінсько-сталінську експропріацію партії, держави та суспільства; описує спроби зафіксувати стадію «розвиненого соціалізму» (такою була місія радянської Конституції 1977 р.), пояснює, як розумів двофазний комунізм сам К. Маркс; окреслює плани радянської влади на «повний комунізм – у 1980 р.» (Н. Хрущов обіцяв комунізм у 1980-му і навіть мав для цього «наукове обґрунтування»).

Щодо «третьої фази комунізму» історик підсумовує: «У листопаді 1967 р. Л. Брежнєв виступив із доповіддю з нагоди ювілею радянської влади. Співрайтери вклали в цей документ поняття розвиненого соціалізму. Під ним розумілася смуга розвитку тривалістю кілька десятиліть між повним комунізмом і вже побудованим соціалізмом, теж із розподілом матеріальних і культурних благ за працею. Ніколи й ніде не вказувалося про те, що розвинений соціалізм є окремою фазою комунізму. Правовірні визнавці марксизму-ленінізму не бажали йти на відверту ревізію “всеперемагаючого” вчення. Проте це поняття рятувало комуністичну ідею і, що було важливішим, вождів КПРС. Теоретична новація змусила засоби масової інформації згадати про існування Н. Хрущова, якого соратники відправили на пенсію “у зв’язку з похилим віком і станом здоров’я”. Від жовтня 1964 р. ім’я першого секретаря ЦК КПРС ніколи не згадувалося, ніби цієї людини й не існувало. Розлючений “наш Никита Сергеевич” сидів на дачі й надиктовував на диктофон мемуари, які згодом були таємно переправлені на Захід та опубліковані велетенськими накладками. Тільки після святкування 50-річного ювілею більшовицького перевороту газети згадали про існування Н. Хрущова, щоб засудити його за легковажне ігнорування розвиненого соціалізму як об’єктивно існуючого етапу в комуністичному будівництві. Поступово кістяк розвиненого соціалізму стараннями суспільствознавців обростав “м’ясом” і нарешті був канонізований у “Конституції розвиненого соціалізму”, яку ухвалили 1977 р. під час чергового ювілею більшовицького перевороту» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 23.01*).

***

21 січня 2020 р. на сайті інформаційного порталу «Цей день в історії» опубліковано статтю наукового співробітника Інституту історії України НАН України кандидата історичних наук В. Скальського, присвячену контексту і обставинам проголошення об'єднання Української Народної Республіки з Західно-Українською Народною Республікою в єдину державу.

Автор статті зазначає: «Ідеї політичної єдності обох частин української нації, розділеної кордоном Російської та Австро-Угорської імперій, виникли з початком процесів національного відродження наприкінці XIX ст. Їх у своїх політичних трактатах висловлювали чимало українських діячів, зокрема Ю. Бачинський в “Україні irredenta” чи М. Міхновський у “Самостійній Україні”. Саме в цих творах чи не вперше прозвучало гасло “Одна, єдина, нероздільна Україна від гір Карпатських аж по Кавказ”. Втілити його випала можливість по завершенні Першої світової війни, коли на руїнах обох імперій постали Українська Народна Республіка (УНР), проголошена в Києві в 1917 р., і Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР), через рік проголошена у Львові. Обидві держави перебували в доволі скрутному становищі. УНР за останній рік пережила війну з більшовиками та державний переворот. ЗУНР воювала з Польщею. Обмежене міжнародне визнання мала тільки УНР, та й то з боку російського більшовицького уряду й держав Четвертого союзу, що зазнали поразки в Першій світовій війні. То ж ідея єдності набрала нового звучання».

В. Скальський описує, як відбувалося проголошення Акту Злуки: «Остаточний текст Акту Злуки урядом УНР було затверджено о пів на першу ночі проти 22 січня 1919 р. На полудень запланували його урочисте проголошення. Це була перша річниця незалежності УНР, влада оголосила цей день вихідним. На Софійській площі встановили тріумфальну арку з гербами українських земель, на високих щоглах підняли українські прапори. Вишикувались війська та делегації політичних партій, громадських організацій, профспілок, рад, підприємств. О 12-й годині приїхали члени Директорії, міністри, галицька делегація. На Печерську пролунав салют. Духовенство Софійського собору розпочало молебень. (...) Після молебню слово взяв Л. Бачинський. Потім Л. Цегельський зачитав постанову Української Національної Ради від 3 січня 1919 р. та передав документ Л. Бачинському, а той – голові Директорії В. Винниченкові. Інший член галицької делегації Я. Олесницький зачитав постанову французькою – для іноземних дипломатів та журналістів. В. Винниченко подякував, після чого Ф. Швець зачитав Універсал Директорії про Злуку. Одночасно його текст оголошували читці зі спеціально споруджених трибун на чотирьох кутках Софійської площі: “...Однині воедино зливаються століттями відірвані одна від одної частини Єдиної України – ЗУНР (Галичина, Буковина, Закарпаття) і Наддніпрянська Велика Україна. Здійснилися віковічні мрії, якими жили і за які умирали кращі сини України. Однині є єдина незалежна УНР. Однині

Народ України, визволений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднаними дружніми зусиллями всіх своїх синів будувати нероздільну самостійну державу українську на благо і щастя всього її трудового люду“. По цьому Національний хор виконав “Ще не вмерла Україна”, “Вічний революціонер” та “Вкраїно мати, кат сконав”. Після неодноразових “Слава!” єпископ Катеринославський Агапіт провів заключну молитву».

Історик також описує наслідки цієї події та геополітичну ситуацію навколо України в ті роки (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 23.01).

Наукові видання НАН України

Вийшла друком трансдисциплінарна монографія директора Інституту органічної хімії НАН України академіка В. Кальченка, завідувача відділу біохімії м'язів Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України академіка С. Костеріна, старшого наукового співробітника відділу біохімії м'язів Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України кандидата біологічних наук Т. Векліч, провідного наукового співробітника відділу біохімії м'язів Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України доктора біологічних наук Л. Бабіч, провідного наукового співробітника відділу біохімії м'язів Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України доктора біологічних наук С. Шликова.

У трансдисциплінарній монографії узагальнено, проаналізовано і систематизовано літературні та власні експериментальні результати, отримані співробітниками відділу біохімії м'язів Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна та відділу хімії фосфоранів Інституту органічної хімії НАН України при вивченні дії циклічних олігомерів фенолів – каліксаренів на мембранозв'язані Mg^{2+} – залежні АТФ-гідролазні катіонтранспортувальні та механохімічні системи гладеньких м'язів. Описані результати, що були отримані на стику біохімії (ензиматичний каталіз, біохімічна мембранологія, біохімічна кінетика), біохімії *in silico*, біофізичної, органічної та супрамолекулярної хімії. У монографії наведено дані щодо синтезу, фізико-хімічних властивостей та біологічної активності каліксаренів, розглянуто експериментальні результати стосовно каліксаренів як ефекторів мембранозв'язаних катіонтранспортувальних АТФ-гідролазних систем, зацентовано увагу на дії каліксаренів як ефекторів АТФ-гідролазної системи скоротливих протеїнів гладеньких м'язів, описано феномен каліксареніндукованого неензиматичного гідролізу АТФ, висвітлено дію каліксаренів на механокінетику процесу скорочення і розслаблення гладеньких м'язів.

Для фахівців у галузі біохімії, біофізики, біофізичної хімії м'язів, системної біології м'язової клітини, біохімічної мембранології та фармакології, органічної й супрамолекулярної хімії, а також для студентів та

аспірантів – біохіміків, біофізиків, фізіологів, фармакологів (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 21.01).

***

У 2019 р. вийшла друком колективна наукова монографія «Пам'ятки черняхівської культури Полтавської області». Серед авторів – старший науковий співробітник Інституту археології НАН України доктор історичних наук Б. Магомедов та науковий співробітник Інституту археології НАН України кандидат історичних наук Р. Рейда.

Монографія містить каталог поселень, могильників та окремих знахідок черняхівської культури (III – початок V ст. н.е.), виявлених та досліджених у Полтавській області. Також розглянуто історію та результати вивчення цих старожитностей як джерела для реконструкції історії, економіки та побуту людності України середини I тис. н.е.

Книга дозволяє скласти уявлення про поширення та особливості пам'яток черняхівської культури на території Полтавської області та окреслити перспективи для подальших досліджень.

Для археологів, істориків, краєзнавців і всіх, хто цікавиться минулим вітчизняного краю (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 14.01).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Українські та польські науковці в 2020–2021 рр. разом працюватимуть над 15-ма двосторонніми науковими проектами. Їхній перелік був затверджений у Варшаві під час засідання Спільної Комісії з питань співробітництва в сфері науки і технологій 23 грудня 2019 р. У ТОП-3 за кількістю проектів увійшов Інститут фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН – 7 (6 країн-партнерів).

Проекти стосуватимуться нових технологій та матеріалів, екології, енергоефективності, наук про життя, покращення обороноздатності тощо.

«Наша наукова співпраця з Польщею почалася ще 1993 року, однак з 2010-го виникла тривала перерва, і відновити спільну роботу вдалося тільки 2017-го. Тоді було оголошено двосторонній конкурс, який викликав досить високий інтерес серед науковців обох країн: вони подали понад 200 пропозицій. У підсумку було відібрано 15 проектів, які впроваджувалися у 2018–2019 рр. Зазначу, що за кількістю проектів – це перший показник серед тих країн, де ми мали двосторонню співпрацю цього року. Зараз ми також відібрали 15 польсько-українських проектів на 2020–2021 рр. Їх обирали з 172 пропозицій, які попередньо пройшли експертизу в Україні та Польщі», – повідомив очільник Комісії від України, перший заступник міністра освіти і науки України Ю. Полухович.

Загалом минулого року українські вчені виконували 119 двосторонніх проектів з іноземними колегами. Це майже на чверть більше, ніж торік.

Ідеться про проекти, в яких українська сторона фінансується за кошти держбюджету.

Активна співпраця тривала з 12 країнами: більшість – це члени ЄС, а також Індія, Китай, США, Білорусь, Корея. Цьогоріч, після майже 20-річної перерви, почнеться виконання спільних проектів з Ізраїлем.

З української сторони 2019 р. проекти виконували 59 закладів – переважно це виші та наукові установи. У ТОП-3 за кількістю проектів увійшли КНУ ім. Т. Шевченка – 10 (7 країн-партнерів), НУ «Львівська політехніка» – 10 (7 країн-партнерів) та Інститут фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН – 7 (6 країн-партнерів).

Географія виконання досліджень – 18 міст по всій Україні. Найбільше проектів сконцентровано в Києві, Львові та Харкові.

Довідково. У сфері науково-технічного співробітництва між Україною та 57 іноземними країнами діють 82 чинні двосторонні угоди. У межах цих угод співпраця відбувається шляхом проведення спільних засідань двосторонніх комісій/комітетів, різноманітних заходів, конкурсів спільних науково-дослідних проектів, впровадження цих проектів (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 16.01*).

Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності

Які наукові досягнення було відзначено Нобелівськими преміями в галузях фізики, хімії, фізіології та медицини 2019 року та чому незалежна Україна досі не має своїх нобеліатів? Якими важливими подіями в реформуванні національної наукової сфери запам'ятається рік, що минув? В якому стані нині перебуває українська наука та науково-популярна діяльність і чому для держави життєво важливо підтримувати розвиток досліджень?

На ці та ряд інших запитань в ефірі програми «Культура діалогу» телеканалу «UA: Культура» та програми «Новий ранок» радіостанції «Радіо НВ» відповів учений-фізик, популяризатор науки й відомий український блогер, старший науковий співробітник відділу фізичної електроніки Інституту фізики НАН України кандидат фізико-математичних наук А. Сененко.

«Нобелівська премія нерідко присуджується за дослідження (винаходи й розробки), що вже дають практичну користь, яку можна пояснити суспільству. Проте остання Нобелівська премія з фізики вразила мене особливо, бо це справжній тріумф фундаментальної науки, тобто такої науки, яку, грубо кажучи, “на хліб не намажеш”. Нею відзначено досягнення, котрі в найближчі сотні років, скоріш за все, безпосередньо ніяк не впливатимуть на життя більшості людей, – пояснює А. Сененко. – Одну частину премії отримав канадсько-американський учений Д. Піблс – за сукупність видатних теоретичних праць, які заклали підвалини такої нової наукової галузі, як

фізична космологія. Він фактично пояснив еволюцію Всесвіту від Великого вибуху, що відбувся понад 14 млрд років тому, й до наших днів, приділивши увагу також проблемам темної матерії та темної енергії.

Другу частину премії присудили двом швейцарським астрономам М. Майору та Д. Кело – за не менш вражаючі результати, а саме: відкриття у 1995 р. першої екзопланети, тобто планети поза Сонячною системою, що, до того ж, обертається навколо зорі, подібної до нашого Сонця. Це поклато початок новому напрямку астрофізичних досліджень. Звичайно, в осяжній перспективі ми не зможемо долетіти навіть до найближчої з сотень уже відкритих екзопланет – для цього потрібні цілком нові види палива, котрі або суттєво пришвидшать міжзоряні перельоти, або дадуть змогу, просто як у фантастичних книгах і фільмах, знаходити чи “продірявлювати” так звані “кротовини” в часі-просторі. Наразі ж навіть політ на Марс залишається лише мрією: якщо техніка здатна витримувати радіаційне й інше навантаження у відкритому космосі (що підтверджує досвід роботи космічних апаратів Voyager-1 і Voyager-2, які вийшли в міжзоряний простір), то людина все ще є найслабшою ланкою в планах із колонізації інших планет. Водночас сам факт існування екзопланет підживлює надію людства на те, що ми, можливо, не самотні у Всесвіті.

Нобелівську премію в галузі фізіології та медицини було присуджено за, без сумніву, проривне досягнення – відкриття особливостей життєдіяльності клітин за наявності кисню. До речі, отриманий результат розширює перспективи терапії онкозахворювань, оскільки лауреати досліджували, в тому числі, пухлинні клітини.

Нарешті, Нобелівську премію в галузі хімії отримали розробники літій-іонних батарей. Цей надзвичайно прогресивний винахід дозволив відмовитися від акумуляторів попереднього покоління, котрі мали низку недоліків, зокрема ефект пам'яті, тому заряджати й розряджати їх потрібно було вкрай обережно. Завдяки новітнім джерелам струму став можливим бурхливий розвиток електроніки, а також, відповідно, приладо- та машинобудування.

Зазвичай нобелівські премії присуджують не відразу після отримання наукового результату (один із нечисленних винятків – Нобелівська премія в галузі фізики 1986 р. для німецького фізика Г. Бінніга і швейцарського фізика Г. Рорера – за створення у 1981 р. сканувального тунельного мікроскопа, який дав змогу глибше вивчати фізичну та хімічну взаємодію на атомному й молекулярному рівнях) – повинен минути якийсь час, перш ніж стане зрозуміло наскільки суттєво те чи інше відкриття або розробка вплинули на хід історії та розвиток людської цивілізації. Всі досягнення, автори яких наприкінці минулого року отримали найпрестижнішу у світі наукову нагороду, припали на період від середини 1960-х до середини 1990-х років.

Українці часто пишаються нобелівськими лауреатами, які походять із наших теренів. Але що зробила наша держава для того, щоб у неї з'явилися власні нобеліати? Українській незалежності вже майже 30 років, і за весь цей

час не було жодного періоду, коли наука користувалася б належною підтримкою державного та приватного секторів. Тобто, в змаганні за нобелівські премії ми вже спізнались, але в Україні ще є фахівці світового рівня з тих галузей досліджень, за результати розвитку яких минулоріч присуджено ці нагороди. Є першокласні космологи, біологи, матеріалознавці. Більшість із них успішно працюють у колаборації з іноземними колегами й добре відомі світовій науковій спільноті, не маючи вдома необхідних матеріальних ресурсів, обладнання, нормальних умов роботи. Щоб сподіватись у перспективі отримати нобелівську премію, варто вкладати великі кошти в дослідження вже зараз. Наука стала надзвичайно складною, і робити відкриття за допомогою підручних матеріалів на кшталт котушки та дротів, як на початку минулого століття, нині неможливо. Потрібен спеціальний, нерідко високовартісний, інструментарій».

За словами А. Сененка, вітчизняні вчені покладають великі сподівання на те, що в 2020 р. нарешті повноцінно запрацює Національний фонд досліджень України, який на конкурсній основі фінансуватиме найперспективніші дослідницькі проекти. При цьому має зберігатись і зростати також базове – бюджетне – фінансування української наукової сфери: «Сьогодні відтік мізків із України – колосальний, “лава запасних” у нашій науці стає дедалі коротшою, і з часом, навіть якщо створюватимуться всі необхідні умови, замінити тих, хто виїхав або змінив сферу діяльності, буде ніким. Уряд уже двічі піднімав рівень мінімальної заробітної платні, не додавши одночасно коштів на її виплату в повному обсязі і не врахувавши рівня інфляції. Тому, наприклад, чимало установ Національної академії наук України вже не перший рік змушені працювати чотири дні замість п’яти і продовжать цю практику цього річ.

Попри те, що держава практично поступово знищує науку, наша активна наукова громадськість докладає всіх зусиль для просування інтеграції України до європейського та світового наукового простору. На реформу науки, котра триває вже близько п’яти років, з бюджету не витрачено ні копійки. Багато вчених брали й досі беруть участь у цьому процесі на громадських засадах – надають експертні висновки, вивчають корисний зарубіжний досвід, напрацьовують нормативно-правову базу тощо. Але, звичайно, так не може тривати постійно. Потрібен, скажімо так, стартер, який дав би поштовх розвитку в Україні інноваційного бізнесу – потенційного споживача наукомісткого продукту, винаходів, розробок, технологій. Приватні інвестиції не є альтернативою державному фінансуванню, проте вони могли б надати вітчизняній науці відчутну підтримку, надзвичайно важливу на цьому непростому етапі її історії. Крім того, мене дуже дивує, що на шостому році війни в нас відсутня структура – аналог американської DARPA [Defense Advanced Research Projects Agency], – котра цілеспрямовано й системно підтримувала б інноваційні розробки оборонного та подвійного призначення.

Нещодавно перед нашою наукою постала ще одна проблема, пов'язана з ухваленням у Європейському Союзі так званого “плану S”: якщо раніше наукові статті можна було читати за підпискою, а їх публікування було для авторів безкоштовним, то найближчими роками європейські фахові рецензовані журнали перейдуть у режим відкритого доступу, натомість витрати редакціям покриватимуть автори. Українські вчені, зі своїми зарплатами на рівні 200–300 дол., просто не матимуть на це грошей. Наразі єдиний вихід вбачається в поданні статей до американських видань, які залишають традиційну підписку.

На щастя, позитивну динаміку демонструє науково-популяризаційна діяльність, у якій, на мій погляд, відбувся “фазовий перехід” – від кількості до якості. Розвивається ряд дуже цікавих проектів на зразок “Днів науки”, “Довколаботаніки” та “Ботаніка у кедах”, а також нішеві інтернет-видання “Куншт”, Science Ukraine та інші.

Отже, проблем чимало та надія на їх розв'язання є, поки в нашій країні ще працюють справжні науковці», – підсумував А. Сененко.

Більше дізнавайтеся за посиланнями:
<https://youtu.be/eOZWNy4sbSc> (телеканал «UA: Культура»);
https://youtu.be/u1malxeA_Zk (радіостанція «Радіо НВ») (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 23.01).

***

На веб-сайті громадської організації «Центр перспективних ініціатив та досліджень» опубліковано інтерв'ю директора Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» доктора економічних наук М. Хвесика.

На початку розмови вчений докладно поінформував про очолювану ним установу та головні напрями її діяльності. «Інститут, – зазначив він, – підпорядковується Національній академії наук України. Це єдина науково-дослідна установа, яка ґрунтовно займається дослідженнями проблем економіки природокористування та сталим розвитком не тільки на пострадянському просторі, а й на континенті. У своїй діяльності ми володіємо широкою автономією. Провідними напрямками наших досліджень, що вже зайняли своє достойне місце в публічному просторі, є відповідальне природокористування, раціональне використання природних ресурсів, сталий розвиток.

До результатів комплексних наукових досліджень належать рекомендації, котрі широко застосовуються в діяльності урядових структур України й місцевих органів управління в процесі визначення та реалізації заходів щодо стратегічного управління, формування ринку природно-ресурсних активів, а також використовуються для подальшої діяльності науково-дослідних та проектних установ при розробленні відповідних стратегій і програм. Водночас ми готуємо та оприлюднюємо якісну аналітику й прогнози. Напрями роботи моїх колег пов'язані з економікою природних

ресурсів (водних, земельних, лісових), проблемами природно-техногенної та екологічної безпеки, аспектами, що пов'язані з оцінюванням екосистемного потенціалу держави.

У структурі установи працює 70 осіб, з них – 13 докторів наук і 30 кандидатів економічних наук. Але в дослідних процесах фактично задіяно набагато більше науковців, оскільки ми тісно співпрацюємо з вищими навчальними закладами, науково-дослідними установами України, європейськими структурами тощо. Нещодавно підписано угоду про співпрацю з представником Китайської асоціації міжнародного обміну С. Фенгом, яка передбачає контакти з широкого кола питань: спільних досліджень у сфері економіки природокористування та екологічної безпеки, освітніх послуг, підготовки кадрів, наукового обміну тощо; угоду про співробітництво і партнерство з Dr. Hasrat Arjjumend (The Grassroots Institute, Канада) з метою організації Summer Field School & Workshop on Mountain Ecosystems and Resource Management у 2020 р.».

М. Хвесик також зазначив, що внаслідок плідної співпраці з інститутами НАН України, іншими науково-дослідними установами було розроблено Національну парадигму сталого розвитку України – засадниче видання, яке відображає позицію науковців інституту щодо перспектив реалізації стратегічно важливих документів, прийнятих у різні часи з урахуванням української державницької специфіки, природно-ресурсного потенціалу та інших релевантних аспектів. Наразі триває етап імплементації положень цієї парадигми.

«Надзвичайно важливим є реальне втілення досягнень колективу в суспільно-господарську практику. Ми вперше в Україні здійснили оцінку вартості національного природного багатства України. Це надзвичайно вагома розробка, результати котрої дали можливість започаткувати інші проекти у сфері дослідження інвестиційної привабливості ресурсних активів, поживати висвітлення проблемних питань у науково-популярних публікаціях, виданнях з актуальної тематики щодо децентралізації тощо. Роботи в цьому напрямі тривають і поглиблюються, оскільки для розробки та запровадження ефективної моделі подальшого розвитку необхідно визначити ступінь ідентифікованості наявних природних ресурсів щодо власнісного статусу», – наголосив учений.

Чи відчувається публічний та державний запит на якісну аналітику в сфері сталого розвитку? Відповідаючи на це запитання, М. Хвесик зазначив: «Мені імпонує ставлення як громадськості, так і урядових структур до проблем сталого розвитку, адже останнім часом участь недержавних організацій, центральних органів у їх розв'язанні посилилася, прийшло розуміння необхідності врахування принципів сталості у своїй повсякденній діяльності. Звичайно, це позначається на рівні та змісті наших дискусій: тепер це не лише односторонні запити і звичайна статистична інформація, а й постійні дискусії та коментарі, суттєво доповнені провідним міжнародним досвідом, підкріплені конкретними пропозиціями щодо подальшої співпраці

та майбутніх розробок. З огляду на сказане вище, заснування Державної установи “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України” можна трактувати як наслідок підвищеного попиту на якісний науковий супровід і консультування щодо відповідної тематики. Українська держава жодним чином не стоїть осторонь реалізації політики сталого розвитку. У нас є бажання діяти, є також достатній науковий потенціал».

Директор Інституту економіки природокористування та сталого розвитку НАН України переконує, що на сьогоднішні колективом установи в процесі співпраці з органами державної влади та місцевого самоврядування досягнуто чимало конкретних результатів у сфері сталого розвитку. Наприклад, до їх числа М. Хвесик відносить розробку комплексу пропозицій і рекомендацій для успішного виконання завдань блоку «Сталий розвиток міст і громад» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)* – 2019. – 14.01).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

С. Закірова, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ
М. Закіров, заввідділу СІАЗ НБУВ

Феномен інфотейнменту у сфері мас-медіа і комунікації

У статті проведено аналіз наукових підходів до інфотейнменту як явища медіа-культури, розглядаються особливості інфотейнменту як специфічного виду технології комунікації. Автори зазначають, що інфотейнмент має особливі способи, прийоми та методи подання інформативного матеріалу. Аналіз досліджень доводить, що на сьогодні відсутній єдиний погляд на сутність інфотейнменту як явища у сфері мас-медіа і комунікації. Інфотейнмент як технологія активно й стрімко розвивається, наділений певними специфічними характеристиками та функціями, що дають змогу тлумачити його як широке явище в синергетичному просторі інформації й розваг. Як феномен медіа-культури інфотейнмент має істотний вплив на різні сфери діяльності та соціальні практики.

Ключові слова: соціальні комунікації, мас-медіа, технологія комунікації, інфотейнмент, політейнмент, едьютейнмент.

На етапі розвитку інформаційного суспільства роль, значення та масштаб впливу медіа-культури як на культуру суспільства в цілому, так і на культуру особистості важко переоцінити.

Інтенсивний розвиток інформаційних технологій принципово змінює засоби масової комунікації, що стає причиною появи нових медіа й істотних трансформацій у діяльності традиційних ЗМІ. Досліджуючи проблеми формування інформаційних потреб людини, варто усвідомлювати, що для ефективного порозуміння між людьми потрібно, щоб вони розмовляли

однією інформаційною мовою. Для цього вельми важливою частиною інформаційної культури суспільства в сучасних умовах стає інформаційно-комунікативна компетентність особистості, що включає, з одного боку, уміння сприймати інформацію, слухати й чути, а з іншого – відмову від необ'єктивності та упередженості навіть у випадку вирішення певних політичних завдань. Одним з важливих напрямів формування сучасної медіакультури є організація різнопланової роботи бібліотек із забезпечення інформаційних потреб людини.

Аналізуючи особливості інформаційних процесів у системі соціальних комунікацій, доктор історичних наук, професор В.Горовий справедливо зазначає, що ефективність реалізації комунікативних процесів значною мірою залежить від якості оформлення інформації, що передається, якості, що має забезпечувати ефективне сприйняття повідомлення адресатом [1, с. 22].

Для масової аудиторії сьогодення недостатньо просто говорити й показувати правду. Психологи, що спеціалізуються на міжособистісних стосунках у кризових станах, вважають, що правда й неправда в чистому вигляді існують лише як абсолютні поняття. Те, що суспільство називає відвертістю або, навпаки, замовчуванням, є інтерпретацією певними людьми якихось фактів, особливою реакцією на події, що залежить від конкретних установок, системи цінностей, особливостей комунікації окремої людини.

Відтак для того щоб переконати когось почути «іншу» правду, необхідно зробити для неї зрозумілу так звану обкладинку. Причому, як зазначають психологи, ця додаткова інформація – «обкладинка» – має бути актуальною для отримувача інформації, бути настільки важливою, щоб респондент захотів спочатку просто ознайомитися, а не одразу відкинути її. Сучасні світові інформаційні технології пропонують для виконання цього важливого завдання чималі інструментарій. Зокрема, у зв'язку з потребою утримати увагу користувача й донести до нього певну інформаційну складову, сучасні мас-медіа у всьому світі широко використовують можливості інфотейнменту.

Питання трактування інфотейнменту як нового явища в інформаційному середовищі та комунікативних практиках досліджують як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Зокрема, функціональні особливості інфотейнменту вивчає болгарський дослідник Л. Стойков [2]. Проблеми становлення та розвитку технологій комунікації, їх еволюції та специфіки перебувають у дослідницькому фокусі Г. Почепцова [3], В. Різуна [4], О. Холода [5, 6]. Питання специфічних методик і прийомів прояву інфотейнменту, його елементи в змісті, формах представлення матеріалу чи стилістиці комунікації через ЗМІ аналізують Д. Єрьоміна [7], О. Богданова [8], О. Філіппова [9], К. Чорна [10], Н. Симоніна [11] та ін. Погляд на методику інфотейнменту у великих медіа-холдингах США презентує праця американської журналістки Б. Андерсон [12].

Отже, зважаючи на представленість у наукових дослідженнях окремих характеристик інфотейнменту, цілком актуальним на сьогодні вбачається узагальнюючий підхід до оцінювання інфотейнменту як самостійного явища інформаційної сфери, що активно набирає обертів у різних сферах комунікації. Метою представленої праці є аналіз уже існуючих наукових підходів до інфотейнменту як важливої складової сучасної медіа-культури та виявлення особливостей інфотейнменту, що служитимуть обґрунтуванням визначення феномена як специфічного виду технології комунікації.

Інфотейнмент як особливе явище інформаційної культури почало розвиватися у 80-х роках ХХ ст. у США. Прийнято вважати, що вперше такий підхід запровадила щотижнева програма «60 хвилин». Телевізійні продюсери переконували своїх журналістів, що важливо «як», а не «що» розповідається з екранів. Редактори ставили питання в інший бік інформаційного повідомлення: «Яку пропонуєш історію?», а не «Яку пропонуєш інформацію?».

У науковий обіг термін «інфотейнмент» запровадив відомий американський дослідник медійної культури Н. Постман. Термін виник у результаті аббревіатурного об'єднання двох слів: інформація (information) та розвага (entertainment) і висловлює прагнення продюсерів подавати новини у формі розважальних передач або з відтінком розважальності. Появу такої особливості сучасної інформаційної культури як інфотейнмент передбачав ще відомий канадський дослідник впливу медіа на аудиторію, засновник Торонтської школи соціальних комунікацій М. Маклюєн. Як теоретик інформаційного суспільства він вважав телебачення найвпливовішою технологією комунікації, яке за допомогою новин може створити мозаїчну картину світу, у якій життя представляє собою набір незв'язаних логічним зв'язком інформаційних повідомлень з різних областей та епох.

За визначенням Кембриджського словника, інфотейнмент – це подання новин і фактів розважальним та гумористичним способом, а не надання реальної інформації [13]. Натомість у значенні цієї дефініції із часом відбулися певні зміни. Якщо на початку свого виникнення інфотейнмент виступав особливим методом викладення інформативного матеріалу для зацікавлення аудиторії новинним блоком, то із часом притаманні інфотейнменту прийоми почали широко використовуватися і в інших напрямках роботи засобів масової комунікації. Отже, на сьогодні маємо констатувати відсутність єдиної точки зору на сутність інфотейнменту попри численні публікації закордонних і вітчизняних учених.

Болгарський дослідник соціальних комунікацій та медіа-культури, доктор філологічних наук, професор Софійського університету Л. Стойков наголошує, що інфотейнмент – це стиль піднесення серйозної інформації у формі розваги, який відображає прагнення продюсерів «продавати» новини. Він висловлює тезу, що інфотейнмент виступає формою, а не змістом. Тому й зусилля його авторів спрямовано значно більше на структуру, композицію

та архітектуру інформаційного повідомлення заради ідеї дедалі більшої привабливості матеріалу [2].

Німецька дослідниця Г. Шумахер відзначає посилення розважальності на декількох рівнях: у зображенні, дизайні програм та в економії часу. Її аналіз обмежується способом подання інформації – тому вона визначає інфотейнмент як змішання саме стильових особливостей, типових для трансляції інформаційного та розважального змісту. Інший автор А. Віттвен (Німеччина) під інфотейнментом розуміє всі можливості розважального оформлення інформації, чи то буде вибір тематики, візуальні чи вербальні методи представлення повідомлення [7].

Таку ж точку зору поділяють і казахстанські вчені Кустанайського державного університету ім. А. Байтурсінова С. Харченко та С. Хандюков. Вони зазначають, що інфотейнмент – це спосіб подання матеріалу, який націлений одночасно на розвагу та інформування аудиторії [14]. Науковці вважають, що в матеріалах, які характеризуються як інфотейнмент, розважальний характер досягається за рахунок підбору матеріалу або способу його оформлення. Має місце такий стиль піднесення повідомлення, коли серйозні події, дії або ідеї подаються у невимушеній, легкій, навіть іронічній формі або з відтінком розважальності. На думку вчених, основною відмінною рисою інфотейнменту є апеляція до емоцій глядачів, оскільки інфотейнмент – це симбіоз інформації та розваги. Отже, як вважають С. Харченко та С. Хандюков, інфотейнмент характеризує специфічну форму, а не зміст інформаційного повідомлення.

Частина науковців розглядає інфотейнмент як особливий медійний жанр. Російська дослідниця А. Філіппова для пояснення природи цього виду презентації інформації співвідносить інфотейнмент з базовими характеристиками понять «жанр» і «формат» [9, с. 22]. Автор ставить під сумнів тезу про те, що інфотейнмент являє собою новий синтетичний жанр. На її думку, інфотейнмент більшою мірою співвідноситься з поняттям «формат», оскільки базується насамперед на певній методиці подання інформації.

Українська дослідниця К. Чорна зазначає, що в науковій спільноті немає єдності щодо визначення інфотейнменту як жанру тележурналістики, методу чи формату подання [10]. Натомість вона погоджується з тим, що інфотейнмент – це саме жанр, який є гібридним та орієнтується на те, щоб не дати споживачеві знудитися. На думку дослідниці, питання, у який спосіб має відбуватися утримування уваги телеглядача, відходить на другий план.

Н. Симоніна, поділяючи такий підхід до інфотейнменту, зазначає, що в Інституті журналістики Київського національного університету ім. Т. Шевченка, інфотейнмент викладається майбутнім фахівцям у сфері мас-медіа саме як жанр у навчальному курсі «Журналістський фах. Художньо-публіцистичне мовлення» [11]. Учена вважає, що існує реальна подібність характеристик, прийомів і методів створення сюжетів у жанрі

інфотейнмент до характерних рис створення портретного нарису в класичному художньо-публіцистичному мовленні.

Болгарський учений Л. Стойков зазначає, що, оскільки зміст інформації певним чином корелюється під тиском необхідності збільшення привабливості, питання «хто, де, коли і чому» стають уже не такими невигащними і відтак не ставляться [2]. Дослідник наголошує, що за встановленими методами нового синтетичного жанру інфотейнмент більш важливим стає те, як, а не що розповідається з екранів. У цьому сенсі інфотейнмент, підкреслює Л. Стойков, сприймається як медійний драматургічний жанр, у центрі якого людська історія, а змішування документального з ігровим стає нормою цього медійного жанру.

На думку В. Бабенко, інфотейнмент можна розглядати як метод ігрової журналістики, для якого найважливішим виступає «одяг» свого продукту, тобто форма журналістського твору іноді стає важливішою за зміст [15]. Нестандартні маркери подання інформації, прийоми, які називають «ігровим кодуванням», дають змогу легше зберігати подію в пам'яті.

Сучасні бібліотеки також активно використовують у своїй роботі прийоми інфотейнменту. Зокрема, у публічних установах активно створюються та діють літературні театри, студії, дискусійні клуби, майданчики краудсорсингу, що виконують одночасно функції інформування, комунікації та розважання.

Разом з тим американська тележурналістка Б. Андерсон, яка багато років пропрацювала на каналах NBC і CNN, звертає увагу на можливості маніпулятивної дії інфотейнменту. За її словами, немає сумнівів у тому, що завдяки новим технологіям журналісти можуть швидше, якісніше й повніше інформувати громадськість. Але, на її думку, сьогодні новини часто просто замасковано під новини. Подіями ж, які представлено в нижній стрічці екрана, редактори зацікавлені тільки в одному: залучити якомога більше глядачів [12, с. 28] Б. Андерсон підкреслює, що за таких умов технологія інфотейнменту може бути використана не зовсім за призначенням, що явно має негативні наслідки для глядача. За словами телевізійної журналістки, інфотейнмент допоможе залучити глядачів на короткий термін, але це не забезпечує їх чесною, виваженою та відповідальною інформацією [12, с. 40]. Таким чином, аналізуючи відому їй практику роботи американського телебачення, журналістка певним чином погоджується з визначенням Кембріджського словника про те, що інфотейнмент не стільки повідомляє про новини, скільки інтерпретує їх у розважальній манері.

Таку точку зору поділяє й частина наукової спільноти. Так, українські дослідники І. Чарських та О. Короваєв, аналізуючи наукові підходи до цього поняття, розглядають інфотейнмент як доволі неоднозначну, можливо й небезпечну тенденцію, що змінює безпосередньо ставлення суспільства до інформації. На їхню думку, частина дослідників вважає, що інфотейнмент призводить до формування нової аудиторії: деполітизованої, зацікавленої не в новинах, а в подіях-шоу. Створюється суспільство, яке не просто байдуже

до новин, а розчароване в самій ідеї політичного процесу. Друга група дослідників вважає, що інфотейнмент – це лише спроба медіа-компаній привернути увагу деполітизованого суспільства до нагальних проблем людства. Наступна група вчених стверджує, що інфотейнмент приводить до позитивного ефекту на демократичне суспільство, оскільки спричиняє інтерес до розвитку саме політичних подій. І частина дослідників розглядають інфотейнмент як засіб не просто заохочення до контенту, а як прийом пропаганди, нав'язування певної думки [16, с. 307].

Ґрунтовний аналіз інфотейнменту як особливого явища у медіа-культурі дав можливість болгарському науковцю Л. Стойкову виокремити певні функції інфотейнменту. Він звертає увагу насамперед на інформативну, розважальну та гедоністичну функції, остання з яких в його роботі розглядається найбільш детально [2].

Російська дослідниця О. Богданова, вивчаючи феномен інфотейнменту, виділяє такі його характерні риси: інформативність; розважальність; домінанта форми над змістом; емоційність; комерційна орієнтація на рейтинги; візуальна привабливість; поверховість; стислість; відсутність суворого дотримування певного часу; універсальність; глобалізаційний характер; характерність для демократичного ладу. До функцій інфотейнменту дослідниця відносить інформаційну (отримання нових відомостей з різних джерел); розважальну (надає розваги та знімає напруження); ескапістську (віддалення від проблем, відволікання й перемикання уваги на більш приємні речі); гедоністичну (отримання задоволення); освітню (навчає новим навичкам); адаптивну (дає змогу скоригувати своє життя, поведінку залежно від подій і змін у житті суспільства) [8, с. 220].

Отже, попри відсутність єдиного погляду на сутність інфотейнменту як явища і тим більше різницю в оцінці його впливу на суспільство, сучасні дослідники не заперечують безпосередньо факту існування передачі через новинний контент не стільки об'єктивної інформації про реальні події, скільки відверто гіпертрофованої емоційної інтерпретації того, що відбулося. Мас-медіа спираються на знання основ психології людини, завдяки чому їм точно відомо, що пам'ять зберігає значно краще саме емоції, ніж факти. Пережиті людиною емоції – як позитивні, так і негативні – не зникають безслідно, а закарбовуються завдяки емоційній пам'яті. Емоційне усвідомлення почутого починається з поєднання отриманої інформації з почуттями, які постійно притаманні людині. Уже визнання такої емоційної інформації формує те, як особа сприймає дійсність, про що думає, що робить.

Аналіз досліджень доводить, що на сьогодні різні науковці фактично аналізують окремі риси такого загальномедійного явища, як інфотейнмент. Дослідники детально вивчають особливості методики відбору матеріалу для створення інформаційного повідомлення, способу подання інформації, ступеню можливого впливу на суб'єктивне світосприйняття, синергетичного підходу до можливостей об'єднання характеристик різних медійних жанрів,

часового формату комунікаційного повідомлення в стилі інфотейнменту. Утім, на нашу думку, враховуючи всі напрацювання науковців, варто розглядати інфотейнмент як комплексний новітній вид технології комунікації, яка має власні специфічні риси.

На технологічному детермінізмі засобів масової комунікації наголошував ще в середині минулого століття один із засновників Торонтської школи соціальних комунікацій Х. Інніс. Як вважав канадський науковець, технологія може виникати як спосіб дії спочатку для окремого спеціального конкретного завдання, згодом починає використовуватися більш широко, а з часом може стати пануючою над іншими раніше існуючими технологіями комунікації. Таким прикладом, на думку Х. Інніса, може бути перехід від латинських текстів на пергаменті, якими як засобом комунікації користувалася християнська церква, до світських паперових листів різними європейськими мовами, які поступово не просто поширилися, а і витіснили пергамент як медіа [17, с. 623]. Учений вважав, що вид медіа, який використовується, виявляється важливішим безпосередньо за зміст повідомлення, яке він призначений передати, оскільки медіа-технології як такі впливають на соціальну взаємодію.

Директор Інституту журналістики Київського національного університету ім. Т. Шевченка, доктор філологічних наук В. Різун, аналізуючи загальний стан розвитку соціальних комунікацій, зазначає, що технологіями називають способи, прийоми, методи, процеси, засоби організації різних видів діяльності особи та суспільства, теоретичні знання про ці способи й методи тощо [4].

Відомий український дослідник технологій соціальних комунікацій, доктор філологічних наук О. Холод зазначає, що першим наприкінці 1990-х – на початку 2010 років в Україні й Росії комунікаційні технології ідентифікував Г. Почепцов. Він підкреслює, що характерною рисою описаних Г. Почепцовим технологій є спроба впливати на масову свідомість, що саме і відрізняє такі технології від інших варіантів міжособистісного впливу [5, с. 48]. Додамо, що, аналізуючи сутність технологічної складової процесу комунікації, Г. Почепцов підкреслює, що комунікативні технології є саме технологіями, оскільки дають велику частку ймовірності в досягненні запланованого результату. Це не випадковий, а системний процес, спрямований на безумовний вплив на аудиторію. Є конкретні правила, підтверджені в експериментах і на практиці, які відображають найбільш ефективні стратегії впливу [3, с. 221]. Важливим параметром комунікативних технологій, на думку Г. Почепцова, виступає утримання уваги реципієнта [3, с. 215].

За визначенням, яке пропонує О. Холод, соціально-комунікаційні технології являють собою систему маніпулятивних дій-комплексів, спрямованих на зміну поведінки соціуму. За влучним твердженням ученого, на сьогодні в наукових колах існує проблема відсутності усталених знань про чіткі критерії диференціації соціально-комунікаційних технологій, що

спричиняє брак повного переліку соціально-комунікаційних технологій. Утім відомий науковець через площину технологій впливу в суспільній комунікаційній системі виділяє 24 види комунікаційних технологій: технологія інформаційного охоплення (пропаганда); технологія формування іміджу (іміджбілдинг та трешімідж); технологія виправлення інформації (спін-доктор); технологія інформаційного протистояння-боротьби (інформаційних війн); технологія соціальних зв'язків (паблік рилейшнз); технологія просування (маркетингові комунікаційні технології); технологія переговорів; рекламні технології; виборчі технології; кризові технології; технології формування промов (спічрайтинг, спічмейкінг); технології електронних мереж; технології мобільного зв'язку; технологія чуток; технології організації дозвілля; психотерапевтичні технології; технології громадянського суспільства; технологія перепису населення; технологія реєстрації населення; технологія реєстрації хворих у лікарнях; технологія реєстрацій у РАЦС; технологія пільгування; релігійні технології; технологія сакральних дій. За результатами своїх досліджень О. Холод виділив ряд постулатів комунікаційних технологій [6, с. 37]. Особливе відношення до зазначеної нами проблематики має те, що під час вивчення процесів комунікаційних технологій об'єктом є системи засобів, спрямованих на соціальні зміни завдяки комунікації. Крім того, як зазначає науковець, комунікаційні технології реалізуються завдяки системі комунікаційних технік, останні – завдяки системі комунікаційних прийомів.

Головна особливість комунікаційних технологій, на думку доктора наук із соціальних комунікацій В. Корнеєва, полягає в тому, що вони реалізуються через комунікацію та завдяки їй. Причому використовуватися можуть різні типи комунікації – міжособистісна, групова, масова, соціальна, в усій сукупності їхніх типологічних характеристик [18, с. 180].

Таким чином, спираючись на теоретичні напрацювання науковців, маємо констатувати, що інфотейнмент має певні особливі способи, прийоми, методи, процеси, засоби організації різних видів діяльності особи й суспільства в галузі комунікації. Ці особливості дають змогу характеризувати його саме як технологію, а не лише як жанр чи прийом представлення інформації. Із самого початку свого виникнення інфотейнмент був спрямований на утримування уваги реципієнта та через телевізійну комунікацію певним чином впливати на масову свідомість. Такі ознаки, за визначенням Г. Почепцова, відрізняють саме технології комунікації. Крім того, інфотейнмент має у своєму арсеналі спектр специфічних комунікаційних прийомів, методик і технік, завдяки яким дає можливість не просто утримувати увагу комунікантів, а й прогнозувати певну результативність комунікації. Тобто в сучасних умовах, на наш погляд, інфотейнмент виступає вже не форматом, стилем, жанром чи методикою, а повноцінною технологією комунікації.

Інфотейнмент як технологія, що активно й стрімко розвивається, наділена певними специфічними характеристиками та функціями, що дають

змогу тлумачити його як доволі широке явище в синергетичному просторі інформації й розваг. Ще одним важливим проявом технологічності інфотейнменту можна вважати те, що він як явище медіа-культури сьогодні проявляється в різних сферах діяльності та соціальних практиках. До таких сфер науковці відносять політику (політейнмент), бізнес (бізнестейнмент), освіту (едьютейнмент), технології (технотейнмент) тощо. Не вдаючись до глибокого аналізу зазначених явищ, оскільки це є самостійною темою й окремим предметом наукових розвідок, що, на нашу думку, має стати перспективними напрямками майбутніх досліджень, звернемо увагу лише на те, яку оцінку отримали два з них – політейнмент та едьютейнмент – у відповідних наукових колах.

Доктор педагогічних наук К. Крутій характеризує едьютейнмент як «навчання як розвага». Професор наголошує, що це не просто новий напрям у педагогіці, який являє собою нову форму процесу освіти. За її словами, едьютейнмент – це новітня освітня технологія, яка ґрунтується на отриманні дитиною та педагогом задоволення від процесу навчання (первинного інтересу до предмета, явища, інформації) [19, с. 3]. Дуже важливим, на думку К. Крутій, є те, що така технологія є дієвим способом мотивування дітей до навчання.

За влучним твердженням доктора політичних наук І. Ю. Вільчинської, політейнмент відносять до гібридної форми медіа-продукту, що виникла на основі інфотейнменту та поєднує функції політичного просвітництва, елементи гри, видовищності, розважальності та театралізації [20, с. 189]. Політейнмент спрямовано на створення такої форми медіа-продукту, що передбачає полегшення формату та стилю подання інформаційно-політичного матеріалу, який визначає його образність, доступність, зрозумілість для пересічного глядача, якомога більшу наближеність до специфіки реального життя. За словами професора І. Вільчинської, уперше політейнмент було використано в електоральній практиці США саме як інформаційну технологію.

Таким чином, інфотейнмент, що з'явився наприкінці ХХ ст. як особлива форма телекомунікації, на сьогодні став невід'ємною частиною сучасної медіа-культури. В умовах постійної трансформації інформаційних технологій інфотейнмент як засіб і метод подання та сприйняття аудіовізуального продукту отримав широке поширення у сфері мас-медіа й активно впливає на сучасні соціальні практики.

Враховуючи сучасні реалії глобального поширення інфотейнменту як явища медіа-культури, маємо констатувати, що інфотейнмент має специфічні способи, прийоми й методи подання інформативного матеріалу. Він спрямований на те, щоб максимально утримувати увагу отримувача інформації через посилення емоційної складової та розважального характеру представлення. Завдяки активному використанню мас-медіа різних форматів, а не тільки телевізійного компоненту засобів комунікації, інфотейнмент

здатний впливати на масову свідомість, формуючи певне ставлення реципієнтів до інформаційного контенту.

Активне використання різноманітних методик моделювання поведінки окремих комунікантів та соціуму в цілому, запровадження теоретичних принципів сучасних інформаційних підходів (паблік рилейшнз, іміджбілдинг, спін-доктор, спічмейкінг тощо), заходів прямого і зворотного аналізів дають змогу фахівцям соціальних комунікацій передбачати ймовірний рівень досягнення поставленої мети завдяки технології інфотейнменту.

Характерні особливості та функціональні ознаки інфотейнменту вказують на те, що зі способу представлення інформації на телебаченні він активно перетворюється на специфічний вид комунікаційної технології, який виходить за межі мас-медіа та формує на своїй основі нові технології в різних сферах діяльності людини.

Список використаних джерел

1. *Горовий В. М.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. М. Горовий. – Київ, 2010. – 230 с.

2. *Стойков Л.* Гедонистическая функция медий: инфотейнмент и реалити-шоу [Електронний ресурс] / Л. Стойков // RELGA. – 2007. – № 4. – Режим доступа: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=1729&>. – Загл. с экрана.

3. *Почепцов Г. Г.* Коммуникативные технологии двадцатого века / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук ; Киев : Ваклер, 2002. – 352 с.

4. *Різун В.* Соціальнокомунікаційний підхід у науці та галузі соціальної інженерії [Електронний ресурс] / В. Різун. – 2016. – Режим доступа: http://journlib.univ.kiev.ua/Socialniy_pidhid.pdf. – Назва з екрана.

5. *Холод О. М.* Специфіка формування теорій комунікаційних технологій / О. М. Холод // Держава та регіони. Соц. комунікації. – 2013. – № 2. – С. 45–52.

6. *Холод О. М.* Постулати соціального інжинірингу (або специфіка формування концепцій соціального інжинірингу, соціальних комунікацій і комунікаційних технологій у працях Г. Почепцова, В. Різун і О. Холода) / О. М. Холод // Держава та регіони. Сер. «Соц. комунікації». – 2016. – № 4. – С. 28–39.

7. *Еремина Д. А.* Интерпретация термина «инфотейнмент» в немецких и российских исследованиях масс-медиа [Электронный ресурс] / Д. А. Еремина // Медиаскоп. – 2013. – Вып. 4. – Режим доступа: <http://www.mediascope.ru/node/1429>. – Загл. с экрана.

8. *Богданова Е.* Феномен инфотейнмента на телевидении [Электронный ресурс] / Е. Богданова // Наука телевидения. – 2012. – Вып. 9. – С. 217–221. – Режим доступа: <http://gitr.ru/data/events/2016/nt-9.pdf>. – Загл. с экрана.

9. *Филиппова А. Н.* Интерпретация понятия инфотейнмент: «формат» или «жанр»? [Электронный ресурс] / А. Н. Филиппова // Гуманит., соц.-экон. и обществ. науки. – 2014. – № 9. – С. 296–299. – Режим доступа:

- <https://www.online-science.ru/userfiles/file/wiozbhi3mybiaobsnftzcfu7xprilmhk.pdf>. – Загл. с екрана.
10. Чорна К. Інфотейнмент – жанр на межі інформації та розваги [Електронний ресурс] / К. Чорна // Вісн. КНУКіМ. Сер.: Мистецтвознавство. – 2019. – Вип. 40. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/28565/1/O_Lihus_V_Lihus_VKNUKIM_40_I_S.pdf. – Назва з екрана.
  11. Симоніна Н. В. Новітні жанри української тележурналістики: розвиток інфотейнменту [Електронний ресурс] / Н. В. Симоніна // Електрон. б-ка Ін-ту журналістики. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2101>. – Назва з екрана.
  12. Anderson Bonnie M. News Flash: Journalism, Infotainment and the Bottom-Line Business of Broadcast News [Electronic resource] / Bonnie M. Anderson. – 2004. – 288 p. – Mode of access: <https://epdf.pub/news-flash-journalism-infotainment-and-the-bottom-line-business-of-broadcast-new.html>. – Title from the screen.
  13. Infotainment [Electronic resource] // Cambridge Dictionary. – Mode of access: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/infotainment?a=british>. – Title from the screen.
  14. Харченко С. В. Особенности развития средств массовой коммуникации [Электронный ресурс] / С. В. Харченко, С. Н. Хандюков // Инфотейнмент и эдьютейнмент. 3i: intellect, idea, innovation. – 2017. – № 1. – Режим доступа: <http://www.ksu.edu.kz/files/nauka/3I/2017/1nomer/handyukov-harchenko.pdf>. – Загл. с екрана.
  15. Бабенко В. Гібридизація новинного мовлення [Електронний ресурс] / В. Бабенко // Вісн. Львів. ун-ту. Сер.: Журналістика. – 2012. – Вип. 38. – С. 243–249. – Режим доступу: <http://er.ucu.edu.ua/handle/1/736>. – Назва з екрана.
  16. Чарських І. Ю. Онлайн-інфотейнмент у міжнародних новинах медіа-корпорацій / І. Ю. Чарських, О. С. Короваєв // Гілея : наук. вісн. – 2016. – Вип. 106. – С. 306–310.
  17. Закірова С. Технологічний детермінізм засобів масової комунікації у часі і просторі (за теоретичною концепцією Харольда Інніса) [Електронний ресурс] / С. Закірова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. – Київ, 2017. – Вип. 48. – С. 615–629. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2017_48_47. – Назва з екрана.
  18. Корнеєв В. М. Комунікаційні технології як засоби проектування соціальної дійсності / В. М. Корнеєв // Наук. зап. Ін-ту журналістики. – 2014. – Т. 56. – С. 176–181.
  19. Крутії К. Едьютейнмент: навчання як розвага. Дошкільне виховання. – 2017. – № 1. – С. 2–6.
  20. Вільчинська І. Ю. Актуальні форми медійних продуктів як відображення сучасних тенденцій в українському інформаційно-політичному

просторі // І. Ю. Вільчинська // Вісн. Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. – 2015. – № 2. – С. 187–190.